НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА
СЛУЖБА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ (СІАЗ)

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 12 (115) 2023

(01 грудня -31 грудня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Редакційна колегія:
Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ (головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviap.gov.ua

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2023

Київ 2023

ЗМІСТ

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ 3

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Н. Мамченко, Судово-юридична газета: ВП ВС у справі Олександра Тупицького роз'яснила, що означає обов'язок органів державної влади діяти лише на підставі та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами 6

СУСПІЛЬНА ДУМКА

О. Іваницька, hromadske: Строк добігає кінця: чи є юридичні загрози для легітимності президента, якщо термін закінчиться, а виборів не буде 11

В. Залізнюк, Закон і Бізнес: У війну не до виборів… Чи існує ризик втрати парламентом легітимності? 14

В. Кім, Дзеркало тижня: Третя влада. Як банкова намагається підірвати Велику палату Верховного суду 15

К. Бутко, Українська правда: Рік після ліквідації вовчого суду 20

Д. Тузов, Українська правда: Потрібно поставити крапку у питанні отримання російського паспорту. Адже питання залишились 21

М. Поживанов, LB.ua: Ані містечок, ані хуторів: з чим підходимо до Дня місцевого самоврядування 25

Т. Павлушенко, Forbes: Жорсткий призов. В Україні хочуть посилити правила мобілізації. Чи порушує законопроєкт №10378 конституційні права та як його норми можуть вплинути на бізнес? 27

А. Стельмащук, Європейська Бізнес Асоціація: У судової реформи немає мети, є тільки шлях 30

Є. Караченцева, lexinform: Знайти голки в копиці сіна: які пріоритети обере Вища рада правосуддя серед 12 тисяч скарг на суддів? 32

Decentralization: Децентралізація 2023: підсумки року 34

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 39

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Отрош І.
Оцінювання суддів: «мовчання ягнят» 42

Маслов Д.
Про судову реформу, корупцію і тиск на бізнес (*Інтерв'ю*) 47

Сидорович Р.
Питання подальшого перебування голови ВККС у відпустці чи звільнення його з адмінпосади – дискреція самого пана Ігнатова (*Інтерв'ю*) 52

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ 57

Шановні судді та працівники судів!

Щиро вітаємо вас із професійним святом – Днем працівників суду!

Незважаючи на складний час, судова влада України щодня демонструє свою відданість місії захисту прав людини, не припиняючи виконання основного обов'язку із здійснення правосуддя.

Нехай ваша самовіддана праця примножує кращі традиції українського судочинства, виконує свої високі обов'язки в ім'я законності, справедливості та гуманізму.

Бажаємо сил, енергії, міцного здоров'я, мужності та успіхів на благо українського народу!

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

9 грудня 2023 року на пленарному засіданні Верховної Ради України прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри» (реєстр. №10140-д).

Прийнятим законом вноситься комплекс суттєвих змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а також відповідні зміни до Кодексу адміністративного судочинства України, законів України «Про запобігання корупції», «Про забезпечення права на справедливий суд», «Про Вищу раду правосуддя», «Про Вищий антикорупційний суд», «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування».

Так, змінено структуру розділу IV «Порядок зайняття посади судді» та викладено його в новій редакції, розділивши його зміст на самостійні глави: Глава 1 «Кандидат на посад судді»; Глава 2 «Добір на посаду судді місцевого суду»; Глава 3 «Конкурс та призначення на посаду судді»; Глава 4 «Переведення судді до іншого суду». Положеннями вказаного розділу визначено основні критерії доброчесності та компетентності суддів (кандидата на посаду судді), а також передбачено, що Вища рада правосуддя буде затверджувати Єдині критерії для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді) після консультацій з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Радою суддів України

та Громадською радою доброчесності, що відповідає заходам з виконання Державної антикорупційної програми на 2023 – 2025 роки.

Крім того, змінено правила складення кваліфікаційного іспиту (як в межах добору, так і в межах кваліфікаційного оцінювання), проведення конкурсних процедур та порядок призначення на посаду, вирішено проблему, яка довгий час існує із переведенням суддів за результатами конкурсу.

На переконання членів Комітету, реалізація прийнятого закону забезпечить удосконалення процедур суддівської кар'єри з метою їх приведення у відповідність до сучасних потреб та викликів, які стоять перед судовою владою та державою ***(Офіційний вебпортал парламенту України (https://www.rada.gov.ua/news/razom/244635.html). – 2023. – 9.12).***

Комітет з питань правової політики розглянув на своєму засіданні 1 грудня 2023 року питання щодо відповідності осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, визначеним Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» вимогам до судді Конституційного Суду України.

Варто зазначити, що 2 листопада 2023 року відбулося засідання Комітету з питань правової політики, на якому вже розглядалися документи, подані особами, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України. Згідно із рішенням Комітету від 2 листопада 2023 року деяким з цих осіб відповідно надано додатковий строк до 16 листопада 2023 року включно для подання та виправлення відповідних документів, а також запропоновано до 16 листопада 2023 року включно надати пояснення щодо поданих документів у зв'язку з неможливістю однозначно встановити наявність підтвердженого стажу професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років та щодо порядку подання документів.

Згідно із частиною четвертою статті 148 Конституції України, частиною першою статті 11 Закону України «Про Конституційний Суд України» суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості, є правником із визнаним рівнем компетентності.

На підставі поданих документів Комітет встановлює відповідність осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду, визначеним Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» вимогам (щодо громадянства, володіння державною мовою, віку, освіти і стажу), після чого ухвалює рішення про допуск або про відмову в допуску до конкурсного відбору (абзац перший частини другої статті 106 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Стосовно осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, але не відповідають визначеним Конституцією України вимогам, Комітет ухвалює обґрунтоване рішення про відмову у допуску до конкурсного відбору (абзац шостий частини п'ятої статті 2084 Регламенту Верховної Ради України).

Комітет проаналізував подані документи та вирішив визнати Андрейчука Любомира Вікторовича, Бойка Андрія Михайловича, Войнарівського Миколу Миколайовича, Денисенко Наталію Миколаївну, Камінську Наталію Василівну, Квашу Оксану Олександрівну, Кириченко Юлію Миколаївну, Копиленка Олександра Любимовича, Мартєва Сергія Юрійовича, Музику Максима Васильовича, Назарова Івана Володимировича, Панченко Наталію Дмитрівну, Радутного Олександра Едуардовича, Різника Сергія Васильовича, Рогатюка Ігоря Володимировича, Савчина Михайла Васильовича, Титикала Романа Сергійовича, Цимбалістого Тараса Олеговича, Шинкар Тетяну Ігорівну, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, такими, що відповідають визначеним Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» вимогам до судді Конституційного Суду України

(щодо громадянства, володіння державною мовою, віку, освіти і стажу), та допустити зазначених кандидатів до конкурсного відбору.

Водночас на виконання рішення Комітету документи зазначених осіб передано до Апарату Верховної Ради України для організації проведення спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», а також копії таких документів – до Дорадчої групи експертів, яка здійснює діяльність відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України», для оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у сфері права кандидатів і надання списку оцінених кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України.

До того ж, Комітет вирішив визнати Варишка Петра Васильовича та Корунчак Ларису Анатоліївну такими, що добровільно припинили участь у конкурсному відборі на посаду судді Конституційного Суду України.

Крім того, на підставі поданих документів Комітет вирішив визнати Клименка Кирила Олеговича таким, що не відповідає визначеним Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» вимогам до судді Конституційного Суду України (щодо стажу професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років), а також відмовити цій особі у допуску до конкурсного відбору на посаду судді Конституційного Суду України ***(Офіційний вебпортал парламенту України (https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/244447.html). – 2023. – 5.12).***

12 грудня відбулось засідання Ради суддів України, на якому розглянули усі питання, які були винесено на порядок денний. Про це повідомляє пресслужба РСУ.

Зокрема, Рада суддів задовольнила заяву Корунчак Лариси Анатоліївни про зняття її кандидатури на обрання суддею Конституційного Суду України. Кандидатка звернулася до Ради суддів України із заявою 23 листопада 2023 року у якій просила припинити всі конкурсні процедури, які проводяться Радою суддів України щодо її участі у конкурсному відборі осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України.

Відповідно, Рада вирішила вважати припиненою участь Корунчак Лариси Анатоліївни у конкурсному відборі осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, з дня подачі нею заяви про зняття її кандидатури на обрання суддею Конституційного Суду України, а копію рішення направити Дорадчій групі експертів.

Другим питанням порядку денного Рада суддів України погодила проєкт змін до Загального класифікатора спеціалізацій суддів та категорій справ, який надійшов в РСУ від Державної судової адміністрації України.

Зокрема, у спеціалізації «Цивільне судочинство» у позиції 309000000 слово «витребування» замінено словами «стягнення в дохід держави». У спеціалізації «Кримінальне судочинство» після позиції 401250100 з'явилася нова – 401250200 – про конфіскацію, спеціальну конфіскацію або стягнення в дохід держави активів у кримінальному провадженні.

Третім питанням порядку денного, члени Ради суддів України розглянули питання про заохочення працівників апарату судів з нагоди професійного свята – Дня працівників суду, що відзначається в Україні щорічно 15 грудня.

Засідання відбувалося в режимі онлайн. Участь в роботі взяли 24 члени РСУ. Всі питання приймалися одноголосно ***(Юридична газета (https://yur-gazeta.com/golovna/u-kievi-vidbulosya-zasidannya-radi-suddiv-ukrayini-shcho-obgovoryuvalos.html). – 2023. – 13.12).***

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Н. Мамченко, Судово-юридична газета: ВП ВС у справі Олександра Тупицького роз'яснила, що означає обов'язок органів державної влади діяти лише на підставі та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами

Велика Палата Верховного Суду у справі екс-голови КСУ Олександра Тупицького розтлумачила обов'язок органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Як відомо, частина друга статті 19 Конституції України зобов`язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Велика Палата Верховного Суду у постанові від 19 жовтня 2023 року по справі за позовом екс-голови Конституційного Суду України Олександра Тупицького № 9901/43/21 пояснила, що означає кожна зі складових даної норми.

Як зазначила ВП ВС, указана норма Основного Закону означає, що суб`єкт владних повноважень зобов`язаний діяти лише на виконання закону, за умов і обставин, визначених ним, вчиняти дії, не виходячи за межі прав та обов`язків, дотримуватися встановленої законом процедури, обирати лише встановлені законодавством України способи правомірної поведінки під час реалізації своїх владних повноважень.

При цьому, вжите законодавцем формулювання «на підставі» означає, що суб`єкт владних повноважень зобов`язаний діяти на виконання закону, за умов та обставин, визначених ним.

«У межах повноважень» означає, що суб`єкт владних повноважень повинен приймати рішення та вчиняти дії відповідно до встановлених законом повноважень, не перевищуючи їх.

«У спосіб» означає, що суб`єкт владних повноважень зобов`язаний дотримуватися встановленої законом процедури і форми прийняття рішення або вчинення дії і повинен обирати лише визначені законом засоби.

Також ВП ВС зауважила, що у пункті 2 статті 8 Конвенції зазначено, що органи державної влади не можуть втручатись у здійснення права на доступ до професії як складової права на повагу до приватного життя, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров`я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ вислів «згідно із законом» у пункті 2 статті 8 Конвенції вимагає, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який ідеться, вимагаючи, щоб він був доступний для зацікавленої особи, яка, окрім того, повинна мати можливість передбачити наслідки його дії щодо себе, та відповідав принципові верховенства права. Отже, ця фраза передбачає inter alia, що формулювання національного законодавства повинне бути достатньо передбачуваним, щоб дати особам адекватну вказівку щодо обставин та умов, за яких державні органи мають право вдатися до заходів, що вплинуть на їхні конвенційні права. Крім того, законодавство повинне забезпечувати певний рівень юридичного захисту проти свавільного втручання з боку державних органів. Існування конкретних процесуальних гарантій є у цьому контексті необхідним. Те, які саме гарантії

вимагатимуться, певною мірою залежатиме від характеру та масштабів зазначеного втручання (див. mutatis mutandis рішення від 9 січня 2013 року у справі «Олександр Волков проти України» (Oleksandr Volkov v. Ukraine), заява № 21722/11).

Згідно зі статтею 102 Конституції України Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Позаяк Президент України є органом державної влади [в одній особі], то це може означати, що глава держави зобов`язаний діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені те тільки Конституцією, але й законами України.

У рішеннях від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003 (справа про гарантії діяльності народного депутата України), від 2 жовтня 2008 року № 19-рп/2008 (справа про конституційність окремих положень щодо фінансових послуг та державного регулювання ринків фінансових послуг) та інших Конституційний Суд України зазначав, що повноваження Президента України вичерпно визначені Конституцією України.

Права Президента України, його свобода розсуду та можливість діяти певним чином встановлені у статті 106 Конституції України, з пункту 31 частини першої якої можна зрозуміти, що Президент України здійснює інші повноваження, визначені Основним Законом України (реалізація яких вимагатиме уточнення та конкретизації їхнього змісту на рівні положень законів України).

Аналогічна правова позиція була викладена Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 2 березня 2023 року у справі № 9901/61/20, предметом спору у якій був Указ Президента України про від 11 вересня 2019 року № 680/2019 «Про скасування деяких указів Президента України».Цим указом, зокрема, було скасовано Указ Президента України від 19 травня 2019 року № 298 про присвоєння позивачу дипломатичного рангу Надзвичайного і Повноважного Посла.

За змістом частини третьої статті 106 Основного Закону України Президент України на основі та на виконання (знову-таки) як Конституції, так і законів України видає укази і розпорядження, які є обов`язковими до виконання на території України.

Так, у пункті 22 частини першої визначено повноваження Президента України щодо формування складу Конституційного Суду України та вказано, що Президент України призначає на посади третину складу Конституційного Суду України. Зазначена норма кореспондується з нормами статті 148 Конституції України та частини другої статті 9 Закону № 2136-VIII.

При цьому Законом № 2136-VIII встановлено лише повноваження Президента України щодо призначення шести суддів зі складу Конституційного Суду України та порядок відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України, інших повноважень Президента України, зокрема й щодо відсторонення судді Конституційного Суду від посади, цим Законом не передбачено.

У пункті 3.5 Рішення від 13 червня 2019 року № 5-р/2019 Конституційний Суд України наголосив, що він неодноразово вказував у своїх рішеннях, що повноваження Президента України визначаються виключно Основним Законом України і не можуть бути розширені законом або іншим нормативно-правовим актом. Так, у Рішенні від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004зазначено, що повноваження Президента України, як і повноваження Верховної Ради України, визначаються Конституцією України; у Рішенні від 25 грудня 2003 року № 22– рп/2003 – що повноваження Президента України закріплені лише на конституційному рівні; у Рішенні від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003 – що повноваження Президента України вичерпно визначені Конституцією України, а це унеможливлює прийняття законів, які встановлювали б інші його повноваження (права та обов`язки). Цієї юридичної позиції Конституційний Суд України дотримувався в багатьох інших своїх рішеннях.

Водночас відсторонення від посади є інститутом кримінального судочинства, що закріплений у системі заходів забезпечення кримінального провадження та регламентується главою 14 КПК України.

Стаття 154 КПК України визначає загальні положення про відсторонення від посади. В ній зазначається, що відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину (частина перша цієї статті).

За змістом частини третьої статті 154 КПК України питання відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора в порядку, встановленому законодавством.

Разом з тим Конституція України та Закон № 2136-VIII не містять положень, відповідно до яких Президент України уповноважений ухвалювати рішення, пов`язані з проходженням особами публічної служби на посаді судді Конституційного Суду України, зокрема і рішення про тимчасове відсторонення судді Конституційного Суду України від посади.

У контексті обставин цієї справи насамперед необхідно ураховувати особливий конституційно-правовий статус позивача як судді Конституційного Суду України.

Так, статтею 1 Закону № 2136-VIII визначено статус Конституційного Суду України, відповідно до якого Конституційний Суд України (далі – Конституційний Суд або Суд) є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

Відповідно до статті 9 Закону № 2136-VIII, яка кореспондує частинам першій та другій статті 148 Конституції України, склад Суду становить 18 суддів Конституційного Суду. Президент України, Верховна Рада України та з`їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду.

Статтею 149 Конституції України передбачено, що незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду України гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддю Конституційного Суду України у будь-який спосіб забороняється. Без згоди Конституційного Суду України суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв`язку з ухваленням Судом рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Цій нормі Основного Закону кореспондує стаття 24 Закону № 2136-VIII, у якій законодавцем конкретизовано, зокрема, що суддю не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв`язку з ухваленням Судом рішень та надання ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Суддю без згоди Суду не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання Судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Подання про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді вносить до Суду Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження. Рішення про надання згоди на затримання, утримування під вартою чи арешт Судді Суд ухвалює на спеціальному пленарному засіданні у формі постанови. Суддя Конституційного Суду не може бути підданий приводу чи примусовому допровадженню до будь-якого органу або установи, крім суду.

Суддя Конституційного Суду, затриманий за адміністративне правопорушення або за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, має бути негайно звільнений після з`ясування його особи, за винятком: 1) якщо Суд надав згоду на затримання Судді у зв`язку з таким діянням;

2) якщо його затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суд має бути негайно повідомлений про затримання Судді.

За змістом частини першої статті 21 Закону № 2136-VIII рішення про звільнення з посади судді Конституційного Суду Суд ухвалює щонайменше двома третинами від його конституційного складу у випадках настання підстав, визначених у цій же частині статті, що кореспондує виключному переліку підстав, наведених у статті 149– 1 Конституції України.

Отже, Конституцією України та Законом №2136-VIII саме до компетенції Конституційного Суду України віднесено прийняття рішень, пов`язаних із проходженням публічної служби суддею Конституційного Суду України, зокрема звільнення, надання згоди на затримання або утримання під вартою чи арештом.

Проект Закону № 2136-VIII був предметом оцінки Європейської комісії «За демократію через право» (далі – Венеціанська комісія, Комісія) за зверненням Президента України, за результатами якої Комісією схвалено Висновок щодо проекту закону «Про Конституційний Суд України» № 870/2016, прийнятий на 109-й Пленарній сесії 9-10 грудня 2016 року у м. Венеція. Зокрема, у пункті 26 цього Висновку Венеціанська комісія позитивно оцінила нове положення про те, що Президент, парламент і з`їзд суддів, відповідно, не мають права звільняти суддів Конституційного Суду України, оскільки це усуває небезпеку тиску на суддю.

У іншому своєму Висновку від 24 жовтня 2008 року № 481/2008 «Щодо законопроектів про внесення змін і доповнень (1) до Закону «Про конституційне провадження» та (2) до Закону «Про Конституційний Суд Киргизької Республіки», ухваленому на її 76-му пленарному засіданні (CDL-AD(2008)029), Венеціанська комісія зазначила: «Вбачається, що ці зміни мають на меті прирівняти суддів Конституційного Суду до суддів загальних судів. Таке прирівнювання не враховує особливого становища Конституційного Суду, який має конкретне конституційне завдання, зокрема, скасування законів і нормативно-правових актів. За своїм характером це завдання може призводити до конфліктів між Конституційним Судом і політичними структурами. Хоча основні вимоги стосовно незалежності суддів однакові як для суддів загальних судів, так і для суддів Конституційного Суду, останні мають бути захищені від будь-яких спроб політичного впливу у зв`язку з їхньою посадою, яка особливо піддана критиці та тиску з боку інших органів державної влади. Тому судді Конституційного Суду потребують особливих гарантій їхньої незалежності».

У цьому контексті варто зауважити, що серед гарантій діяльності суддів Конституційного Суду України є незалежність та недоторканність судді Конституційного Суду України, які не допускають можливості застосування щодо них заходів забезпечення кримінального провадження. Так, суддю Конституційного Суду України без згоди Суду не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання Судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (частина четверта статті 24 Закону № 2136-VIII).

Отже, усі судді зі складу Конституційного Суду України мають рівний конституційно-правовий статус, який включає однакові гарантії незалежності та недоторканності судді, зокрема функціональний імунітет у сфері застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що регламентується КПК України, безвідносно до суб`єкта призначення судді до складу Суду (Президент України, чи Верховна Рада України, чи з`їзд суддів України).

Такі гарантії незалежності та недоторканності застосовано законодавцем з метою недопущення здійснення тиску на діяльність суддів Конституційного Суду України, незалежно від органу влади і посадової особи, які призначили цього суддю, та незалежно від зміни виборних органів державної влади чи їх посадових осіб.

У контексті наведеного варто зауважити, що приписами статті 154 КПК України окремо передбачено лише вирішення Президентом України питання про відсторонення від посади

осіб, що ним призначаються на ці посади, однак КПК України не визначено суб`єктів відсторонення від посад суддів Конституційного Суду України, які мають однаковий особливий конституційно-правовий статус з відповідними гарантіями його забезпечення, – ані Президента України, ані Верховну Раду України та з`їзд суддів України.

При цьому відсутність у Конституції України та Законі № 2136-VIII порядку вирішення Конституційним Судом України питання про відсторонення судді Суду від посади, зокрема, у разі коли цей суддя підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, не вказує на наявність повноважень щодо вирішення цього питання у Президента України на підставі статті 154 КПК України.

Велика Палата Верховного Суду наголошує, що елементом верховенства права є принцип правової визначеності, який, зокрема, передбачає, що закон, як і будь-який інший акт держави, повинен характеризуватися якістю, щоб виключити ризик свавілля.

У пункті 94 рішення від 12 січня 2023 року у справі «Овчаренко та Колос проти України» (заяви № 27276/15 і № 33692/15) ЄСПЛ зазначив, що словосполучення «згідно із законом» стосується якості відповідного закону та вимагає, щоб він був сумісним з принципом верховенства права і доступним для відповідної особи, яка до того ж повинна мати можливість передбачити наслідки його застосування для себе. Таким чином, це словосполучення, inter alia, передбачає, що формулювання національного законодавства має бути достатньо передбачуваним, щоб дати особам належну вказівку на обставини та умови, за яких органи державної влади мають право вдаватися до заходів, що зачіпають їхні права за Конвенцією (див. рішення у справі «Фернандез Мартінез проти Іспанії» [ВП] (Fernandez Martinez v. Spain) [GC], заява № 56030/07, пункт 117, ЄСПЛ 2014 (витяги), з подальшими посиланнями). Крім того, законодавство має забезпечувати певний рівень юридичного захисту проти свавільного втручання органів державної влади. У цьому контексті необхідним є існування чітких процесуальних гарантій. Те, які саме гарантії вимагатимуться, принаймні певною мірою залежатиме від характеру та масштабів відповідного втручання (див. згадане рішення у справі «Олександр Волков проти України» (Oleksandr Volkov v. Ukraine), пункт 170, з подальшими посиланнями).

Ураховуючи наведені висновки ЄСПЛ та Венеціанської комісії, Велика Палата Верховного Суду вважає, що відсутність у Конституції України та Законі № 2136-VIII повноважень Президента України щодо відсторонення від посади судді Конституційного Суду України та спеціального порядку вирішення Президентом України питання про відсторонення від посади суддів Конституційного Суду України на підставі частини третьої статті 154 КПК України не є «дефектом закону», натомість є волевиявленням законодавця, що з метою недопущення загрози тиску на суддю безпосередньо встановив спеціальні гарантії незалежності та недоторканності судді Конституційного Суду України, які включають і недопущення застосування щодо суддів Конституційного Суду України заходів забезпечення кримінального провадження без згоди Конституційного Суду України. Отже, норма частини третьої статті 154 КПК України не може застосовуватись як підстава для відсторонення судді Конституційного Суду України Президентом України.

Велика Палата Верховного Суду наголошує, що вимоги щодо юридичної визначеності слід розглядати як такі, що вимагають особливо чіткої юридичної аргументації з урахуванням усього чинного законодавства та його основних принципів. За відсутності в Конституції України та Законі № 2136-VIII визначення повноважень Президента України про відсторонення від посади судді Конституційного Суду України та спеціального порядку вирішення Президентом України цього питання, видання Президентом України указу про відсторонення від посади судді Конституційного Суду України підриває юридичну визначеність, а тому суперечить вимозі законності.

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком суду першої інстанції про те, що спірний

Указ Президента № 607/2020 прийнято не на підставі закону, поза визначеними статтею 106 Конституції України повноваженнями Президента України, що є підставою для його скасування.

Таким чином, на думку ВП ВС, у цій справі КАС ВС правильно встановив обставини справи, не допустив порушень норм матеріального і процесуального права й ухвалив законне та обґрунтоване рішення про задоволення позову Олександра Тупицького. Отже, апеляційна скарга представника відповідача – Президента – задоволенню не підлягає ***(Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/publication/287289-bp-vs-po-delu-aleksandra-tupitskogo-razyasnila-chto-oznachaet-obyazannost-organov-gosudarstvennoy-vlasti-deystvovat-tolko-na-osnovanii-i-sposobom-predusmotrennym-konstitutsiey-i-zakonami). – 2023. – 10.12).***

Конституційний Суд перевірить конституційність законодавчих приписів щодо обмеження максимального розміру пенсії. Про це повідомляє прессслужба КСУ, передає Укрінформ.

Як зазначається, КСУ 11 грудня отримав від Верховного Суду подання щодо конституційності частини першої статті 2 закону від 8 липня 2011 року № 3668-VI „Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи“ в частині поширення її дії на закон від 5 листопада 1991 року № 1788-XII „Про пенсійне забезпечення“ та частини третьої статті 85 закону від 05 листопада 1991 року № 1788-XII „Про пенсійне забезпечення“ в редакції закону від 8 липня 2011 року № 3668-VI „Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи“.

ВС просить перевірити на відповідність статті 21, частині третій статті 22, частині першій статті 24, статтям 46 і 64 Конституції оспорювані законодавчі приписи, згідно з якими максимальний розмір пенсії не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність ***(Укрінформ (https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3798991-ksu-pereviryt-konstitucijnist-obmezenna-maksimalnogo-rozmiru-pensii.html). – 2023. – 12.12).***

СУСПІЛЬНА ДУМКА

О. Іваницька, hromadske: Строк добігає кінця: чи є юридичні загрози для легітимності президента, якщо термін закінчиться, а виборів не буде

Повномасштабна війна та режим воєнного стану внесли об’єктивні корективи у виборчий процес. Парламентські вибори, що мали відбутися в жовтні 2023-го, не відбулися. Вже очевидно – навряд відбудуться і президентські, хоча відповідно до конституційних термінів, їх мали б провести наприкінці березня 2024 року.

То що буде після закінчення чинного президентського строку Володимира Зеленського? Чи тиснуть у питанні проведення виборів міжнародні партнери? Чому Конституція залишає поле для дискусій? Коли Україна все ж зможе організувати народне волевиявлення – з’ясовувало hromadske.

Дискусії завершені

Тема виборів президента так чи інакше постійно виринала в публічному полі останні пів року. Змінювалася риторика і самого Володимира Зеленського: від скептичних оцінок до розгляду такої можливості, якщо уряд із парламентом дадуть відповіді на всі пов’язані питання. Озвучували й самі умови,

за яких вибори стануть можливі – зміни до законодавства і додаткове фінансування.

Утім, станом на кінець року, очевидно, що дискусії з цього приводу завершені. У своїх останніх заявах президент стверджує: вибори в Україні у встановлені терміни провести неможливо.

Консенсусу дійшли й усі політсили, підписавши наприкінці листопада меморандум. Зійшлися на тому, що наступні вибори – як парламентські, так і президентські – мають відбутися лише по закінченню воєнного стану.

Хоча розмови стосовно перспективи виборів справді тривали довгий час, каже політолог Олег Саакян.

«Всередині влади так само змагалися різні групи зі своїми баченнями: чи варто проводити президентські вибори, чи ні? Все це виливалося в доволі жваву дискусію. Але на сьогодні можемо констатувати: домінує позиція, що вибори проводити не варто», – зазначає експерт.

Водночас усе вказує на те, що виборів нинішня влада не хотіла. Під час бюджетного процесу можливість закласти під це гроші навіть не розглядалася.

«Ми ж чудово знаємо, що якщо в Україні влада вирішила щось зробити, то і гроші знайдуть, і навіть закон викрутять у баранячий ріг. У цьому випадку діяли абсолютно нехарактерно, швидше підтверджуючи, що в реальності виборів не хотіли», – додає Саакян.

Він припускає, що певне «підігрівання» виборчої теми було продуманою інформаційною кампанією якраз для того, аби виборів не допустити. Натомість справжня мета – сформувати сталу позицію в суспільстві, що їх проводити не на часі. А також звести до нуля можливі аргументи опонентів, що «президент тримається за крісло і просто побоявся йти на вибори».

Хоча суперечностей із суспільством і не виникло. Як свідчить соцопитування, абсолютна більшість українців – 81% опитаних – проти проведення виборів до завершення війни.

Вибори під час війни: закони та Конституція

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» прямо забороняє проведення виборів. Усе чітко й у Виборчому кодексі: виборчі перегони можуть стартувати лише після скасування воєнного стану.

Водночас Конституція, що має вищий юридичний статус аніж закони, залишає певне «вікно» для спекуляцій. Адже прямої заборони на проведення саме президентських виборів під час війни в Основному Законі немає. Як і прямих вказівок на те, що повноваження президента в умовах воєнного стану продовжуються автоматично (як це, наприклад, прописано щодо роботи парламенту).

Натомість Конституція чітко встановлює, що президент виконує свої повноваження, доки на пост не вступить новообраний глава держави.

То чи є колізія?

В 103 статті Конституції України чітко написано, що Президент обирається строком на п'ять років. То що ж буде далі, якщо вибори не відбудуться через війну? Більшість експертів, зокрема і з конституційного права, з якими поспілкувалося hromadske, певні, що на сьогодні немає жодних юридичних загроз для легітимності президента після того, як сплине визначений термін повноважень. Так би мовити, Конституцію не можна читати буквально.

«Ідея, яка запускається, що, мовляв, якщо виборів не буде, то президент буде нелегітимний, – не відповідає дійсності. На думку більшості конституціоналістів, є не лише прямі норми, а й логіка Конституції та конституційний принцип безперервності влади. Він полягає у тому, що повноваження будь-якої державної інституції не закінчуються автоматично. Вони передаються лише новому складу або новому обранцю тоді, коли для цього буде можливість», – каже в коментарі hromadske політолог Володимир Фесенко.

«До моменту, доки в нас не буде обрано нового президента, абсолютно законним є чинний президент. А от легітимність, тобто готовність його визнавати, звісно, багато в чому залежатиме від того, наскільки буде достатній рівень підтримки та консенсусу в суспільстві щодо того, що нового президента обирати

поки не варто. І ось тут превенція (у вигляді інформаційної кампанії – ред.) була відіграна», – додає Олег Саакян.

Утім, є й ті, хто певен – у Конституції написано все «чорним по білому». На думку правника і голови правління Центру конституційного моделювання Геннадія Друзенка, формально повноваження за президентом лишатимуться, утім фактична легітимність із часом буде розчинятись.

«Демократична легітимність Зеленського буде танути, як навесні сніг, і особливо це буде грати на руку нашим недоброзичливцям. Це дасть їм нагоду говорити, що українці зраджують демократії. Навіть путін наступного року переобереться і, так би мовити, оновить свою демократичну легітимність, а Зеленський – ні. Чи не підважить це нашу позицію у світі?» – зазначає Друзенко.

Крапкою у розв'язанні суперечок з цього приводу могло б стати роз'яснення Конституційного суду, адже це єдиний орган, що має право офіційно тлумачити Основний Закон. Та поки за такими роз'ясненнями ніхто не звертався.

«Козир» у руки ворогам: чи є міжнародний тиск?

Активне «промацування» теми можливості виборів в Україні було помітне останні пів року від низки міжнародних гравців. Починаючи від заяви президента ПАРЄ Тіні Кокса про те, що Україні варто організувати вибори попри війну, і до заяв окремих американських політиків, буцімто Україна має підтвердити свою демократичність.

Більш радикальні політичні групи всередині США – здебільшого республіканці-трампісти – намагалися розіграти карту, що Україна є недемократичною диктатурою. Ці тези можна було неодноразово почути, зокрема, від кандидата у президенти США, республіканця Вівека Рамасвамі, та популярного американського блогера Такера Карлсона. Аби таких аргументів не було, навіть їхні колеги з Республіканської партії, як-от американський сенатор Ліндсі Грем, наполягали на можливій потребі проведення виборів в Україні.

Говорили це і з огляду на імітацію виборів президента росії в березні наступного року. Бо, ймовірно, рф може розпочати кампанію дезінформації, ніби влада в Україні тепер нелегітимна – «хунта», «узурпатор» і таке інше.

Хоча на офіційному та публічному рівнях, кажуть експерти, про якісь вимоги чи тиск із боку міжнародних партнерів на Україну в цьому питанні не йдеться. Викликів занадто багато. Зрештою, демократичність таких виборів також була би поставлена під сумнів, вважає Олег Саакян.

«Навіть якби вибори відбулися, і Україна не посипалась би під їхньою вагою, на виході ми однаково б мали менш легітимного президента, хто б ним не став. Бо левова частина на виборах не змогла б ні балотуватися, ні обирати», – робить висновок політолог.

Коли можливі вибори

Як в умовах повноцінної війни створити безпеку для виборців? Як забезпечити участь військових? Організувати голосування на бойових позиціях, на тимчасово окупованих територіях, а також мільйонів біженців? Хто зможе бути спостерігачами?

Це далеко не всі виклики, що стоять перед Україною в питанні організації можливих виборів.

Понад сто українських громадських організацій вважають, що вибори та повномасштабна війна – несумісні та лише дестабілізують державу, а формальний акт голосування не є безумовним підтвердженням демократичності режиму.

Поки на політичному рівні зсувів не відбувається, громадські організації підготували дорожню карту виборчих змін. Хоч цілісного законопроєкту, що визначав би особливості повоєнних виборів, наразі немає.

Експерти не виключають, що в певний момент, якщо війна затягнеться на роки, питання проведення виборів під час воєнного стану може постати знову.

«Спочатку воно постане в широкого загалу – сформується внутрішньонаціональний консенсус, і тоді почнеться вироблення нормативно-правових механізмів для того,

щоб провести такі вибори. Зміна відповідних законів і створення алгоритмів під час безпекових загроз. Зрештою, наприклад, це може бути скасування воєнного стану по всій території України, і збереження його тільки на прифронтових територіях. Якщо, звісно, дозволятиме безпекова ситуація», – припускає Олег Саакян ***(hromadske (https://hromadske.ua/posts/strok-dobigaye-kincya-chi-ye-yuridichni-zagrozi-dlya-legitimnosti-prezidenta-yaksho-termin-zakinchitsya-a-viboriv-ne-bude). – 2023. – 14.12).***

В. Залізнюк, Закон і Бізнес: У війну не до виборів… Чи існує ризик втрати парламентом легітимності?

На даний момент з парламенту вибули в силу різних причин 51 нардеп. Як наслідок, у ВР не вистачає 1/9 складу. Проаналізуємо, чи може законодавчий орган стати неповноважним, якщо така тенденція збережеться.

За змішаною системою

Для повного розуміння питання нагадаємо, що Верховна Рада IX скликання сформована за змішаною виборчою системою: половина нардепів обрана за партійними списками, а половина – в одномандатних округах.

Особливістю такої системи є те, що доукомплектування народними депутатами, які обрані за партійними списками, є простою процедурою: шляхом «підтягування, просування» наступного кандидата з цього списку.

Натомість для мажоритарної частини ВР це може відбуватися виключно через повноцінні нові вибори у конкретному одномандатному окрузі. Сьогодні саме ця частина парламенту не має реалістичного сценарію поповненню новими нардепами на заміну тих, хто вибув. Адже і закон, і здоровий глузд сходяться на тому, що повноцінний виборчий процес і війна – речі несумісні.

Ще до повномасштабного вторгнення 27 місць у Раді були вакантними. Адже громади з мажоритарними округами, де мали б обиратися

26 нардепів, були окуповані. Ще на одному окрузі так і не провели довибори – завадило повномасштабне вторгнення.

Водночас, уже після 24.02.2022 кількість нардепів продовжувала зменшуватися. Відтак, у складі парламенту наразі бракує 1/9 нардепів від його конституційної чисельності. Однак, це не впливає на його повноважність та правомочність.

Єдина умова повноважності

Конституція єдиною умовою повноважності Верховної Ради визначає обрання не менш як 2/3 від її конституційного складу, тобто 300 народних депутатів.

Питання лише в тому чи охоплює поняття «обрання» процес доукомплектування парламенту на заміну депутатів, що вибули. Чітку відповідь з цього приводу надав Конституційний Суд у рішенні від 17.10.2002 №17-рп/2002:

«Верховна Рада України є повноважною, тобто правомочною приймати закони і реалізовувати інші конституційно визначені повноваження, за умов обрання не менш як 2/3 від її конституційного складу (300) і складення новообраними народними депутатами України присяги.

Ця конституційна вимога є умовою повноважності Верховної Ради України протягом всього періоду скликання і не може розглядатися лише як підстава для відкриття її першого засідання першої сесії».

Простіше кажучи, у складі парламенту завжди має залишатися не менше, ніж 300 народних обранців. Інших умов для його повноважності не існує.

Інша річ: чи є правомочним парламент у випадку критичного зменшення її кількісного складу або критично низької присутності нардепів у сесійній залі.

Зазначимо, що ВР приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її

конституційного складу (226 голосів), крім випадків, передбачених Конституцією – йдеться, наприклад, про внесення змін до Основного Закону (мінімум 300 голосами).

У згаданому рішенні КС є відповідь і на це питання:

«Верховна Рада України правомочна приймати закони і реалізовувати інші конституційно визначені повноваження за умови присутності на її пленарних засіданнях на момент голосування не менше тієї кількості народних депутатів України, яка згідно з Конституцією необхідна для прийняття відповідного рішення».

Комітети і коаліція

Наступним питанням є наявність кворуму, а відтак і правомочності, парламентських комітетів. У цьому випадку кількість необхідних для цього нардепів залежить від кількісного складу того чи іншого комітету.

Однак, утворення комітетів віднесено до повноважень парламенту. Тому ця проблема може бути вирішена шляхом перегляду кількісного складу конкретного комітету, а відтак і кількості депутатів, що необхідна для кворуму. Те саме стосується і тимчасових спеціальних комісій та тимчасових слідчих комісій ВР.

Ще одним моментом, на який слід звернути увагу, – це наявність сформованої коаліції депутатських фракцій. Коаліція має налічувати не менше 226 нардепів. Й фактичний кількісний склад парламенту не має прямого впливу на теоретичну можливість формування коаліції.

Навіть якщо припустити, що вибуття конкретних нардепів призведе до розформування коаліції, все одно це не призведе до автоматичного припинення повноважень ВР. Адже дострокове припинення повноважень парламенту є правом, а не обов'язком Президента. Та і в принципі, повноваження ВР не можуть бути достроково припинені главою держави в останні 6 місяців строку повноважень Верховної Ради або Президента.

Лише після Перемоги

І на завершення: ст.76 Конституції чітко визначає, що строк повноважень Верховної Ради становить 5 років. Оскільки ВР IX скликання набула повноважень 29.08.2019, то її 5-річна каденція завершиться лише 28.08.2024. (Між іншим, як зазначали конституціоналісти, чергові парламентські вибори мали відбутися «в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради» (ст.77 Конституції), тобто 29.10.2023.)

У той же час ст.83 передбачає, що у разі закінчення цього строку під час дії воєнного чи надзвичайного стану повноваження парламенту продовжуються до дня першого засідання першої сесії ВР, обраної після скасування такого стану.

Відтак, наразі відсутній реальний сценарій втрати легітимності нашим парламентом. Тож новий законодавчий орган держави, вочевидь, буде сформований лише після нашої Перемоги ***(Закон і Бізнес (https://zib.com.ua/ua/159212.html). – 2023. – 19.12).***

В. Кім, Дзеркало тижня: Третя влада. Як банкова намагається підірвати Велику палату Верховного суду

У 2019 році після зміни політичної влади одним із головних каменів спотикання президента Зеленського та команди «Слуги народу» на шляху до повної консолідації влади став Верховний суд, який вони намагалися «реформувати» ще восени 2019-го. Однак, отримавши тоді по руках від міжнародних партнерів і Конституційного суду України, будівельники «вертикалі влади» на певний час вимушено зупинили ці спроби.

Цього року «пас» владній команді віддав сам Верховний суд після того, як його 44-річний голова Всеволод Князєв потрапив у світові новини під час затримання на хабарі в 2,7 млн дол.

У грудні Верховний суд відзначає 6-річчя з початку діяльності у новому складі та з

новими функціями, які він отримав у результаті реформи 2016 року. Однією з цілей тієї реформи було задекларованe відродження незалежності судової влади на чолі із сильним Верховним судом.

Та реформа ліквідувала касаційні «вищі спеціалізовані суди», які створили Янукович–Портнов для послаблення Верховного суду за методом «поділяй і володарюй», а також повністю перезавантажила сам Верховний суд. Суд отримав нових суддів, обраних на конкурсі, та нову структуру: чотири касаційні суди (адміністративний, господарський, кримінальний і цивільний) і Велику палату – орган для вирішення найбільш складних юридичних питань.

Саме про Велику палату і неперeсічні події, що відбуваються навколо неї після хабаря Князєву, і піде мова. Адже під шумок історії Князєва Банкова та «слуги» вирішили підім'яти Верховний суд і взяти реванш за 2019 рік.

Що таке ВП ВС?

Велика палата Верховного суду (ВП ВС) – явище для України нове (адже функціонує лише шість років), однак у світі багато верховних судів мають у своєму складі подібні великі палати. Функціонують вони в Європейському суді з прав людини (17 суддів) і Суді справедливості Європейського Союзу (15 суддів).

У Великій палаті українського Верховного суду працює 21 суддя – по п'ять суддів від кожного касаційного суду та голова ВС за посадою. Суддів обирають збори суддів відповідного касаційного суду строком на три роки. Збори не мають права відкликати суддів. Кожен із суддів може працювати у ВП не більш як два строки поспіль.

Така формула забезпечує максимальну незалежність Палати та мінімізує (хоча і не нівелює) зовнішній вплив на неї, а також сприяє збереженню «історичної пам'яті», що має значення для стабільності та єдності практики ВП ВС.

Її функціонал полягає в забезпеченні єдності судової практики між різними судовими юрисдикціями (що впливає на зрозумілість і прогнозованість судових рішень у цілому по системі), розв'язанні так званих юрисдикційних спорів (щоб справа слухалася в конкретній юрисдикції, а не в усіх одночасно), вирішенні виключних правових проблем (це коли законодавство має колізії або ж із певних питань узагалі відсутнє) та перегляді рішень за виключними обставинами (коли ЄСПЛ констатує порушення Україною положень Європейської конвенції про захист прав людини).

Не менш важливою функцією Палати є апеляційний розгляд справ за участі президента, парламенту, Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Фактично Велика палата – це той орган, який констатує порушення Конституції та законів України з боку президента і Верховної Ради, а відтак, її рішення здатні змінити ландшафт української влади, зокрема, суттєво вплинути на результати виборів.

«Політичні» справи, розглянуті ВП ВС

Цієї осені ВП ВС серед іншого ухвалила низку рішень проти президента та Верховної Ради.

Рішення проти президента – скасування указів глави держави про відсторонення та про «звільнення» колишніх суддів КСУ Тупицького і Касміна, якими президент по суті скасував призначення цих суддів (це десь так само, як відмінити чиєсь народження). При цьому справа Тупицького затрималася у Великій палаті на понад два роки, що, звісно, є свідомим і надмірним.

Далі, через кілька тижнів, Велика палата розглянула позови проти Верховної Ради, подані нардепами Галиною Третьяковою та Лео Геросом на рішення парламенту позбавити їх права брати участь у засіданнях Ради. Парламент просив закрити справи та визнати, що рішення про позбавлення депутатів права брати участь у засіданнях ВРУ не підлягають оскарженню в судовому порядку. Тобто фактично закріпити в парламенті «кріпацтво»: не слухаєшся – не голосуєш – не скаржишся. ВП сказала чітке «ні» цій «новелі» від «Слуги народу».

Наші джерела у Великій палаті на засадах анонімності розповіли, що позиція парламенту

магічним чином співпала з позицією нового голови Верховного суду Станіслава Кравченка, який за дивним збігом ці справи відвідував, хоча зазвичай його не буває на засіданнях ВП ВС.

Тож поширити свої ідеї серед суддів ВП офісу президента та «слугам народу» не вдалося, але підчистити «гнилі» справи за участі президента та парламенту, які кілька років розглядалися Верховним судом, вдалося цілком. І якщо назовні ці справи пройшли без широкого резонансу, що і було завданням Банкової, всередині Великої палати дуже помітно, хто і як обстоював неправові наративи.

Із зовнішнім впливом усе цілком зрозуміло: в тій чи іншій формі впливати на суди намагається кожна політична влада. А от вплив на суддів зсередини потребує окремої уваги.

Ексголова Князєв і рекордний хабар

У травні 2023 року Україну (та й світ) сколихнула історія про рекордний хабар у 2,7 млн дол., на якому «погорів» попередній голова Верховного суду Всеволод Князєв. Разом із Князєвим затримали й адвоката-посередника Олега Горецького, який був так званим бек-офісом ексголови ВС.

За версією слідства, хабар призначався за ухвалення Верховним судом рішення на користь Костянтина Жеваго у спорі щодо 40,19% акцій Полтавського гірничо-збагачувального комбінату.

Верховний суд відреагував швидко: зняв Князєва з посади голови ВС і назвав 15 травня «чорним днем в історії суду». Також судді ВС зазначили: «Мусимо бути гідними та витримати цей удар».

А витримувати було що, адже під час обшуків «мічені» купюри знайшли не тільки у Князєва, а ще у трьох суддів Великої палати – криміналістів Григор'євої та Єленіної й адміністративіста (та друга Князєва) Желєзного.

Реакції президента та парламенту

Реакція президента Зеленського та рішення Ради національної безпеки та оборони передбачали перевірку суддів Верховного суду, запровадження поліграфу та посилення кримінальної відповідальності за корупцію в судовій системі. Також з'явилися законопроєкти від різних груп нардепів щодо реформування ВП.

Пів року по тому мусимо констатувати, що жодної підозри іншим суддям Великої палати не пред'явлено; ідея Зеленського щодо поліграфа отримала вето Венеційської комісії; законопроєкт щодо посилення відповідальності за корупцію «конфліктує» з іншими статтями Кримінального кодексу України; а адвоката Горецького замість суворого покарання випустили за угодою зі слідством, вилучивши при цьому текст угоди із загального доступу. Тож ніхто, крім суддів ВАКС і кількох прокурорів САП, не знає, чому Горецький гуляє вулицями Києва та намагається продати нерухомість, щоб заплатити передбачені угодою мільйони на ЗСУ.

На жаль, судова система та адвокати отримали «прекрасний» сигнал цього разу від антикорблоку, який активно імплементує інститут угод: беріть стільки, щоб вистачило заплатити на ЗСУ, та майте такий компромат, аби вистачило на угоду з прокурором. Отакі от підсумки боротьби з корупцією в судовій системі. І це не просто іронія, а привід для серйозної дискусії.

Князєву ж ВАКС учергове зменшив розмір застави (до 27 млн грн), повернув доступ до зарплатних грошей (бо зарплату він досі отримує), хоча і подовжив строк тримання під вартою ще на два місяці.

А що ж усередині Верховного суду?

Новий голова Верховного суду Станіслав Кравченко спочатку наполягав на достроковому поверненні суддів ВП ВС у касаційні суди. Судді сприйняли цю ідею без ентузіазму, а правових підстав для цього немає.

Частина голів касаційних судів теж підтримала позицію Кравченка про необхідність відкликати суддів ВП ВС якщо не за їхнім бажанням, то за рішенням зборів суддів відповідного касаційного суду. І отут і розпочався внутрішній розкол Верховного суду.

Річ у тім, що наявність постійно діючої Великої палати від самого початку не

подобалася певним головам касаційних судів, адже так чи інакше Велика палата має вплив на касаційні суди (через ухвалення фактично обов'язкових для них рішень).

До реформи 2016–2017 років в Україні існував процесуальний та юрисдикційний хаос, коли одну справу могли слухати в судах 2–3 різних юрисдикцій одночасно або послідовно. До прикладу, програвши справу в судах господарської юрисдикції, сторона могла отримати позитивне рішення в суді адміністративної чи цивільної юрисдикції. При цьому як касаційні «вищі спеціалізовані суди», так і спеціалізовані палати у ВС могли приймати діаметрально протилежні рішення з одних питань, у тому числі щодо того, до компетенції суду якої юрисдикції належить та чи інша справа.

Поява єдиного Верховного суду з Великою палатою, яка в 2018–2019 роках вирішила кілька тисяч юрисдикційних спорів, поклала край більшості міжюрисдикційних війн. Звісно, у діяльності Великої палати також були істотні недоліки, зокрема, довільна зміна правових позицій, штучне затягування справ, явне підігрування Банковій у важливих для неї справах тощо. Але навіть ці факти не йдуть у жодне порівняння з тим хаосом, що існував до 2017 року, коли кінцеве рішення у спорі не можна було отримати не те що довго, а в принципі ніколи.

Як сказав нам один з адвокатів: «Усі вже майже забули, як було працювати до появи єдиного Верховного суду, які хаос і беззаконня робили суди в часи Януковича». Видається, дехто хотів би це повернути.

Законопроєкти з реформування ВП ВС

Останніми роками найбільше критикував Велику палату заступник керівника офісу президента Андрій Смирнов, соратник Андрія Портнова та Андрія Богдана, які і привели його на цю посаду. Його інтерес цілком зрозумілий – йому не потрібна незалежна структура всередині ВС, на яку дуже важко вплинути.

В офісі Зеленського через проблеми Смирнова із Великою палатою йому неодноразово закидали профнепридатність. Тож ідеї скорочення суддів ВП, їхнього відкликання чи взагалі роботи Палати в режимі ad hoc не раз звучали з вуст Смирнова задовго до скандалу з хабарем Князєву.

Після кейсу Князєва політична влада отримала формальні підстави зробити те, щодо чого давно свербіли руки. У результаті з'явилися два законопроєкти щодо реформи Великої палати – від СН і від БЮТ.

Цими проєктами (№9643 і 9643-1) пропонується:

– зменшити кількість суддів ВП до 13–14 осіб;

– надати право касаційним судам відкликати суддів (що впливатиме на незалежність суддів ВП, адже, знаючи позицію судді в певній справі, можна змінити суддю «під конкретну справу»);

– обирати секретаря ВП на пленумі (хоча ВП є самостійним підрозділом суду, і за такою логікою пленумом потрібно обирати голів касаційних судів і секретарів судових палат усередині касацій);

– звузити підстави для передання справ на розгляд Великої палати.

Пленум Верховного суду

Усі ці застереження озвучив під час пленуму, що відбувся 6 жовтня, суддя Великої палати та науковець Дмитро Гудима, зазначивши, що «обидва законопроєкти несуть ризики для інституційної спроможності Верховного суду в цілому, його єдності, незалежності та щодо спроможності Суду забезпечувати єдність судової практики».

Однак пленум підтримав висновок, озвучений головою ВС Станіславом Кравченком, яким схвалив законопроєкт «Слуги народу» з певними пропозиціями. Судді пропонували голові ВС Кравченку не голосувати за висновки щодо законопроєктів про реформу ВП, однак Кравченко отримав необхідні голоси (75 – за, 31 – проти) та, вочевидь, виконав домовленості з офісом президента.

Наразі ж законопроєкти щодо Великої палати зависли у парламенті, однак, видається, що Смирнов шукає інші варіанти, як заблокувати роботу ВП ВС.

Вибори до ВП ВС

З початку грудня касаційні суди проводять вибори до Великої палати своїх представників замість тих, у кого закінчився трирічний або шестирічний строк повноважень (два строки по три роки).

Три касаційних суди – господарський, кримінальний і цивільний – обрали своїх представників до ВП.

У цей же період свою квоту мав би заповнити і Касаційний адміністративний суд. Там шестирічний строк повноважень закінчився у судді Олександра Прокопенка. Збори суддів, які відбулися 11 грудня, повернули його в касаційний суд і визначили, що надалі Прокопенко працюватиме у виборчій палаті, однак питання обрання судді до ВП голова КАС ВС Михайло Смокович навіть не поставив на голосування.

На зборах він заявив, що КАС ВС зараз нікого не обиратиме (при тому, що є кілька суддів, які хотіли б працювати у ВП), а дочекається, коли після підписання президентом законопроєкту №5456-д до Верховного суду переведуть п'ятьох суддів ВС періоду Януковича, які вже шість років не здійснюють правосуддя. «І тоді відправимо до ВП ВС суддю Олега Кривенду», – зазначив Смокович.

Тож або Смоковичу про строки підписання законів звітує особисто президент Зеленський, або голова КАС ВС, як говорять наші джерела, у кооперації із Смирновим свідомо заблокував роботу Великої палати на невідомий термін. По суті, це порушення Смоковичем принаймні професійної етики щодо своїх колег, а взагалі-то – присяги судді.

Що стосується судді Олега Кривенди, то важко уявити менш адекватного суддю для роботи у ВП ВС. Він є креатурою Медведчука, жодного дня не працював з ухваленим із 2017 року законодавством, разом з іншими суддями ВС часів Януковича та деякими діячами з команди Портнова долучався до ініціатив із блокування роботи Верховного суду, а до його доброчесності є питання.

Чудовий кандидат для підриву Великої палати зсередини, а не для ефективної роботи в ній.

Замість висновків

Залишається сподіватися, що, по-перше, в Касаційному адміністративному суді є достатньо притомних суддів, щоб не потурати блокуванню роботи Великої палати, особливо на тлі нової перевірки всіх суддів ВС на доброчесність, яка виглядає майже неминучою.

А, по-друге, за відсутності працюючої Великої палати голова ВС Станіслав Кравченко, який намагається зміцнити свій авторитет, втратить важіль впливу на інші касаційні суди, чого він, звісно, не може собі дозволити. Тож є надія, що здоровий глузд переможе.

Попри заслужену критику щодо зміни власних правових позицій, затягування розгляду деяких «політичних» справ і наявність кількох випадкових персоналій у складі Палати, Велика палата за шість років виконала завдання-мінімум із забезпечення єдності судової практики та недопущення процесуального хаосу.

Тепер завданням Верховного суду є послідовний відбір до складу Палати найбільш ефективних суддів, здатних ухвалювати рішення в інтересах країни, а не виконувати забаганки голів судів чи чиновників.

Після скандалу з хабарем Князєву Верховний суд або самостійно доведе, що в Україні є третя влада, або ж знову стане розмінною монетою у політичному хаосі війни та виборів, на які рано чи пізно наважиться політична влада ***(Дзеркало тижня (https://zn.ua/ukr/POLITICS/tretja-vlada-jak-bankova-namahajetsja-pidirvati-veliku-palatu-verkhovnoho-sudu.html). – 2023. – 18.12).***

К. Бутко, Українська правда: Рік після ліквідації вовчого суду

Рівно рік тому, 15 грудня 2022 року, набув чинності закон про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва, а отже скандальний ОАСК перестав існувати.

В ідеальному світі далі б я описала, як формується новий суд на заміну ОАСКу, проходить конкурс і які достойні кандидати беруть в ньому участь.

Проте світ не ідеальний, а тому скандальні судді ОАСКу через рік після ліквідації не лише залишаються суддями, але й продовжують отримувати чималі гроші за абсолютно НІЧОГО!

Так за рік бездіяльності 52 судді ОАСКу обійшлись платникам податків у приблизно 79 млн грн. Тобто, фактично держава витрачає на цих суддів понад 6 млн грн щомісяця.

79 млн гривень – величезна сума, яка в складний для країни час могла б піти на набагато важливіші речі. Ось приблизний список важливих речей, які можна було б придбати за ці кошти. І це не згадуючи про тотальне недофінансування судів і відсутності коштів на папір, марки та зарплатні працівникам суду, де безумовно ці гроші б стали у нагоді.

То можливо й не потрібно було нічого ліквідовувати? – спитаєте ви. Однозначно ні, адже ще рік «діяльності» скандального суду, враховуючи рішення, які виносив ОАСК – обійшовся б країні значно дорожче за 79 млн гривень.

Однак проговорімо про те, що можна зробити ВЖЕ щоб надалі не витрачати кошти на суддів, які не розглядають справи.

Єдине рішення, яке дозволить перестати виплачувати скажену зарплатню суддям ОАСКу – звільнити їх з посади суді. Існують 3 варіанти як це зробити:

1. Вища кваліфікаційна комісія суддів та кваліфікаційне оцінювання.

Більшість суддів ОАСКу досі не пройшли кваліф оцінювання і вони мають пройти його в оновленій ВККС. До того ж щодо більшості суддів вже є негативні висновки попереднього складу Громадської ради доброчесності.

Восени оновлена Вища кваліфікаційна комісія суддів розпочала свою роботу й понад місяць тому відновила проведення кваліфікаційного оцінювання. Наразі через процедуру кваліфу проходять так звані судді 5-річки, які також довгий час не здійснюють свої повноваження.

Проте оцінювання суддів ОАСКу досі відсутнє навіть у розкладі ВККС – від того коли воно з'явиться та як швидко ВККС проведе оцінку цих суддів залежить скільки ще коштів платників податків підуть в нікуди.

2. Вища рада правосуддя та дисциплінарне покарання.

Павла Вовка, Євгена Аблова та вагому частину їх колег може також звільнити й Вища рада правосуддя в результаті розгляду дисциплінарних скарг щодо їх рішень чи поведінки.

Майже місяць як ВРП вже відновила розгляд дисциплінарних проваджень: щотижня колегії розглядають скарги на різних суддів, до прикладу, зовсім скоро буде вирішуватися чи звільняти ексголову Верховного суду Всеволода Князєва, який, до речі, знаходячись у СІЗО, також продовжує отримувати чималу зарплатню.

Проте коли черга дійде до суддів ОАСКу – досі невідомо.

3. Вища рада правосуддя та звільнення за вироком суду.

Частина суддів ліквідованого ОАСКу мають статус обвинувачених у кримінальних провадженнях. Зокрема, судді Вовк, Аблов, Келеберда, Качур, Огурцов, Санін та Погрібніченко є «клієнтами» Вищого антикорупційного суду у справі «плівок ОАСК».

У разі визнання їх винними та набуття вироку суду законної сили (тобто після рішення Апеляції) – Вища рада правосуддя має припинити повноваження цих суддів.

Проте це чи не найдовший варіант розв'язання проблеми, адже понад рік розгляд цієї справи не може зрушити з мертвої точки. А тому рішення суду навряд можна очікувати в наступному році.

Чи можна просто перестати платити зарплату суддям, які не здійснюють повноваження та не розглядають справи? На жаль, ні. Конституційний суд подбав про те, щоб будь-які обмеження зарплатні суддями – вважалися неконституційними. А отже, навіть якщо прийняти закон, який зменшить зарплатню суддям, які не розглядають справи й фактично нічого не роблять – з вірогідністю в 100% Конституційний суд визнає його незаконним і рано чи пізно судді повернуть всі не виплачені їм кошти через суд. Фактично, ми вже мали подібну ситуацію у 2020 році на початку пандемії КОВІДу коли зарплатні всіх держслужбовців обмежили в 43 тис грн на місяць.

Не можу не згадати про ще один важливий нюанс: поки судді не звільнені, залишається небезпека – бажання суддів втекти у почесну відставку.

Наприклад, Євгеній Аблов вже подав заяву, але її розгляд поки відкладає ВРП. Для відома, суддя у відставці сьогодні у середньому щомісячно отримує понад 97 тисяч грн і у разі, якщо Аблова чи інших суддів ОАСКу відправлять у почесну відставку перестати сплачувати такі кошти можна буде лише після вироку суду щодо них (чого чекати не скоро).

Ще в травні зареєстрували законопроєкт N9343, щоб заборонити ВРП відправляти суддів у відставку з високими довічними виплатами, якщо щодо них є нерозглянуті дисциплінарні скарги.

Проте досі просувань з розглядом цього законопроєкту НУЛЬ, він досі не проголосований навіть у першому читанні.

Водночас весь час поки депутати зволікають з прийняттям законопроєкту – судді, щодо яких відкриті дисциплінарні провадження продовжують «тікати» в почесну відставку.

Як бачимо, наразі всі карти в руках Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя, саме від цих двох органів залежить скільки ще часу ми витрачатимемо понад 6 млн гривень щомісяця.

Нагадаю, що саме питання ОАСКу завжди називали одним із «тестів», який очікує на оновлені ВРП та ВККС. Проте, наразі обидва органи продовжують удавати, що проблеми не існує, адже питання ОАСКу не те що не почало рухатися, а навіть відсутнє в порядках денних на найближчий час.

Сподіваюсь, що всі члени перезавантажених ВККС та ВРП йдучи на посаду розуміли, що часу на зволікання просто немає, а тому стратегія відкладати складні чи чутливі питання «на потім» – рано чи пізно обернеться проти них ***(Українська правда (https://blogs.pravda.com.ua/authors/butko/657bf84a309c3/). – 2023. – 15.12).***

Д. Тузов, Українська правда: Потрібно поставити крапку у питанні отримання російського паспорту. Адже питання залишились

Подвійні стандарти й російське громадянство – не найкращий приклад для решти країни. Писати цю колонку мені нелегко. Розуміючи трагедію людей, які залишились на окупованій території. Або мають там рідних. Але зробити це потрібно, щоб питання російського паспорту і російського громадянства не викликало подвійних тлумачень. Або, ще гірше – повзучої легалізації «вимушеного» російського громадянства.

Біда в тому, що історії з російським громадянством українських посадовців та найближчих членів їхніх родин нас супроводжуватимуть й надалі. Я особисто маю інформацію про нові «кейси», які перебувають в стадії перевірки. Адже у цій справі важливо не припуститись помилки. Тому країна має випрацювати універсальні правила і алгоритми реагування на факти, з врахуванням як моральних критеріїв, так й факторів безпеки і ризиків як для національної безпеки (а це вже виходить за межі особистої справи громадян України, яких росія вважає своїми громадянами), так і для самих власників російських паспортів

та третіх осіб. А такі ризики, на жаль, існують. Тому громадяни України мають право отримати повну інформацію, щоб свідомо зважувати всі «за» і «проти», приймаючи дуже непросте рішення.

Одним з таких прикладів може бути історія з російським паспортом дружини керівника Державного оператора тилу Арсена Жумаділова. Відверто кажучи, після серії скандалів з російськими паспортами у близьких родичів українських високопосадовців – одним з останніх з яких була історія з російським громадянством дружини й тещі заступника керівника Національної поліції Дмитра Тишлека, я сподівався, що Арсен Жумаділов сам подасть у відставку. І не лише тому, що на посаді керівника Агенції закупівель, яка займається забезпеченням ЗСУ, потрібно виключити будь-які прямі, або опосередковані можливості впливу з боку російських спецслужб. Думаю, що діапазон можливих варіантів дій для посадовців у подібних ситуаціях є значно вужчим, аніж для громадян, не переобтяжених державними посадами. Адже не важко визнати, що поїздки на тимчасово окуповані території можуть стати фактором шантажу і спроб здійснення впливу на українських посадовців. У зв'язку з цим я надіслав пану Жумаділову питання щодо його поїздок в окупований Крим. Зокрема, про те, чи обіймав він будь-які державні посади, коли здійснював такі поїздки, як часто він та (або) його дружина їздили (а) в окупований Крим? З відповіді, яку я отримав від керівника Державного оператора тилу, стало зрозуміло, що Арсен Жумаділов «їздив в Крим раз на три роки в середньому. Деякі з вказаних поїздок могли відбуватись в час, коли я (Арсен Жумаділов) працював на публічній службі. Наразі зазначити точні дати поїздок неможливо». І сам же Арсен Жумаділов зазначив, що «Будь-які зв'язки публічних осіб з країною-агресором підлягають ретельній перевірці та постійному моніторингу з боку правоохоронних органів, громадянського суспільства для унеможливлення загрози національній безпеці та територіальній цілісності держави». І це добре, що посадовець це розуміє.

Проблема створення прецеденту й подвійних стандартів

Думаю, що подвійні стандарти це, в принципі, нонсенс і поганий сигнал для суспільства. Скільки зараз в країні знайдеться людей, у яких залишились близькі люди під окупацією? Чи означає це, що ми мали б толерувати отримання російського громадянства тими, хто їздив, або збирається їздити до своїх рідних на окуповані території? Чи у всіх, хто здійснював такі поїздки (у близьких членів їх родин) у кишенях знайдуться російські паспорти? Чи потрібно знімати питання до українських посадовців (наприклад, до суддів), які від початку агресії здійснювали поїздки на тимчасово окуповані території чи на територію рф? Наскільки мені відомо, Громадська рада доброчесності вважає невідповідними критеріям доброчесності суддів, які їздили в окупований Крим. І, нагадаю, йдеться про поїздки – до масштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Якісь інші критерії у нас можливі щодо інших посадовців? Зважаючи на те, що в країні створено прецедент, тепер цей пункт треба зняти з порядку оцінювання відповідальних осіб? Ось вам, до прикладу, матеріал «Радіо Свобода» про суддю, який не лише має майно в Криму, а й їздив туди вже за часів окупації. В публікації також йдеться про те, що дружина судді має російський паспорт. Сам факт такого розслідування свідчить про актуальність цього питання в системі координат національної безпеки України й моральних аспектів, які також потребують уваги, особливо – під час війни.

Ось що пишуть журналісти «Схем» щодо таких поїздок на тимчасово окуповані території: «Що не так з поїздками в Крим, окупований Росією? По-перше, від моменту в'їзду на півострів людина підкоряється вже російським законам, показує документи прикордонникам-окупантам, розраховується окупаційною валютою – російським рублем, та навіть сплачує податки в бюджет-країни агресора, щоразу щось купуючи. По-друге, виникає питання, чому представник української влади не боїться бути там затриманим?». Резонні запитання? Я вважаю, що так.

Нікчемність російської «паспортизації»

Так, державі Україна довелося вирішувати безпрецедентні задачі і виклики, які неможливі в умовах сучасної європейської парадигми співіснування держав. Частина української території перебуває під російською окупацією. Мільйони людей опинились не лише на цих територіях. Вони перебувають під пресом російської армії, російських спецслужб й окупаційних адміністрацій та місцевих колаборантів. Розуміючи нетиповість і дикість для цивілізованого світу ситуації, Україна прийняла Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Цей закон регулює правовий статус громадян України, які проживають на окупованій території. Він визначає мізерність «документів», якими «обілечують» російські окупанти громадян України. Простіше кажучи, Україна і весь цивілізований світ не визнає «паспорти», які росія примусово виписує громадянам України. Український законодавець цим законом підтверджує, що у такому випадку громадяни України не визнаються колаборантами і за ними залишається повноправне громадянство України. Тобто, російські «аусвайси» є питанням виживання людей на тимчасово окупованих територіях, без яких людина вже не може забезпечити своє виживання, як і виживання своєї родини. Та й просто не може купити ліки. Про що повідомляли представники окупаційних адміністрацій – наприклад «керівник» окупаційної адміністрації селища Лазурне на Херсонщині, колаборант Олександр Дудка.

Прошу звернути увагу на те, що ці норми українського законодавства поширюються на «громадян, які проживають на окупованих територіях». Наводжу цю норму закону дослівно: «6. Примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України».

Тоді у мене питання: чи поширюється норма цього закону на осіб, які не живуть постійно на окупованих територіях, а приїжджають (або раніше приїжджали) щоб зустрітись з рідними? Адже, погодьтеся, ці ситуації суттєво різняться. І яку процедуру вони мали пройти, щоб отримати російський паспорт? За замовчанням, чи писали заяву і виконували весь регламент вступу у російське громадянство? З відповіді пана Жумаділова щодо обставин отримання його дружиною російського паспорту, стало відомо наступне: «Під час поїздок представники окупаційної влади неодноразово здійснювали перешкоди моїй дружині, погрожували їй, примушуючи до паспортизації країною-агресором. В умовах повного безправ'я на тимчасово окупованій території, так як відмова в отриманні паспорта країни-окупанта призводила до обмеження пересування, позбавлення можливості відвідувати близьких рідних, які потребували догляду, створювала реальну загрозу насильства з боку агресора, моя дружина була вимушена погодитись на примусову паспортизацію країною-окупантом навесні 2021 року, в місті Сімферополі. Інформація про моє місце роботи при поданні документів на отримання «паспорту» не подавалась. З початком повномасштабного вторгнення дружина припинила поїздки. Спілкування зі співробітниками ФСБ не було».

Звісно, ми не можемо закликати всіх громадян залишати тимчасово окуповані території. Не всі мають такі можливості. Але ми маємо розуміти й інше: дещо інші вимоги до відповідальних посадовців України та їхніх найближчих родичів. Російські спецслужби точно вміють користуватися будь-якими вразливостями системи української влади. Чи можуть вони спробувати у будь-який спосіб використати такі можливості? Чи розуміються росіяни на спецопераціях, які в спецслужбах називають «саботаж постачання»? Як такі операції провертають через треті країни й підставні компанії? Відповідь: так. Зважаючи на це, відповідальною позицією високопосадовця, на мою думку, мав би бути вибір: або поїздки на тимчасово окуповані території, або посади в структурі української влади. Зрозумійте: мова не про прізвища. Мова про принципи і питання національної безпеки. Посадовець,

який намагається поєднати (чи поєднував це у минулому) одне з іншим, створює ризики не лише для себе і своєї родини, а й, я вважаю, для системи національної безпеки країни. У даному випадку, не виключено, що пан Жумаділов здійснював поїздки на тимчасово окуповані території, перебуваючи на державних посадах.

Звісно, я розумію, що це питання – не лише до тих чи інших посадовців. А й до тих, хто здійснює перевірки на предмет доступу до державних таємниць чи в питаннях відповідності посаді. Але, наскільки мені відомо, СБУ лише здійснює такі перевірки й передає наявну інформацію політичному органу, який і затверджує призначення на посаду.

Вихід з російського громадянства

Як на мене, існує варіант декларативного виходу з громадянства рф. З написанням відповідної заяви в українські органи влади. Такий вихід з громадянства застосовують у виключних випадках. Наприклад, коли країни перебувають у фактичному стані війни й дипломатичні інституції країни-агресора не діють у вашій країні. «Найбільша перевага декларації полягає в тому, що вихід із громадянства, як і пов'язана із цим взаємодія з владними органами рф/рб, від особи не вимагаються» – це висновок юристів. Але подружжя Жумаділових, судячи з відповіді на мій запит самого Арсена, вирішило виходити з громадянства рф шляхом звернення до російських установ: «Наразі дружиною готуються документи для звернення до консульської установи рф за межами України з метою ініціювання процедури виходу з «громадянства» росії». А раніше, у Фейсбуці Арсен Жумаділов написав: «Нами з дружиною було прийняте рішення відмовитись від її російського «паспорту». Готуємо відповідні документи. Це тривала процедура, але шлях буде пройдено». Можливо, й буде пройдено. Але у випадку, якщо ви вирішили виходити з громадянства рф так, як це роблять за мирних умов, варто зважати на те, що в законодавстві росії існують зачіпки, які або ускладнять цю процедуру, або зроблять її неможливою. Справа в тому, що, за певних обставин, росія залишає за собою право відмовити у скасуванні російського громадянства. І це варто знати всім, хто бере до рук російський паспорт. Російське громадянство може виявитись тунелем, у який вхід є, а вихід з якого знайти важко. Прийміть це, будь ласка, до уваги. І зважте всі «переваги» і ризики.

Існуюча проблема виходу з російського громадянства давно відома в Україні. Ось що про неї говорять юристи (Микола Єрема, адвокат, юрист ЮФ INTEGRITES, публікація: Ligazakon):

«Для громадян України, які не встигли до початку повномасштабного вторгнення вийти з громадянства рф чи рб, ситуація складається так, що вийти з попереднього громадянства вони не можуть. Представницькі органи цих держав в Україні не працюють, поїздка до цих держав неможлива або небезпечна, подача заяви про вихід через треті країни недоступна через юридичні та економічні перешкоди».

Існує, як я розумію, варіант звернення до суду. Звісно, до українського суду. Який має визнати набуття громадянином – громадянкою України громадянства росії вимушеним. Тим більше, що Україна визнала російські паспорти нікчемними. Але навіщо тоді готувати документи й самим готуватись до того, що це – «тривала процедура»? Щоб мати печатки і погодження від рф на вихід з її громадянства? Й довго чекати на «милість» російської держави? Навіщо? Щоб, скажімо, не було проблем за кордоном, якщо росія інспіруватиме провокації через Інтерпол? Відомо, що періодично росіяни такі провокації роблять, й таких «коників» від росіян можна очікувати, скажімо, в тій же Туреччині, ОАЕ, Бразилії, та й в інших країнах, які спілкуються з російським диктатором Путіним й вважають себе нейтральними. Ну тоді ми з вами підходимо до ще однієї проблеми для посадовців та членів їх сімей, які можуть супроводжувати їх за межами України у зв'язку з тим, що росія їх може вважати своїми громадянами. Тому, як на мене, питання скасування російського громадянства важливо вирішувати не через російські структури. Або – не лише через російські структури. Адже

тоді у держави Україна з'являються додаткові юридичні підстави захищати своїх громадян за кордоном й заперечувати наявність у них російського громадянства. Та й Google «пам'ятатиме» про вашу безкомпромісну й рішучу позицію позбутися російського громадянства – шляхом «декларативного права» й публічного знищення виданого росією документу.

Зважаючи на те, що історії з російськими паспортами непоодинокі (я вже згадував ситуацію з дружиною і тещею заступника голови Національної поліції Дмитра Тишлека), ми маємо чітко вирішити питання російських паспортів в Україні. Виходячи як з норм закону, так і здорового глузду, з усвідомленням того факту, що Україна вже десятий рік у стані війни з підступним, жорстоким і досвідченим ворогом, який використовуватиме будь-яку нашу слабкість, нерішучість чи невизначеність, у власних цілях. Й українські посадовці та члени їхніх родин повинні бути убезпечені від можливих впливів країни-окупанта. Обираючи щось одне: або вимушене «громадянство», або відповідальні посади в Україні. Сподіваюсь, так ми вирішимо одне з тих питань, які поставлено перед нами війною росії проти України ***(Українська правда (https://blogs.pravda.com.ua/authors/tuzov/6578066589227/). – 2023. – 12.12).***

М. Поживанов, LB.ua: Ані містечок, ані хуторів: з чим підходимо до Дня місцевого самоврядування

33 роки – дата не ювілейна, але по-своєму показна та значима. 33 роки тому, а саме 7 грудня 1990-го Верховна Рада прийняла закон «Про місцеве самоврядування». Нині ми живемо за іншою його редакцією, але день ухвалення документу залишився у пам’яті – не в останню чергу завдяки тому, що вже у 2000 році його було вирішено відзначати.

Сфера місцевого самоврядування є по-своєму «повільною» цариною. В ній не відбуваються такі стрімкі зміни, як, наприклад, в економіці чи у міжнародній політиці. Власне, за умови продуманої та ефективної концепції місцевого самоврядування його органи можуть функціонувати без суттєвих змін десятиліттями. В Україні реформа місцевого самоврядування була розпочата, але не завершена. І якщо так сталося за мирного часу, то продовжувати реформу під час війни, вочевидь, недоречно. Як то кажуть – не на часі. Напевно, цього ніхто б і не робив, якби не декомунізація і не дерадянізація.

Потреба якнайшвидше очистити країну від ознак та прикмет тоталітарного минулого зіграла із законодавцями злий жарт. Вони раптово згадали, що Конституція України не передбачає селищ міського типу – лише тріаду населених пунктів: місто, селище і село. І що сам термін «селище міського типу» з'явився в СРСР у 1922 році, а в УРСР його почали використовувати через три роки – замість поняття «містечко». І все це цілком справедливо та вірно, але…

Замість повернути до нашого лексикону та наших реалій це саме «містечко», законодавці проголосили, що усі населені пункти з компактною забудовою та чисельністю населення понад 10 тисяч мешканців матимуть статус міста. А ті, що понад 5 тисяч – селища. Решта ж залишаться селами. І ще одна новація. В рамках все того ж таки закону «Про дерадянізацію порядку вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України» з’явилася іще одна територіальна одиниця – поселення.

Але що таке поселення? За законом – місце компактного проживання людей за межами населеного пункту. Це також, між іншим, неконституційне поняття, бо жодні поселення в Основному законі не згадані. Тож оскільки у поселення – досить непевний статус, законодавець прописав, що воно може бути приєднане або до села чи селища (за рішенням місцевої ради), або до міста (рішення Верховної

Ради за поданням Кабміну). Однак проблема не у цьому.

Раніше поселення називалися простим та близьким для українців словом – хутір. Так само, як селища колись були містечками… Радянська влада вирішила позбутися цих одиниць як явищ, а заодно й збіднити мову на звичні нам слова. «Містечко» було виведене з активного вжитку, поступившись місцем недолугому казенному «селищу міського типу», від якого так і відгонило канцеляризмами. Не краща доля спіткала і хутір.

Власне, хуторам пощастило ще менше, ніж містечкам. Останні бодай збереглися фізично, змінивши лише вивіску. Хутори ж у радянській Україні були винищені. До 1917 року у 8 українських губерніях на хутори припадало 2,7 млн десятин, якими володіли 400 тисяч (14 %) селянських дворів. Радянська влада за НЕПу толерувала хутірні господарства, але за колективізації почала їх ліквідувати, тавруючи хліборобів на хуторах як куркулів. І це був лише початок її наступу.

Бо вже у 1939 – 1940 рр. відбувалася примусова ліквідація всієї хутірської системи розселення в Україні. Через те, мовляв, що хутори буцімто сприяють збереженню «приватновласницької психології» та заважають залученню хуторян до соціалістичного господарювання.

Перервавшись на час Другої світової війни, практика знищення хуторів поновилася вже у 1946-му. На заході України до знищення хуторів додався ще один мотив – боротьба з ОУНівським підпіллям, з боївками та криївками. Це не афішували, але, здійснюючи таку боротьбу, влада оголосила війну як хуторам, так і «безперспективним селам». Та попри це, на початку 1960-х в Україні іще існувало близько 7 тисяч хуторів. Але тоді було взято курс на укрупнення сільських поселень, і хуторам настав остаточний кінець.

Втім, «добила» їх не радянська влада, а своя – рідна, котра підтримала у 2023-му закон про дерадянізацію.

І тут я хотів би, аби мене зрозуміли правильно: оскільки хутори не згадані у Конституції, я не пропоную вводити це поняття. Я – проти підміни його на лексичному рівні іншим, доволі неоковирним терміном «поселення». Саме це слово прочитується радше не як об'єкт, а як процес – поселення, заселення, розселення, розміщення тих чи інших громадян, наприклад, внутрішньо переміщених… Не варто, гадаю, винаходити мовний велосипед там, де на ньому наші предки давно крутять педалі. Тим більше, що питомо українське «містечко» у нас вже відібрали. А у нього – на відміну від хутора – якраз могло бути майбутнє…

Коли у 1925 році більшовики скасували термін «містечко», Україна була позбавлена частина своєї урбанізації, частини своєї історії. І це ми говоримо про Україну, де сотні міст (на відміну від Московщини!) мали Магдебурзьке право, починаючи ще з XIII століття. Зокрема, наприклад, і місто Козелець, яке отримало це право у XVII столітті, входячи тоді до складу Речі Посполитої. Натомість за радянщини воно мало статус «селища міського типу» і зберігає його до сьогодні, лише без останніх двох слів.

Але справа не тільки у тому, як понизили і принизили Україну, відібравши у неї частину невеликих міст. Окрім зумисного нівелювання значення українських міст та містечок, поширення в Україні «селищ міського типу» мало ще одну очевидну мету. І це – сегрегація окупованого населення України за принципом «село-місто», де «селу» і «селищу міського типу» присвоювалися сільські обмеження – насамперед невидача паспортів.

Адже ми знаємо, що лише 28 серпня 1974 року в СРСР була запроваджена паспортизація всіх без винятку громадян. Уперше паспорти громадянина отримали колгоспники, які відтепер отримали свободу пересування та проживання. Доти вони були в'язнями – в буквальному розумінні, без жодних метафор – своїх колгоспів, у яких їх примусово загнали ще на зорі радянської влади.

Всім відомо і про те, що спланований Москвою Голодомор в Україні зачепив передусім сільські місцевості. Окупант знищував наші міста, переводячи їх у розряд селищ. Окупант стирав з лиця землі наші села, прирікаючи їхніх мешканців на тортури голодом і смерть від нього. Про все це ми мали нагоду згадати нещодавно, коли відзначали

90-ті роковини Голодомору, але не згадали, бо й досі, мабуть, страждаємо на кліпове мислення, яке не дозволяє пов'язати зміни у законодавстві про місцеве самоврядування із частиною вкраденої у нас історії.

Читачі, щоправда, можуть закинути мені диспозицію ст. 133 та 140 Конституції України – з розділу про місцеве самоврядування, до написання якого доклав рук і я. У них описаний адміністративний устрій України, а також засади, на яких працює місцеве самоврядування, дано поняття територіальної громади. У ст. 133-тій згадані міста, селища та села – без «міського типу», але й без «містечок». Чому ж тодішній склад парламенту не увів до тіла Конституції оце поняття – «містечко»? Тому що – каюсь – тоді ми не так добре знали українську історію і не так гостро сприймали потребу у відновленні деяких зумисно створених у цій історії лакун. Але це було у 1996-му, тобто 27 років тому. Нині ж – інші реалії та інше сприйняття нашої ідентичності, і саме тому так боляче від занедбання і містечок, і хуторів.

Дрібниця? Аж ніяк. Ми заборгували нашим предкам, яких пограбовано більшовиками і фізично, і словесно. Ми заборгували самим собі, бо не квапимося наводити лад навіть у означенні тих чи інших об'єктів. Ми боргуємо і перед нашими нащадками, бо ніж провадити такі зміни, то краще не провадити ніяких чи бодай відкласти ненадовго до часу, коли ми станемо більш зрілими.

А зрілість приходить із чітким усвідомленням «свого» та «чужого». І – з потребою боронити своє на усіх рівнях. Певні зрушення у свідомості як влади, так і соціуму вже спричинені війною, але вони, вочевидь, не є достатніми. Шкода, щоправда, що на період «дорослішання» ми лишаємося без хуторів, але з безликими «поселеннями», без містечок, але із селищами. Але – далі буде. І, можливо, до наступного Дня місцевого самоврядування нагодиться привід написати більш оптимістичну колонку ***(LB.ua (https://lb.ua/blog/mykhaylo_pozhyvanov/587372_ani_mistechok_ani_hutoriv_z_chim.html). – 2023. – 4.12).***

Т. Павлушенко, Forbes: Жорсткий призов. В Україні хочуть посилити правила мобілізації. Чи порушує законопроєкт №10378 конституційні права та як його норми можуть вплинути на бізнес?

Ще 19 грудня президент Володимир Зеленський відзначав на прес-конференції, що Генштаб та главком мають його вговорити мобілізувати додатково до ЗСУ 450 000–500 000 людей. А вже 25 грудня Кабінет міністрів зареєстрував у ВР законопроєкт №10378 щодо «удосконалення питань мобілізації», яким хоче мотивувати українців мобілізуватися до війська. Forbes Україна попросив юристів прокоментувати, чи порушує цей законопроєкт конституційні права громадян, як вплинуть посилені норми мобілізації на бізнес та чи правомірно вносити «ухилянтів» до Єдиного реєстру боржників

25 грудня Кабмін вніс до Верховної Ради «мобілізаційний» законопроєкт №10378 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань мобілізації, військового обліку та проходження військової служби» та №10379 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за військові правопорушення». «В мобілізаційному законопроєкті погано все. А найбільше – це ставка на батіг», – зазначив у facebook журналіст Ігор Гошовський, який наразі захищає Україну. А омбудсмен Дмитро Лубінець зауважив, що в законопроєкті є норми, які суперечать Конституції України.

Чи порушує законопроєкт №10378 конституційні права громадян та які, розповідає юрист АО «ДІКСІ ЛЕКС» Андрій Бовкун

Конституція України передбачає не тільки права громадян, а й їхні обов'язки. Стаття 65 основного закону покладає на кожного громадянина обов'язок захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а стаття 64 передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод.

Однак, більшість норм законопроєкту, як от обмеження прав «ухилянтів», електронні повістки та можлива мобілізація людей з інвалідністю третьої групи, потребують доопрацювання. Їхня реалізація в поточній редакції законопроєкту може призвести до порушення фундаментальних прав людини, визначених як Конституцією України, так і Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод.

Наприклад, електронний кабінет призовника, військовозобов'язаного, резервіста може стати проблемою для деяких осіб, оскільки не всі мають доступ до комп'ютерів, смартфонів та інтернету. Особу не можна змусити придбати собі смартфон, чи постійно моніторити електронну пошту.

Це схоже на ситуацію з мобільним застосунком «Дія». Тому це питання потребує вирішення, щоб не допустити дискримінації за фінансовим станом, а також не допустити безпідставного застосування до особи певних обмежень, або накладення штрафу.

До прикладу, через відсутність смартфона чи можливості своєчасно перевірити свою електронну пошту, особа не знала, що їй надійшла повістка. Після того, як така особа не з'явилася за повісткою, Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), вважаючи, що повістка була вручена, безпідставно повідомляє правоохоронні органи про те, що така особа є «ухилянтом», або ж застосовує до особи нововведені обмеження.

Це лише одна з сотень ситуацій, які можуть виникнути у разі ухвалення законопроєкту №10378 Верховною Радою в поточній редакції.

У законопроєкті не передбачено, що заходи обмеження будуть застосовуватися лише на підставі рішення суду. Натомість зазначено, що за повідомленням керівника ТЦК та СП дані вносяться до реєстру боржників. Це може призвести до того, що керівник ТЦК та СП матиме необмежену владу над призовниками, військовозобов'язаними й резервістами.

Він зможе без рішення суду та без участі правоохоронних органів самостійно визначати, на кого накладати обмеження. При цьому законопроєкт №10378 не передбачає механізму перевірки законності та обґрунтованості такої процедури.

Які додаткові проблеми створює законопроєкт №10378 для бізнесу, розповідає керуючий партнер ЮФ «Gracers» Сергій Лисенко

Ухвалення законопроєкту №10378 щодо «удосконалення питань мобілізації» в тому вигляді, як його подав Кабмін до Верховної Ради, викличе для бізнесу додаткові проблеми. Вони не нові, посилюються норми, що вже були.

Найбільш спірна норма для бізнесу – надання можливості вносити дані працівників-призовників до Єдиного реєстру боржників. Левова частка роботи ведеться через діяльність ФОП та особисті рахунки підприємців. Фактично буде можливість безперешкодно накладати арешти без будь-якого рішення суду.

Який ризик? Надіслав дані до реєстру і чекаєш, доки до тебе з'являться за довідкою про зняття цього арешту. А обґрунтовано чи ні це було зроблено, перевіряти вже не буде особливого сенсу – важливіше терміново зняти арешти, бо зривається якийсь контракт або постачання партії товару. Ба навіть сплатити обов'язковий платіж у держбюджет. Якщо ж згадати волонтерів – вони взагалі всі платежі роблять з особистих рахунків.

Також слід згадати про уточнення можливості мобілізації транспортних засобів саме ФОПів. Влада звернула увагу на те, що найбільша кількість транспорту, яка була б цікава для потреб ЗСУ, перебуває у використанні підприємцями й порядок їхнього залучення треба удосконалити. Але з іншого боку найчастіше у підприємців – це єдиний «кінь» у стайні, а часто й годувальник.

Є ще дві опосередковані проблеми. Перша – те, як сам по собі цей законопроєкт складено і внесено на розгляд. Він викликав острах та занепокоєння у населення. Друга – комунікація влади з населенням щодо цього законопроєкту. Провладна партія розіслала «темники» з забороною коментувати питання щодо нього та всіх направила до військових. Військові ж кажуть – ЗСУ потрібні люди, а все інше написала влада. Як результат – у населення паніка, думки про переоформлення майна на дружин, дискусії про збільшення бажаючих виїхати з країни.

А виїзд населення з країни – це зменшення кількості працездатного населення, поглиблення проблеми для бізнесу знайти працівників і як наслідок зменшення можливості виробляти продукти та послуги, а отже зменшення доходів до бюджету.

Юристка ЮК «АРМАДА» Катерина Жук пояснює норми щодо обмеження прав «ухилянтів»

Статтею 20 законопроєкту №10378 пропонується ввести тимчасові міри, які можуть бути запроваджені до громадян під час проведення мобілізації. Ця норма розповсюджується на громадян саме під час проведення мобілізації та застосовується у разі невиконання військовозобов'язаними обов'язків під час мобілізації. Ключовим обов'язком, за невиконання якого можуть настати негативні міри обмежувального характеру, є явка до ТЦК та СП.

Формула мобілізації

У разі отримання повістки про виклик до Територіального центру комплектування та соціальної підтримки громадянин зобов'язаний з'явитися у зазначене у ній місце та строк.

Військовозобов'язані та резервісти, які приписані до військових частин для проходження військової служби у воєнний час, мають з'явитися до ТЦК та СП у строки, зазначені в отриманих ними повістках або мобілізаційних розпорядженнях. Резервісти, які проходять службу у військовому резерві, мають з'явитися до військових частин у строки, визначені командирами військових частин.

Військовозобов'язані, резервісти Служби безпеки України мають з'явитися за викликом керівників органів, в яких вони перебувають на військовому обліку. А військовозобов'язані, резервісти Служби зовнішньої розвідки України чи розвідувального органу Міністерства оборони України мають з'явитися за викликом керівників відповідних підрозділів.

Що стосується інших військовозобов'язаних (а це є більшість), то вони мають обов'язок протягом 60 днів з дати початку проведення мобілізації або протягом 20 днів з дати її продовження уточнити свої облікові дані через центр надання адміністративних послуг, або електронний кабінет призовника, військовозобов'язаного, резервіста, або особисто у територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки за місцем свого перебування або знаходження.

Нагадаю, що указом президента України №735/2023 від 6 листопада 2023 року строк проведення мобілізації продовжено до 14 лютого 2024 року. Тобто, у разі ухвалення законопроєкту та набрання ним чинності до цього терміну, військовозобов'язані матимуть обов'язок протягом 20 днів уточнити свої облікові дані.

Невиконання вищезазначених обов'язків може мати наслідком застосування тимчасових обмежувальних мір. У разі вчинення одного з вищевказаних порушень дані таких військовозобов'язаних чи резервістів за повідомленням керівника ТЦК та СП вносяться до Єдиного реєстру боржників і до них застосовуються наступні обмеження у вигляді:

– заборони виїзду за кордон;

– заборони на проведення операцій з рухомим та нерухомим майном;

– обмеження на право керування власним транспортним засобом і отримання посвідчення водія;

– обмеження права на користування та розпорядження коштами й іншими цінностями;

– відмови в укладенні кредитного договору, договору позики;

– призупинення отримання пільг і послуг від держави.

Законопроєкт не регулює сам механізм реалізації таких повноважень керівника ТЦК та СП, так само як і не передбачає внесення змін до низки нормативно-правових актів для того, щоб ця процедура набула легального статусу.

Що ж таке Єдиний реєстр боржників

Відповідно до Закону України №1404-VIII від 2 червня 2016-го «Про виконавче провадження», Єдиний реєстр боржників – це систематизована база даних про боржників, що є складовою автоматизованої системи виконавчого провадження та ведеться з метою оприлюднення в режимі реального часу інформації про невиконані майнові зобов'язання боржників і запобігання відчуженню боржниками майна.

Зрозуміло, що майнові зобов'язання пов'язані з благом, яке підлягає грошовій оцінці. Тож, виникає питання, чи є зобов'язання військовозобов'язаного з явки до ТЦК майновим?

У випадку неявки військовозобов'язаного до ТЦК, дані громадянина України не можуть вноситися в Єдиний реєстр боржників, адже ці зобов'язання мають немайновий характер.

Крім цього, важливо звернути увагу на саму процедуру внесення відомостей про боржника до Єдиного реєстру боржників. Так, за чинним законодавством, відомості про боржника вносяться до Єдиного реєстру боржників одночасно з винесенням постанови про відкриття виконавчого провадження. Постанову про відкриття виконавчого провадження має право виносити державний або приватний виконавець на підставі виконавчого документа.

Стаття 3 закону про виконавче провадження чітко визначає перелік виконавчих документів, серед яких немає «повідомлення керівника ТЦК та СП».

Теоретично, можна допустити, що таким документом може бути постанова керівника ТЦК та СП про притягнення військовозобов'язаного до відповідальності за адміністративне правопорушення. Але це точно не «повідомлення керівника ТЦК та СП», як це зазначено в проєкті. Таке повідомлення не є виконавчим документом.

Для реалізації тимчасових мір за невиконання військовозобов'язаними та резервістами обов'язків відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» мають бути усунуті колізії та детально врегульована процедура застосування таких мір.

Це, своєю чергою, потребує внесення змін до нормативно-правових актів, які регулюють накладення таких обмежень, про що зареєстрований проєкт Закону України №10378 від 25 грудня 2023 року не зазначає.

Чинна редакція норми проєкту закону про застосування тимчасових мір ставить під сумніви як законність таких дій з боку керівника ТЦК та СП, так і практичну можливість реалізації таких повноважень.

Зважаючи на це, потрібно тримати руку на пульсі останніх законодавчих змін у сфері мобілізації, адже це лише проєкт закону, який може змінюватись ***(Forbes (https://forbes.ua/war-in-ukraine/zhorstkiy-prizov-kabmin-proponue-posiliti-pravila-mobilizatsii-chi-porushue-zakonoproekt-10378-konstitutsiyni-prava-ta-yak-novi-normi-mozhut-vplinuti-na-biznes-poyasnyuyut-yuristi-27122023-18172). – 2023. – 28.12).***

А. Стельмащук, Європейська Бізнес Асоціація: У судової реформи немає мети, є тільки шлях

Пропоную не обманювати себе щодо закінчення судової реформи. Ніщо не свідчить, що вона у найближче десятиліття успішно відбудеться, і ось чому.

Мейнстрим бачить завданням судової реформи зміну судової системи: людей (суддів), законодавства, інституцій. Такі зміни необхідні, але недостатні, а тому не спрацюють, якщо не будуть доповнені змінами в інших сферах.

Цілі судової реформи мають виходити за межі судової системи і полягати у тому, щоб наближатися до утвердження верховенства

права. У судової реформи, як у самурая, немає мети, є тільки шлях до верховенства права.

На цьому шляху є свій батіг і пряник.

Батіг

Батогом має стати невідворотність покарання за хибу. Іншими словами, це впровадження принципу «ніхто не вище закону» і його брутальної інтерпретації «весна прийде – саджати будем».

Суд, встановлюючи вину і призначаючи покарання, з однієї сторони, відіграє ключову роль в утвердженні цих принципів. З іншої – щодо суддів цей принцип має діяти першочергово. Судова система – це змія, яка має постійно прагнути вкусити свій хвіст.

Ефективність правоохоронної системи і прокуратури, що представляє державне обвинувачення у судді і спрямовує слідство, є необхідним елементом успішної судової реформи. Реформа прокуратури є запорукою успішної судової реформи, бо суддя, який працює з матеріалами неякісного досудового розслідування, неодмінно постає перед вибором – керуватися революційною доцільністю і втілювати у життя гасло «Бандитам – тюрми!», або ухвалювати законні і обґрунтовані рішення з ризиком потрапити до сміттєвого баку.

Трійцю системи правосуддя довершує професійна й незалежна адвокатура. Якщо киснем корупції вважати готівку, то адвокати – кров'яні тільця, які забезпечують її донесення до уражених органів. Така собі метафора, але ідея зрозуміла – адвокати є важливою ланкою корумпованої системи. Адвокат є посередником, вдаючись до нечесних практик, вбиває двох зайців одним пострілом: не сильно напружується над правовими позиціями, бо перекладає цю роботу на корумпованого суддю – спільника; ділить з суддею «легкий» гонорар. Головне – не попастися.

До суддів, прокурорів й адвокатів як до представників єдиної професії правника мають застосовуватися заходи регулярного оцінювання і перевірки на професійну придатність. Найслабші за результатами таких оцінювань мають залишати професію і звільняти місце новим обличчям. Бо юриспруденція не гумова і сюди не варто йти усім, хто не впорався з математикою.

Суддя – прокурор – адвокат мають утворювати систему стримувань і противаг, кожен у своїй ролі знижуючи до нуля шанси на корупцію.

Пряник

Страх, секс і гроші – найпотужніші мотиватори. Серед цих трьох гроші виглядають найбільш універсальним і досяжним «пряником».

Система органів державної влади загалом і судів та прокуратури зокрема є недофінансованою. Ми не можемо очікувати доброчесності від тих, кого фінансово принижуємо. Винагорода суддів, прокурорів і працівників цих інституцій має відповідати винагороді їхніх колег у розвинених країнах.

Юриспруденція є інтелектуальною працею. Тому з роботи суду слід виключити усе, що можна виконувати механічно або делегувати. Для початку варто переглянути критерії доступу до правосуддя. Нескладні категорії справ можуть бути виведені з-під юрисдикції судів; розгляд інших (наприклад, перерахунок пенсій, стягнення у сфері житлово-комунальних послуг) – автоматизований; касаційні фільтри мають запрацювати реально, а не номінально після фактичного розгляду справи і лише під час ухвалення рішення за результатами касаційного перегляду.

Є також стійке відчуття, що у сфері забезпечення правосуддя кінь діджиталізації лише починає валятися. Це усе разом дозволить без втрат зменшити кількість працівників судової системи і забезпечити тих, хто залишиться, гідною винагородою.

Фон

Постійним фоном реформ, направлених на утвердження верховенства права, має бути програма правничої освіти і просвіти. Це необхідно, щоб на шлях до верховенства права став кожен.

Корупція в Україні є набутим культурним феноменом. Ментальний злам міг відбутися через викорінення у період радянської окупації

інституту приватної власності: власність зобов'язує, а коли десятиліттями живеш без відчуття цього обов'язку, то забуваєш, як це самостійно відповідати за себе і шукаєш, хто б допоміг.

Усе написане вище про судову реформу умисно спрощене і має на меті донести кілька висновків по сабджу:

судова реформа – це про злам підходів і світоглядів у різних сферах, а не лише у судовій системі;

судова реформа у її вихолощеному вигляді, без урахування необхідності скоординованих змін в інших сферах (прокуратура, адвокатура, правнича освіта тощо), приречена на провал;

судова реформа – це вибір кожного дотримуватися чесних практик, обрати безкінечний шлях воїна до верховенства права.

Ми як суспільство пройшли шлях трансформацій від стану, коли помаранчева стрічка у громадському транспорті була проявом бунтарства, до самопожертви кращих з кращих у війні проти РФ. Ми як суспільство суттєво еволюціонували.

Наша судова система також зазнала змін на краще, якщо порівнювати стан тепер з тим, що було 20 років тому. Але ми лише наблизилися до початку шляху, який потрібно почати йти. Ми будемо рухатися швидше, коли усвідомимо масштаб змін і необхідність участі кожного у їх впровадженні ***(Європейська Бізнес Асоціація (https://eba.com.ua/u-sudovoyi-reformy-nemaye-mety-ye-tilky-shlyah/). 2023. – 18.12).***

Є. Караченцева, lexinform: Знайти голки в копиці сіна: які пріоритети обере Вища рада правосуддя серед 12 тисяч скарг на суддів?

Минулого місяця Вища рада правосуддя відновила розгляд дисциплінарних скарг, що дає надію на очищення суддівського корпусу та притягнення багатьох суддів до дисциплінарної відповідальності. Нагадаємо, що попередній склад ВРП повністю провалив це завдання. Чого варті лише зафіксовані на «плівках Вовка» дані про узгодження дій окремих членів ВРП із суддями одіозного ОАСКу щодо розгляду дисциплінарних справ, або системні випадки покривання суддів, які ухвалювали свавільні рішення.

Про ситуацію загалом

Як результат, Рада прийняла закон про перезапуск ВРП. Поки відбувалося це очищення, Вища рада правосуддя не розглядала скарги з 2021 року. За цей період накопичилося понад 12 тисяч скарг на суддів. Для розуміння масштабів цієї цифри зазначимо, що приблизно 4,5 тисячі суддів місцевих та апеляційних судів здійснювали правосуддя в Україні в 2022 році.

Відтак очевидно, що нова Вища рада правосуддя має оптимізувати роботу. Фундація DEJURE проаналізувала фактори, які впливають на дисциплінарну функцію ВРП і пропонувала затвердити критерії пріоритетності скарг. Одним із ключових є суспільний інтерес.

Що говорить ВРП?

Як відомо, 21 листопада ВРП затвердила зміни до регламенту: тепер скарги розглядатимуться не в хронологічному порядку, а з урахуванням критеріїв пріоритизації. До переліку пріоритетних потрапили дисциплінарні провадження:

-наслідком розгляду яких може бути звільнення судді з посади з підстав, передбачених в Конституції України;

-щодо суддів, які звернулися із заявою про відставку, якщо наслідком може бути звільнення судді за аналогічних підстав;

-якщо кваліфікаційне оцінювання судді зупинилося через розгляд дисциплінарної скарги;

-щодо судді, який рекомендований ВККСУ до призначення на вакантну посаду, переведення,

якщо наслідком може бути його звільнення за підставами, згаданими вище;

-якщо в скарзі є відомості про дії судді, що викликали значний суспільний інтерес.

Думаю, подібні рішення ВРП щодо пріоритизації та виокремлення її критеріїв потрібно лише вітати. Його однозначними перевагами стало те, що судді із серйозними дисциплінарними скаргами без перевірки не зможуть піти у відставку, пройти конкурс, а кваліфікаційне оцінювання не затягнеться не невизначений час.

Чого не вистачає в новому регламенті Ради?

Попри те, що поява політики пріоритизації є кроком у правильному напрямку, зміни до регламенту не дають відповіді на багато актуальних питань. Не зовсім зрозуміло, наприклад, на якому етапі відбуватиметься розподіл скарг за пріоритетністю або, чи буде відомо про те, які саме скарги потрапили в перелік пріоритетних. Адже якщо ВРП цього не робитиме, суспільство не матиме достатньої інформації про пріоритизацію, внаслідок чого сама ця ідея може бути дискредитованою.

Незрозуміло також те, хто саме визначатиме, чи потрапить дисциплінарна скарга до переліку пріоритетних: ВРП в цілому, дисциплінарна палата чи кожен конкретний член, на якого вона розподілена? За третього варіанту, ми майже напевно отримаємо непослідовну практику, коли скарги на одну й ту ж поведінку, потрапивши до різних доповідачів, отримають різний пріоритет.

Щоб реформована ВРП надалі підтримувала довіру суспільства, вона має запобігти махінаціям (суб'єктивізму) з черговістю справ та відкладанню суспільно важливих із них у «довгий ящик». Отже, ВРП має визначатися, чи відноситься скарга до критерію «суспільного інтересу» за певними, наперед узгодженими, правилами.

Що таке «суспільний інтерес» на практиці?

Такий критерій використовує Верховний суд для застосування касаційного фільтра. «Значний суспільний інтерес», відповідно до судової практики, необхідно розуміти як серйозну, обґрунтовану зацікавленість, яка має неабияке виняткове значення в контексті можливого впливу ухваленого в ній судового рішення. Також це справи з питань національної безпеки, суверенітету, найвищих соціальних цінностей. Окрім того, Закон «Про інформацію» визначає, що є предметом суспільного інтересу і що цей перелік не є вичерпним.

Для застосування критерію суспільного інтересу ВРП повинна враховувати, чи дії судді викликали широкий медійний резонанс та впливають на авторитет правосуддя? Враховуючи предмет суспільного інтересу та найбільш відомі випадки порушень, такі справи можна поділити на певні категорії.

Щодо суддів, які є фігурантами кримінальних проваджень:

а) корупційні справи (для прикладу, Юрій Новак фігурує у справі щодо отримання неправомірної вигоди, Володимир Сердинський підозрюється у вимаганні $4 тисячі дол. хабара, Володимира П`ятковського обвинувачують в отриманні хабара, а екс-голова ВС Всеволод Князєв підозрюється в отриманні неправомірної вигоди);

б) із національної безпеки (приміром, судді ОАСК фігурують у справі щодо захоплення державної влади), колабораціонізму, державної зради (Ларису Богомолову підозрюють у співпраці з окупантами та розвідувальній діяльності, Ігор Кудрявцев, Володимир Купін, Світлана Федорець, Володимир Куксов виправдовували російську агресію);

в) інші (щодо суддів, які фігурують у справах про втручання в систему авторозподілу справ або інших кримінальних справах, наприклад, справа Олексія Тандира, який збив нацгвардійця ймовірно в стані алкогольного сп`яніння).

ІІ. Щодо суддів, які не є фігурантами кримінальних проваджень, проте їхні дії підривають авторитет правосуддя: а) водіння напідпитку;

б) очевидна невідповідність майна доходам;

в) суддів, які вчиняли іншу неетичну поведінку, яка підриває авторитет правосуддя;

г) судді, які допустили грубі чи системні порушення при розгляді резонансних, чи справ, на яких є особливий суспільний фокус (справ Майдану, щодо колаборантів, корупційних правопорушень, водіння напідпитку тощо);

д) судді, які брехали під час конкурсів та оцінювання (справа Ступак).

Також ВРП може брати до уваги посаду, яку займає суддя (чи адміністративну посаду або посаду у вищій інстанції).

Що маємо в підсумку?

По-перше, ВРП повинна публікувати інформацію про те, чи потрапила дисциплінарна скарга до переліку «пріоритетних». Це можна реалізувати публікуючи відповідну інформацію в рішенні про відкриття провадження в справі. По-друге, Вища рада правосуддя має розкрити інформацію про те, на якому етапі відбуватиметься пріоритизація та хто саме вирішуватиме питання пріоритизації (член ВРП, дисциплінарний інспектор, Дисциплінарна палата чи Рада в цілому).

Урешті-решт орган мусить деталізувати інформацію про пріоритизацію справ за критерієм «суспільного резонансу» через виокремлення певних ознак, адже йдеться не про розгляд кількох окремих скарг, а формування практики. Й новосформована ВРП або реально очистить суддівський корпус, або вчергове зімітує завершення реформи. Результатів очікує як українське суспільство, так і міжнародні партнери – відновлення розгляду дисциплінарних проваджень за зрозумілими та прозорими правилами серед ключових вимог Єврокомісії ***(lexinform (https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/znajty-golky-v-kopytsi-sina-yaki-priorytety-obere-vyshha-rada-pravosuddya-sered-12-tysyach-skarg-na-suddiv/). – 2023. – 26.12).***

Decentralization: Децентралізація 2023: підсумки року

Чим запам'ятається 2023 рік учасникам процесу реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади? Які законодавчі зміни були прийняті протягом року, а яких громади так і не дочекалися? У цьому матеріалі не буде оцінок – лише сухі факти і події, котрі, на нашу думку, найбільше вплинули на діяльність та розвиток місцевого самоврядування в Україні.

Комунікація і підтримка реформи

2023 рік став роком ліквідації Міністерства розвитку громад та територій України (Мінрегіону), яке було головним ідеологом реформи місцевого самоврядування, децентралізації владних повноважень в системі центральних органів виконавчої влади. Функції Мінрегіону Уряд передав Мінінфраструктури і перейменував останнє у Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури. Частину фахівців колишнього Мінрегіону, серед яких і ті, хто безпосередньо працювали над формуванням та реалізацією державної політики в сфері місцевого самоврядування, перевели до новоствореного міністерства.

В об'єднаному міністерстві основну увагу сфокусували на відновленні та відбудові зруйнованої інфраструктури, роботі прикордонних пунктів пропуску, морських та річкових портів та на інших питаннях, важливих для протидії викликам війни.

Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади, попри те, що є фундаментальною для якості реалізації секторальних змін, так і не стала пріоритетною в 2023 році. Та все ж поза увагою її не залишили. До осені міністерство працювало над планом заходів реформи, який на початку листопада презентувало суб'єктам реформи у вигляді оновленої дорожньої карти реформи.

Активну комунікацію законодавчих потреб реформи місцевого самоврядування проводив парламентський Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування. Нагальні потреби місцевого самоврядування розглядав Конгрес місцевих та регіональних

влад при Президентові України, який значно активізував свою діяльність в 2023 році. І хоча створений на початку року Офіс Конгресу не може замінити собою будь-який орган влади, він зумів через Конгресові слухання залучити ключових суб'єктів реформи довкола обговорення законопроектних норм – майбутньої правової основи подальших якісних змін в сфері місцевого самоврядування.

Співпраця парламентського Комітету та Офісу Конгресу місцевих та регіональних влади з органами місцевого самоврядування, їхніми асоціаціями, міжнародними партнерами та громадськістю дозволили у надскладному 2023 році, попри всі виклики війни, залишити питання децентралізації на порядку денному і навіть прийняти декілька важливих рішень, про які – далі.

Відбудова інфраструктури

Цього року у питанні відбудови інфраструктури був помітний прогрес: з травня запрацював ініційований народними депутатами та підтриманий Мінінфраструктури Закон щодо компенсації за пошкоджене та знищене майно, а також був створений реєстр, в якому зараз вже майже 600 тисяч заявок на відшкодування.

Крім того, увесь рік Міністерство спільно з міжнародними партнерами працювало над розробкою цифрової екосистеми для підзвітного управління відновленням DREAM, де збираються дані про проекти відновлення на всіх етапах. На момент написання цього матеріалу у системі налічувався 1551 проєкт на загальну суму 108 млрд грн.

Інституційне відновлення місцевого самоврядування на рівні громад

За даними Мінінфраструктури, станом на жовтень 2023, у 181 громаді утворена військова адміністрація. Для деокупованих громад поки не розроблений механізм відновлення місцевого самоврядування, принаймні публічно положення відповідного законопроекту ще не обговорюються.

На повноцінне функціонування органів місцевого самоврядування у 2023 році вплинули також запроваджені Урядом нові правила перетину кордону, які запровадили ряд обмежень, що торкнулися і місцевого самоврядування. Постанова Уряду від 27.01.2023 №69 обмежила можливості для перетину кордону депутатам місцевих рад та керівникам структурних підрозділів ОМС. Як результат, дехто з них були змушені відмовлятися від мандатів чи посад, що не сприяло відновленню якісних послуг у громадах. Також неможливість виїхати за кордон спеціалістам, які в громадах займалися налагодженням міжнародних зав'язків, ускладнила і без того непростий процес комунікації з муніципалітетами країн світу для налагодження ефективного партнерства.

Міжнародні партнерства і міжнародна підтримка

Попри все, в громадах розуміли важливість міжнародних партнерств, тому, опираючись на підтримку проектів міжнародної технічної допомоги, посольств, асоціацій органів місцевого самоврядування, крок за кроком розвивали мережу міжнародного співробітництва. За останніми даними, 379 громад уклали загалом 1355 договорів про побратимство або солідарне партнерство з муніципалітетами інших країн.

Допомагати українським громадам налагоджувати міжмуніципальні партнерства стало у 2023 році одним з пріоритетних напрямків діяльності міжнародних проектів і програм, які працюють в Україні.

Крім того, Конгрес місцевих та регіональних влад в квітні 2023 року в рамках Міжнародного саміту міст і регіонів презентував концепцію Регіональних офісів міжнародного співробітництва, яка має на меті розвиток взаємодії місцевих та регіональних влад із міжнародними партнерами, котрі прагнуть співпрацювати на рівні області та територіальної громади. Зараз такі офіси створені в усіх областях.

Зусилля донорської спільноти у допомозі Україні поєднуються за допомогою Багатосторонньої координаційної платформи донорів для України, яка розпочала роботу

в січні 2023 року. Платформа об'єднує представників України, G7, Європейського Союзу, а також партнерів з міжнародних фінансових інституцій, зокрема Європейського інвестиційного банку (ЄІБ), Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку та Банку розвитку Ради Європи. Вже відбулося сім засідань цієї платформи, на яких озвучувалися в тому числі потреби українських громад.

Тут варто згадати про ініціативу Мінінфраструктури, яке на початку року створило і презентувало міжнародним партнерам проект «Територіальні команди підтримки реформ». Передбачалося, що такі команди за сприяння донорів будуть створені у громадах і надаватимуть органам місцевого самоврядування підтримку у питаннях антикорупційної політики, управління інвестиційними проектами та роботи з цифровими інструментами.

Загалом же міжнародна спільнота невтомно допомагає українським громадам, цінуючи їх якісну трансформацію завдяки реформі місцевого самоврядування і децентралізації владних повноважень. 2 лютого 2023 року Європейський Парламент ухвалив резолюцію, присвячену лютневому саміту Україна-ЄС, у якій децентралізацію згадають, як найуспішнішу реформу з часів незалежності України.

Важливо згадати і про Звіт Європейської Комісії від 8 листопада, в якому наші європейські партнери відзначили, що українські громади є опорою державної стійкості, акцентували на незворотності попередніх змін в частині децентралізації, а також на безальтернативності реформи, яка передбачає подальше зміцнення місцевого самоврядування.

Нагадаємо також, що 20 червня 2023 року Європейський Союз оголосив про «створення Інструменту для України» – законодавчого врегулювання питання допомоги Україні для її відновлення та здійснення передвступних заходів для приєднання до ЄС. Ціна питання – 50 млрд євро до 2027 року. І хоча епопея з блокуванням цих грошей триває, скоріше за все, Україна таки може на них розраховувати, тому готує так званий «План України» на найближчі 4 роки.

Наприкінці року почав працювати і презентований в липні Фонд відновлення українських громад, управління яким здійснює Представництво ООН в Україні. В грудні Фонд затвердив виділення грошей на перші проєкти в громадах Сумської області.

Державна регіональна політика

Для того, щоб бюджетні кошти, в тому числі і гроші від міжнародних партнерів використовувались ефективно, Україні варто удосконалити державну регіональну політику, яка б враховувала європейські підходи, українські воєнні реалії та повоєнні сподівання. І 2023 року говорили про це дуже багато.

Були і конкретні кроки. Так, у травні Уряд прийняв Постанову, якою затвердив правила роботи Геоінформаційної системи регіонального розвитку і зобов'язав Мінінфраструктури розробити та впровадити до 31 грудня 2023 року програмне забезпечення, необхідне для функціонування системи. Ця робота здійснюється за кошти міжнародних партнерів і поки ще триває. В міністерстві пообіцяли, що презентують геопортал вже у січні 2024 року.

Пізніше Уряд також затвердив порядок розроблення Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року, порядок розроблення регіональних стратегій, а також порядки з питань відновлення та розвитку регіонів і громад.

У грудні Міністерство інфраструктури оприлюднило для надання зауважень і пропозицій, а також публічно презентувало проєкт постанови Уряду «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». У ньому автори сфокусувалися на «відновлення регіонів і громад, розширенні євроінтеграційних процесів та продовженні децентралізації з урахуванням нових викликів». У 2024 році доля цього проекту буде у фокусі уваги усіх учасників реформи.

Також ми стежитимемо за проектом Закону про оновлення державної регіональної політики

в умовах відновлення регіонів та територій від наслідків повномасштабної збройної агресії проти України (№9241), до розгляду якого парламент у 2023 році так і не дійшов.

Говорячи про регіональний розвиток, варто пригадати ухвалений цього року Закон про Державний фонд регіонального розвитку, який зокрема передбачав, що за відповідні проекти мешканці громад зможуть голосувати через Портал Дія. Щоправда кошти ДФРР у 2023 році передали на армію. А в держбюджеті на 2024 рік ДФРР взагалі не передбачений, хоча за вищезгаданим законом мав би бути...

Крім того, цього року за підтримки Швейцарії відновився діалог про діяльність Агенцій регіонального розвитку, їхню спроможність та фінансування. Але конкретних рішень з цього питання поки не приймали.

Згадаємо також про ухвалення Верховною Радою України в першому читанні проекту Закону щодо вдосконалення участі місцевого самоврядування у міжтериторіальному та транскордонному співробітництві. Цей законопроект передбачає, що органи місцевого самоврядування отримають додаткові можливості залучення європейської допомоги, у тому числі, для післявоєнного відновлення та відбудови територій.

Тобто протягом року, що минув, були певні кроки з удосконалення державної регіональної політики, але попереду ще багато роботи.

Місцеві бюджети

В 2023 році місцеві бюджети були значно стійкішими до викликів війни, ніж в 2022. Органи місцевого самоврядування, отримавши минулорічний досвід роботи в умовах війни, більш ефективно підтримували армію, бізнес, дбали про продовольчу, енергетичну безпеку жителів, будували укриття, забезпечували належний рівень послуг.

Позитивно вплинуло на місцеві бюджети й те, що Верховна Рада України скасувала податкові пільги для бізнесу, введені на початку повномасштабного вторгнення.

Але, мабуть, головною темою для дискусій у 2023 році у сфері місцевих фінансів був «військовий ПДФО». Зрештою, всі дискусії закінчилися тим, що Верховна Рада України ухвалила рішення про зарахування цього податку до Державного бюджету вже з жовтня 2023 року. Але при цьому Уряд пообіцяв компенсацію громадам, які мали вагому частку «військового» ПДФО у структурі своїх податкових надходжень.

В Державному бюджеті 2024 року, який, що цілком обґрунтовано, спрямований на нашу обороноздатність, щодо місцевого самоврядування намагалися знайти баланс і не дати залишитися громадам без грошей.

Вагомий позитив для місцевих бюджетів у тому, що обласні, міські, селищні та сільські ради отримали право здійснювати місцеві внутрішні запозичення. Раніше селищні та сільські громади робити цього не могли.

Загальний ресурс місцевих бюджетів у 2024 році експерти оцінюють у 688,2 млрд грн, що на 90 млрд більше за розрахунки на 2023 рік.

Згадаємо і про те, що громади радили парламентарям створити законний механізм виділення допомоги армії з місцевих бюджетів. Але відповідний законопроект №9559 досі так і не потрапив до зали Верховної Ради.

Також у 2023 році відновилося обговорення необхідності прийняття законопроекту про адміністративний збір №4380. Усі учасники обговорення підтвердили необхідність цих змін, але законопроект, який мав би позитивний вплив на місцеві бюджети, досі залишається без розгляду.

Адміністративно-територіальний устрій та дерадянізація

Цього року нарешті був ухвалений Закон, який, хоча й частково, вирішує питання адміністративно-територіального устрою. Він прибирає чинне з 1981 року радянське регулювання питань адмінтерустрою, встановлює чіткі процедури віднесення населених пунктів до категорії міст, селищ сіл, закріплює процедуру найменування та перейменування населених пунктів, спрощує процедури встановлення меж населених пунктів тощо. Набуде чинності цей Закон 26 січня 2024 року.

Важливим рішенням парламенту також був Закон про вирішення окремих питань

адміністративно-територіального устрою Криму, який набув чинності 7 вересня. Цей закон вже зараз дозволяє Уряду перезавантажити місцеві органи виконавчої влади в Криму (раніше ця норма набувала чинності з моменту деокупації), а також повернути історичні кримськотатарські назви населеним пунктам півострова.

Стосовно дерадянізації топонімів – 27 липня 2023 року набули чинності зміни до Закону України «Про географічні назви» щодо деколонізації топонімії та впорядкування використання географічних назв у населених пунктах України. Ці зміни не лише заборонили присвоювати географічним об'єктам назви, що звеличують, увіковічують, пропагують, символізують державу-окупанта російську федерацію, а й зобов'язали органи місцевого самоврядування за 6 місяців остаточно викорінити всі російські імперські наративи в назвах географічних об'єктів громад.

Отже, очікується, що 2024 рік стане роком тотальної дерусифікації і дерадянізації в українських громадах.

Служба в ОМС

Цього року Верховній Раді України нарешті вдалося ухвалити історичне рішення – Закон про службу в органах місцевого самоврядування. Сталося це після низки публічних обговорень з залученням усіх учасників реформи. В результаті, місцеве самоврядування отримало довгоочікуваний закон, який захищає працівників та гарантує нижній показник зарплати, регламентує прозору процедуру конкурсного відбору на службу, дає можливості для прозорого кар'єрного зростання, деполітизує процеси управління тощо.

Щоправда, цей закон набуде чинності лише через шість місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Співпраця громад

У 2023 році громади отримали можливість ефективніше співпрацювати одне з одним. На початку року були ухвалені і запрацювали зміни до Закону про співробітництво громад, які дали можливість громадам приєднуватися до вже організованого співробітництва за спрощеною процедурою. Також до Закону ввели поняття змішаного договору про співробітництво, який може поєднувати кілька форм співробітництва. В результаті, за 2023 рік ще близько 100 громад підписали десятки договорів про співпрацю. А загалом з 2014 року, за весь період з початку запровадження цього інструменту, укладено понад 1000 договорів про співробітництво громад.

Говорячи про співпрацю, не можна оминути увагою ще одну подію, яка відбулася 2023 року, – з'явилася перша в Україні стратегія агломерації. 24 листопада був схвалений проєкт Стратегії розвитку Львівської агломерації на період до 2027 року і розпочався процес формування Асоціації ОМС «Львівська агломерація». Ця подія випереджає законодавство, бо навіть остаточного законопроекту про агломерації у нас досі немає. Також цей документ демонструє бажання громад співпрацювати заради розвитку територій і задоволення спільних потреб жителів.

Адмінпроцедура

Закон «Про адміністративну процедуру», який набув чинності в грудні 2023 року, поставив завдання на 2024 і подальші роки, у тому числі і перед органами місцевого самоврядування, – змінювати відносини з жителями громад та бізнесом. Місцеві органи влади мають привести свої нормативно-правові акти у відповідність до норм Закону. Але йдеться не лише про формальні зміни, місцевій владі треба буде дійсно вчитися по-іншому співпрацювати жителями громад і бізнесом – інформувати про можливе негативне рішення, про вимоги до оформлення адміністративних актів, про можливості примусового виконання рішень тощо…

Про секторальні реформи коротко

Міністерство охорони здоров'я у 2023 році взялося за реалізацію наступного етапу медреформи – створення спроможної мережі лікарень. Протягом червня-липня 2023 року був затверджений перелік лікарень спроможної

мережі. Зараз у 19 областях до спроможної мережі включено 564 заклади.

Міністерство освіти і науки України розпочало обговорення проекту Державного стандарту профільної середньої освіти (10-12 класи й заклади професійної освіти в частині здобуття повної загальної середньої освіти), до якого мають змогу долучитися органи місцевого самоврядування.

Міністерство соціальної політики змінило порядок визначення потреб населення громади у соціальних послугах.

У Верховній Раді України вже майже рік триває підготовка Містобудівного кодексу. Парламентський Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування провів вже 26 засідань робочої групи з розробки проекту Містобудівного кодексу. У Комітеті заявляють, що загалом на розробку цього документу знадобиться не менше двох років.

Звичайно, це не всі зміни 2023 року, які впливали, або вплинуть пізніше на роботу органів місцевого самоврядування. Але це головні з них, котрі потрапили в поле нашого зору. Сподіваємося, нічого важливого ми не пропустили…

***

Висновки про те, чи був в 2023 році поступ реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, робіть самі.

Наш висновок буде про інше. Ми зобов'язані продовжити втілювати реформу, яка трансформувала наші громади у добре організовані, згуртовані, відповідальні спільноти, які з перших днів війни: оперативно формували територіальну оборону і забезпечували її всім необхідним; приймали потоки людей, які рятувалися від війни, і досі опікуються людьми, котрі поки не можуть повернутися до своїх домівок або в яких вже немає домівок; постійно допомагають Збройним Силам України, закуповуючи для них транспорт, амуніцію, ліки, їжу і закривають багато інших потреб наших воїнів; допомагають деокупованим громадам у швидкому відновленні. Цей перелік може бути довгим, якщо розуміти, що, щоб виконувати бодай ці кілька названих пунктів, громади звідкись мусять мати ресурси, фінансові і кадрові. З неба, крім ворожих ракет, їм нічого не паде. А це означає, що громади, попри всі виклики, дбають і про те, що дозволяє наповнювати місцеві бюджети, акумулювати людський ресурс. Звісно, не всі громади однакові, не всі достатньо спроможні. Та в цілому, за майже два роки війни, громади добре продемонстрували своїми діями, на що вони здатні. Дайте відповідь на питання, чи могли б це зробити більшість місцевих рад зразка ще 2014 року? Якщо наші відповіді співпадають, то це і є поясненням, чому реформу місцевого самоврядування важливо продовжити. Реформа – це зміни. Ми не зможемо нічого змінити на краще, якщо не будемо діяти. Це тільки гаплик приходить сам, чи то пак тоді, коли бездіємо, а над успіхом треба важко працювати.… ***(Decentralization (https://decentralization.gov.ua/en/news/17670). – 2032. – 27.12).***

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Судді Конституційного Суду України О. Грищук, О. Петришин та Г. Юровська провели лекцію на тему людської гідності і свободи як конституційних цінностей.

Під час лекції увагу слухачів судді зосередили на змісті людської гідності, концепціях щодо людської гідності і свободи, окремих приписах Конституції України та конституцій зарубіжних країн, а також юридичних позиціях Конституційного Суду України та позиціях Європейського суду з прав людини щодо захисту права людини на гідність, свободу та особисту недоторканність.

Зокрема, ішлося про те, що для кожної країни найважливішим юридичним документом є її конституція, яка встановлює права і свободи

людини, обов'язки держави тощо. Так, стаття 3 Конституції України визначає гідність людини як найвищу соціальну цінність. Стаття 21 Основного Закону наголошує, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Водночас стаття 28 гарантує кожному право на повагу до його гідності, а стаття 68 установлює обов'язок кожного «не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей».

Конституційний Суд України в Рішенні від 29 грудня 1999 року зазначав, що «невід'ємне право кожної людини на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність». У Рішенні від 16 вересня 2021 року Суд наголошував, що «людина є скарбом Природи, звідки й походять притаманні людині за народженням права і свободи, тобто ті, що природні. Людська гідність як джерело всіх прав і свобод людини та їх основа є однією із засадничих цінностей українського конституційного ладу».

Людська гідність як основна соціальна цінність та джерело прав і свобод людини визнана багатьма державами і міжнародним правом. У більшості основних міжнародних актів ідеться про захист людської гідності і свободи, заборону катувань та будь-якого нелюдського поводження, зокрема в Загальній Декларації прав людини від 10 грудня 1948 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенції ООН від 10 грудня 1984 року. У Конституції ФРН «гідність людини є недоторканною», а обов'язок усіх органів державної влади – поважати і захищати її.

Переглянувши лекцію, слухачі дізнаються про погляди відомого польського правознавця Марека Новицького, основи вчення мислителя Еразма Роттердамського, ідеолога реформації Мартіна Лютера та ін. ***(Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/sud-info/287681-chelovecheskoe-dostoinstvo-i-svoboda-kak-konstitutsionnye-tsennosti-lektsiya-sudey-konstitutsionnogo-suda-ukrainy). – 2023. – 8.12).***

Суддів Верховного Суду все ж пропонують перевірити на детекторі брехні. Так, 11 грудня опубліковано текст законопроекту 10322 авторства Федора Веніславського «Про проведення дослідження із застосуванням поліграфа стосовно певних категорій посадових осіб органів державної влади України».

Як зазначає автор, на сьогодні вкрай важливо забезпечити комплектування усієї вертикалі органів виконавчої влади високопрофесійними, державницькими та доброчесними кадрами, поставити надійний заслон проникненню та перебуванню на відповідальних владних посадах агентів спецслужб рф та осіб, які у будь-який інший спосіб можуть діяти в інтересах росії та на шкоду Україні, а також осіб, чиї позиції та вчинки ідуть врозріз інтересам держави, становлять загрозу національній безпеці.

Він пропонує визначити перелік посадовців, стосовно яких проводиться поліграф, а саме:

– народних депутатів України;

– Прем'єр-міністра, Першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів, а також міністрів, керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів, їх перших заступників, заступників, державних секретарів міністерств, керівника Офісу Президента та його заступників;

– Генпрокурора, керівника Нацполіції, директора ДБР, директора Бюро економічної безпеки, директора НАБУ, голови Державної митної служби, голови Державної міграційної служби, їх перших заступників, заступників;

– Головнокомандувача Збройних Сил України, начальника Генерального штабу Збройних Сил України; командувача об'єднаних сил Збройних Сил України, командувачів видів та окремих родів військ (сил) ЗСУ, командувачів (начальників) органів військового управління, командирів з'єднань, Голови СБУ, керівників розвідувальних органів, начальника Управління державної охорони України, начальників обласних та міських військових адміністрацій, їх перших заступників, заступників, а також посадових осіб цих органів, що мають військове звання вищого офіцерського складу;

– суддів Конституційного Суду України;

– суддів Верховного Суду;

– членів Вищої ради правосуддя;

– членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Дослідження також проводиться стосовно кандидатів на зайняття посад, передбачених частиною першою цією статті, окрім осіб, що обираються шляхом виборів ***(Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/publication/287889-fedor-venislavskiy-predlagaet-vse-zhe-proverit-sudey-verkhovnogo-suda-na-poligrafe-a-zaodno-i-chlenov-vsp-i-vkks). – 2023. – 11.12).***

На думку послів США та ЄС, Вищу раду правосуддя та Раду суддів треба виключити з числа суб'єктів, які затверджують критерії оцінювання доброчесності та професійної етики судді – достатньо ГРД та ВККС.

Як раніше писала «Судово-юридична газета», Вища рада правосуддя вважає, що Громадську раду доброчесності (ГРД) варто прибрати з числа суб'єктів, що погоджують показники оцінки доброчесності судді. Відповідні рекомендації ВРП надала у консультативному висновку на законопроект щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри 10140-д.

Однак посли США та Європейського Союзу Бріджит Брінк і Катаріна Матернова у листі до голови Комітету Верховної Ради з питань правової політики Дениса Маслова, навпаки, пропонують виключити з числа таких суб'єктів саму Вищу раду правосуддя.

Так, у списку рекомендацій до Законопроекту №10140-д, який наразі готується до розгляду у другому читанні, посли зазначили серед «корисних» пропозицію «Виключити з процесу затвердження єдиних критеріїв оцінювання доброчесності та професійної етики судді Вищу раду правосуддя та Раду суддів України».

На думку послів, зазначені критерії повинні спільно розробити та затвердити лише ВККС та ГРД.

Нагадаємо, законопроектом №10140-д визначено, що Вища рада правосуддя затверджує Єдині показники для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді) після погодження з ВККС, Радою суддів України та Громадською радою доброчесності.

ВРП запропонувала визначити, що Вища рада правосуддя затверджує Єдині показники для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата) після консультацій з Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Радою суддів України, оскільки процедура погодження означає обов'язковість наявності згоди усіх суб'єктів.

«За відсутності згоди хоча б одного з визначених законом суб'єктів процедура затвердження таких показників може бути заблокована, що поставить під загрозу кар'єрні процедури суддів.

Громадська рада доброчесності як допоміжний орган Вищої кваліфікаційної комісії суддів України може надати їй свої пропозиції із цього питання», – зауважили у ВРП.

Такий механізм, на думку Вищої ради правосуддя, сприятиме більш оперативному затвердженню ВРП Єдиних показників, що, у свою чергу, не сповільнить кар'єрні процедури суддів, які не проводилися майже 4 роки.

Однак, судячи з листа Послів, така пропозиція не підтримується міжнародними партнерами України ***(Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/publication/287476-posly-ssha-i-es-predlagayut-isklyuchit-vysshiy-sovet-pravosudiya-iz-chisla-organov-utverzhdayuschikh-kriterii-dobroporyadochnosti-sudey). – 2023. – 6.12).***

Центр політико-правових реформ та інші ГО вбачають у законопроєкті № 10140-д загрозу діяльності ГРД.

21 листопада Верховна Рада проголосувала законопроєкт № 10140-д у першому читанні. Він загрожує головному механізму участі громадськості в оцінюванні та відборі суддів – Громадській раді доброчесності. Він повністю виключає ст. 87 із Закону «Про судоустрій і статус суддів», яка регулює діяльність ГРД. Натомість законопроєкт передбачає, зокрема:

Положення про повноваження Вищої кваліфкомісії суддів припиняти повноваження членів Громадської ради доброчесності, що загрожує формуванням залежної ГРД, чутливої до тиску.

Положення про заборону членам ГРД надавати у своїх рішеннях оціночні судження, що робить роботу ради неможливою, оскільки будь-яку інформацію з рішення ГРД, яка застосовує стандарт обґрунтованого сумніву, можна буде трактувати як оціночне судження.

Положення про заборону членам ГРД давати публічну оцінку щодо судді та захищати свої висновки, що загрожуватиме самій ідеї громадського контролю, для якого публічний розголос є критично важливим.

Завершення кваліфікаційного оцінювання та відбір суддів за участі ГРД – серед ключових вимог, які поставила перед нами Єврокомісія, рекомендувавши стартувати перемовини про вступ. Якщо законопроєкт буде прийнятий у теперішньому вигляді, а ГРД буде змінена до невпізнаваності, виконання цієї умови буде під загрозою, а з нею і євроінтеграція та фінансова допомога для України.

Тому громадські організації закликають парламентарів не змінювати та не виключати ст. 87 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» , яка регулює діяльність ГРД.

Ухвалення законопроєкту призведе до ослаблення громадського контролю над оцінюванням суддів і кандидатів, неможливістю ГРД здійснювати свою функцію участі, зривом очищення судової системи та невиконанням наших міжнародних зобов'язань.

Підписанти:
Фундація DEJURE
Центр протидії корупції
Центр прав людини ZMINA
Центр економічної стратегії
ГО «Платформа Громадський Контроль»
Рух ЧЕСНО
Антикорупційний центр ІЗІ
Антикорупційний штаб
Anti-corruption Research and Education Centre
StateWatch
Центр політико-правових реформ
Медійна ініціатива за права людини

(ЦППР (https://pravo.org.ua/gromadskist-zaklykala-narodnyh-deputativ-vyklyuchyty-polozhennya-yaki-zagrozhuyut-gromadskij-radi-dobrochesnosti-iz-zakonoproyektu-10140-d/). – 2023. – 6.12).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Отрош І., суддя Господарського суду м.Києва

Оцінювання суддів: «мовчання ягнят»

Як відомо, Вища кваліфікаційна комісія суддів оголосила про продовження оцінювання відповідності суддів займаній посаді. Зокрема, призначила до розгляду в пленарному складі оцінювання суддів, які раніше отримали рішення колегій ВККС про відповідність займаній посаді. Чи відповідає це профільному закону?

Імперативні повноваження колегій

Діюче законодавство передбачає процедуру оцінювання всіх суддів на відповідність займаній посаді відповідно до пп.4 п.161 розділу XV «Перехідні положення» Конституції. Така процедура оцінювання була імплементована в законодавство з метою очищення суддівського корпусу та передбачає проходження оцінювання всіма суддями, обраними/призначеними на посаду до 30.09.2016.

Пунктом 20 розд.XII «Прикінцеві та перехідні положення» закону «Про судоустрій і статус суддів» №1402-VIII передбачено, що відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на 5 років або обрано суддею безстроково до набрання чинності законом «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», оцінюється колегіями ВККС у порядку, визначеному цим законом.

Водночас, закон «Про судоустрій і статус суддів» регулює виключно порядок кваліфікаційного оцінювання здатності судді

(кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді, який застосовується у випадках проведення конкурсу на зайняття вакантної посади у відповідному суді (у разі призначення на посаду судді та переведення судді на посаду судді до іншого суду) та у випадку накладення дисциплінарного стягнення.

На жаль, законодавець не прописав окремо порядок проведення оцінювання відповідності судді займаній посаді, яке, по суті, може мати наслідком звільнення судді (для суддів, обраних безстроково) та одночасно є етапом у призначенні на посаду для суддів, у яких закінчився п'ятирічний строк повноважень. Тобто, питання, що стосується гарантій незалежності суддів (однією з таких гарантій є особливий порядок призначення та звільнення), має досить обмежене законодавче регулювання, яке передбачає застосування механізму відсилочної норми з урахуванням імперативно визначеного лише суб'єкта оцінювання.

Тобто, оцінювання відповідності судді займаній посаді та кваліфікаційне оцінювання здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді є різними процедурами з різними правовими наслідками. Водночас, з огляду на відсилочний характер норми п.20 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» закону №1402-VIII, до процедури оцінювання відповідності застосовуються норми, які регулюють оцінювання здатності здійснювати правосуддя, однак лише в межах тих питань, які розглядаються колегією ВККС.

Отже, закон чітко регламентує питання щодо суб'єкта проведення оцінювання відповідності судді займаній посаді, а саме імперативно встановлює, що ним є колегія ВККС.

Нонсенс перманентного оцінювання

Водночас, ВККС (як у попередньому, так і теперішньому складі) за наявності негативного висновку ГРД призначає оцінювання суддів на відповідність займаній посаді до розгляду у пленарному складі після розгляду у складі колегії, посилаючись на норму п.2 ч.1 ст.88 закону №1402-VIII.

Відповідно до п.2 ч.1 ст.88 закону №1402-VIII якщо ГРД у своєму висновку встановила, що суддя (кандидат на посаду судді) не відповідає критеріям професійної етики та доброчесності, то ВККС може ухвалити рішення про підтвердження здатності такого судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді лише у разі, якщо таке рішення підтримане не менше ніж 11 її членами.

Дана норма передбачає, що за наявності негативного висновку ГРД питання про підтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді вирішується виключно ВККС у пленарному складі. Такий порядок розгляду, дійсно, є виправданим для процедури проведення конкурсу на зайняття вакантної посади.

Однак, з огляду на імперативну норму щодо суб'єкту проведення оцінювання на відповідність займаній посаді (колегія), застосування передбаченого п.2 ч.1 ст.88 закону №1402-VIII механізму розгляду питання ВККС у пленарному складі є неможливим у правовідносинах з оцінювання відповідності судді займаній посаді.

На сайті Верховної Ради наявний навіть проект закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення участі Громадської ради доброчесності у оцінюванні на відповідність займаній посаді судді» (№3534), яким пропонується врегулювати, що за наявності негативного висновку ГРД щодо судді рішення про відповідність судді займаній посаді підлягатиме прийняттю відповідно до ч.1 ст.88 закону «Про судоустрій і статус суддів України».

Важко не погодитись з необхідністю забезпечення участі ГРД у процедурі оцінювання відповідності займаній посаді. Однак така участь повинна мати місце виключно у порядку, визначеному законом «Про судоустрій і статус суддів». За наявного наразі правового регулювання, висновок ГРД у процедурі оцінювання відповідності судді займаній посаді повинен розглядатись та оцінюватись виключно колегією ВККС на

рівні з іншими документами та інформацією, яка надійшла до ВККС щодо судді, та за результатами такого розгляду ВККС у складі колегії повинна прийняти одне єдине рішення.

Слід відзначити, що законом взагалі не передбачено етапності оцінювання (як щодо здатності здійснювати правосуддя, так і щодо відповідності займаній посаді). Норма п.2 ч.1 ст.88 закону №1402-VIII передбачає необхідність проведення пленарного засідання ВККС для вирішення питання стосовно судді, щодо якого є негативний висновок ГРД, у процедурі проведення конкурсу на зайняття вакантної посади. Тобто, закон не передбачає проведення такого оцінювання спочатку колегією, а потім пленарним складом, а відразу передбачає необхідність проведення пленарного засідання, так як рішення про здатність судді здійснювати правосуддя може бути прийняте ВККС лише у випадку підтримки такого рішення не менше ніж 11 її членами. Водночас, як вже було зазначено дана норма не може бути застосована в оцінюванні відповідності судді займаній посаді з огляду на суб'єкта його проведення.

Крім того, називаючи процедуру пленарного розгляду оцінювання відповідності суддів – «пленарне засідання щодо підтримки рішень колегій Комісії, ухвалених у межах процедури кваліфікаційного оцінювання», тобто фактично створюючи непередбачений законом другий етап оцінювання, в якому за відповідною логікою пленарний склад ВККС повинен діяти як апеляція по відношенню до колегій як першої інстанції, Комісія надала ГРД право надавати нові висновки, так звані «висновки у новій редакції». Тобто, ВККС у пленарному складі не переглядає рішення колегії, яке прийняте на підставі матеріалів, наявних на момент прийняття нею рішення, а фактично приймає нове рішення з урахуванням нових доказів, які не розглядались колегією, що взагалі є нонсенсом і створює стан перманентного оцінювання.

Оцінювання суддів-»п'ятирічок»

Цікавий казус виникає щодо оцінювання суддів-»п'ятирічок» пленарним складом ВККС після проходження ВРП та внесення останньою подання про їх призначення Президенту.

Так, 20.06.2020 набрав чинності закон «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо відрядження суддів та врегулювання інших питань забезпечення функціонування системи правосуддя в період відсутності повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» (№679-IX).

Згідно з пп.3 п.2 розд.II «Прикінцеві та перехідні положення» закону №679-IX, визначено, що ВРП у період відсутності повноважного складу ВККС ухвалює без рекомендації чи подання ВККС рішення про внесення Президенту подання про призначення на посаду судді, повноваження якого припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який його було призначено, якщо до набрання чинності цим законом колегією ВККС було визнано суддю таким, що відповідає займаній посаді.

Закон №679-IX не змінює порядок оцінювання суддів на відповідність посаді, а виключно повторює законодавчу норму щодо необхідності рішення ВККС у складі колегії про визнання судді таким, що відповідає займаній посаді, для ухвалення ВРП рішення про внесення Президенту подань про призначення на посаду судді.

Мета закону №679-IX була спрямована на забезпечення функціонування системи правосуддя в період відсутності повноважного складу ВККС. Зокрема, забезпечення можливості ВРП приймати рішення про внесення подань щодо суддів без передбаченої до цього рекомендації ВККС, яка, по суті, має технічний характер без жодного правового навантаження.

На підставі закону №679-IX ВРП були ухвалені рішення про внесення Президенту подань про призначення на посаду 125 суддів, повноваження яких припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який їх було призначено, на підставі рішень ВККС (у складі колегій) про визнання відповідних суддів такими, що відповідають займаній посаді.

Указами Президента було призначено на посаду 99 суддів із вказаних 125.

На разі, досить дивною виглядає ситуація, яка склалась у зв'язку з «продовженням» ВККС оцінювання у пленарному складі суддів-»п'ятирічок», які на підставі подань ВРП (в порядку закону №679-IX) вже отримали укази Президента про їх призначення та які вже 2 роки відправляють правосуддя.

Так відповідно до абз.6 п.13 розд.III «Прикінцеві та перехідні положення» закону «Про Вищу раду правосуддя» за результатами кваліфікаційного оцінювання суддя, призначений на посаду строком на 5 років до набрання чинності законом «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», повноваження якого припинилися із закінченням строку, на який його було призначено, може бути призначений на посаду за поданням ВРП за умови підтвердження відповідності цій посаді згідно з пп.2 та 4 п.161 розд.XV «Перехідні положення» Конституції.

Отже, з урахуванням вказаних норм, оцінювання судді, строк повноважень якого закінчився, на відповідність займаній посаді є одним з етапів призначення на посаду.

Законодавчий механізм призначення судді-»п'ятирічки» на посаду передбачає такі етапи:

– проходження оцінювання на відповідність займаній посаді шляхом прийняття ВККС у складі колегії відповідного рішення,

– внесення ВРП подання Президенту про призначення судді на посаду,

– підписання Президентом указу про призначення судді на посаду.

Отже, внесення ВРП подання Президенту про призначення на посаду судді та, як наслідок, видання Президентом відповідного указу може мати місце виключно після проходження суддею оцінювання на відповідність займаній посаді.

Саме на підставі факту підтвердження суддею відповідності займаній посаді після проходження суддею передбаченого Конституцією оцінювання ВРП ухвалює рішення про внесення подання Президенту про призначення судді на посаду.

З моменту внесення ВРП такого подання держава визнає факт проходження суддею оцінювання відповідності займаній посаді, так як відповідно до закону до моменту проходження такого неможливим є подальше призначення на посаду судді, строк повноважень якого закінчився.

Алогічні висновки про зворотне дозволяють припустити можливість виникнення ситуації, коли суддя, який вже призначений на посаду за фактом проходження оцінювання, може бути звільнений у випадку прийняття ВККС у пленарному складі рішення про його невідповідність займаній посаді.

І які дії повинна вчинити ВРП у такому випадку після вже одного розгляду питання щодо конкретного судді, аналізу обставин проходження ним оцінювання та прийняття вже одного рішення (на підставі проходження такого оцінювання) про внесення подання про його призначення?

І як бути з указами Президента як гаранта Конституції, який вже видав укази про призначення суддів та фактично підтвердив їх правовий статус як суддів, які повноважні відправляти правосуддя?

Фактично, дії ВККС з продовження оцінювання відповідності судді після прийняття рішення колегією ВККС про його відповідність та проходження наступного етапу призначення на посаду судді – отримання рішення ВРП та, в тому числі, підписання указу Президентом про його призначення, – не передбачені законом та суперечать прямим нормам щодо порядку призначення судді на посаду.

Виникає потенційна загроза, за якої проходження одного і того ж оцінювання на відповідність займаній посаді є для одних і тих же суддів, у яких закінчився строк повноважень, і підставою для призначення і підставою для звільнення! Тобто, такий суддя фактично змушений двічі проходити одне і те ж оцінювання, і правові наслідки його можуть суперечити один одному.

Це є нонсенсом у правовій державі, так як порушується принцип правової визначеності як елемент верховенства права та гарантії незалежності суддів!

Правомірне очікування суддів

Як зазначено в п.44 доповіді «Верховенство права», схваленої Європейською Комісією

«За демократію через право» (Венеціанська комісія) на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року), принцип правової визначеності є ключовим у питанні довіри до судової системи і верховенства права; для досягнення цієї довіри держава повинна складати тексти законів так, щоб вони були доступними; держава також зобов'язана дотримуватися та застосовувати у прогнозований і послідовний спосіб ті закони, які вона ввела в дію; прогнозованість означає, що закон повинен, коли це можливо, бути оприлюдненим до його виконання і бути передбачуваним у тому, що стосується його наслідків: він має бути сформульований достатньо точно для того, щоб людина могла регулювати свою поведінку.

Правомірне очікування виникає у тому випадку, коли внаслідок заяв чи обіцянок від імені органу публічної влади або внаслідок усталеної практики в особи сформувалося розумне сподівання, що стосовно неї орган публічної влади буде діяти саме так, а не інакше.

Враховуючи викладене, кожен суддя має правомірні очікування, що до нього буде застосований саме той порядок оцінювання та призначення на посаду, який чітко визначений законом, та що після призначення його на посаду Президентом як гарантом Конституції до нього не можуть бути застосовані механізми, які фактично ставлять під сумнів правомірність його призначення Президентом.

Важко не погодитись, що ВККС у новому складі опинилась у складній ситуації, коли законодавець не забезпечив чіткої регламентації порядку проведення загального оцінювання суддів на відповідність займаній посаді, обмежившись відсилочною нормою до іншого виду оцінювання, та коли ВККС у попередньому складі вже створила певну прецедентну практику, а Верховний Суд у своїй практиці так і не надав відповідь на питання – що робити з імперативною нормою щодо суб'єкта оцінювання? Мабуть, саме з урахуванням такої ситуації секретар другої палати ВККС Сергій Чумак на своїй сторінці у Facebook вказав про можливість допущення ВККС помилок у своїй діяльності.

Слід враховувати той факт, що законом передбачено достатній обсяг контролю за діяльністю суддів та відповідно кількість органів, які здійснюють такий контроль. Це – і ВРП, яка перевіряє наявність ознак дисциплінарного проступку у діях суддів, і НАЗК, яка перевіряє декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави та проводить моніторинг способу життя, ВККС, яка перевіряє декларації родинних зв'язків та доброчесності, ГРД і правоохоронні органи.

Контроль, але збалансований гарантіями!

Саме такий високий рівень контролю та обсяг відповідних обмежень і додаткових зобов'язань суддів має бути збалансований відповідним високим рівнем дотримання гарантій незалежності суддів. Запроваджена процедура загального оцінювання не повинна бути заходом психологічного тиску на суддів задля задоволення «інтересів» так званих громадських активістів, які намагаються «вижати» з цієї процедури по максимуму, в тому числі шляхом здійснення маніпулятивних публікацій у стилі «жовтої преси» по типу «судді хочуть зірвати проведення оцінювання» та інших з метою створення негативного іміджу судді та судової влади в цілому.

На жаль, на сьогодні судді є повністю незахищеними, так як органи, які повинні здійснювати такий захист, нерідко не бажають стати «поганими» для таких активістів і тому утримуються від необхідної реакції на недотримання порядку проведення оцінювання.

З урахуванням викладеного, можна виснувати, що всі судді повинні пройти процедуру оцінювання відповідності займаній посаді з необхідним врахуванням висновків ГРД. Однак ВККС та ВРП повинні гарантувати дотримання визначеного законом порядку проведення такого оцінювання та гарантій незалежності суддів.

Оцінювання відповідності судді займаній посаді може здійснюватися виключно колегією ВККС, яка і повинна оцінити висновки ГРД. Судді-»п'ятирічки», які пройшли оцінювання відповідності колегією ВККС та щодо яких ВРП були внесені подання про їх призначення

Президенту, не можуть бути піддані будь-яким процедурам подальшого оцінювання їх відповідності займаній посаді.

Судді не хочуть «зривати оцінювання», судді хочуть реального забезпечення гарантій їх незалежності шляхом неухильного дотримання державними органами передбаченої законом процедури їх оцінювання. Судді стомились бути в образі жертви, коли держава допускає порушення гарантій незалежності суддів, піддаючись маніпуляціям деяких так званих представників громадськості, які, прикриваючись наміром створення незалежної судової системи, лише підривають її авторитет в силу власного ресентименту.

Судді хочуть, щоб члени колективних органів відчували свою індивідуальну відповідальність, а не ховались у тіні колективного безвідповідального. Судді хочуть, щоб представники громадських організацій, які функціонують за рахунок фінансування інших держав, відповідально ставились до витрачання чужих коштів та спрямовували свої зусилля на дійсне підвищення якості правосуддя.

P.S. «Мовчання ягнят» у даній публікації має значення метафоричного вираження прояву архетипу жертви. Архетип в аналітичній психології являє собою первинні вроджені психічні структури, які містяться у колективному несвідомому (К.Г. Юнг), тобто архетипи – це певні універсальні образи та сценарії поведінки. Архетип жертви являє собою образ того, хто звик піддаватися життєвим обставинам та здаватися без бою, зокрема, через страх брати на себе відповідальність та невпевненість у собі. Подолання архетипу жертви передбачає усвідомлення власної цінності, розвиток самоповаги та впевненості у собі ***(Судово-юридична газета (https://sud.ua/uk/news/blog/287088-otsinyuvannya-suddiv-movchannya-yagnyat). – 2023. – 1.12).***

Маслов Д., голова Комітету Ради з питань правової політики

Про судову реформу, корупцію і тиск на бізнес

(Інтерв'ю)

Що відбувається з імплементацією судової реформи в Україні, як у ВР хочуть боротися з суддівською корупцією і чому відміна правок Лозового може нашкодити, – про це в інтерв'ю РБК-Україна розповів голова Комітету Ради з питань правової політики Денис Маслов.

Судова реформа в Україні – одна з ключових вимог Європейського Союзу і МВФ. За майже 10 років питання реформування судової ланки піднімалось сотні разів, проте вагомих результатів досягти не вдавалось. Сьогодні європейські союзники нарешті заявили, що реформа розвивається в задовільному темпі.

За кілька років в Україні відновили Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів, закрили скандальний Окружний адміністративний суд Києва. Проте існує ще багато питань, головні з яких – добір суддів і корупція в цій сфері.

– Судова реформа. Пройшов черговий рік, ви і ваші колеги звітують про те, що реформа просувається добре. Проте останнє опитування КМІС показало, що довіра до суддів у суспільства впала і тепер складає 12%. Минулого року була більше 20%. Як ви думаєте, чому ви бачите позитивні зміни, а суспільство ні?

– Я не дуже люблю словосполучення «судова реформа». Його сильно дискредитували, оскільки реформа вже майже 30 років проводиться. Я би називав це словом «зміни». Якщо говорити про оцінку, насамперед у нас є оцінка наших міжнародних партнерів. Тут варто згадати слова Шарля Мішеля, Анналени Бербок, багатьох представників європейських інституцій, зрештою, звіт Європейської комісії щодо рекомендацій відкрити процес перемовин з Україною. Найчастіше наші союзники вживають слово «impressed» (вражений – ред.).

Насправді, ми здійснили фундаментальні речі. Починаючи від перезавантаження на абсолютно нових умовах двох вищих органів судового врядування – Вищої ради правосуддя й Вищої кваліфікаційної комісії суддів, та удосконалення процедури добору суддів Конституційного Суду України. Ми запустили ці процеси.

Ми змінили процедури дисциплінарної відповідальності суддів. Запустили процес добору на посади дисциплінарних інспекторів і формування цієї інституції при ВРП. Тож дуже багато зроблено за цей рік.

Щодо опитування. Рівень довіри формується через публічні меседжі, в тому числі. А у нас за цей рік в судовій системі відбулися певні події, наприклад затримання голови Верховного Суду. Затримання судді, який, знаходячись, швидше за все в стані алкогольного сп'яніння, збив насмерть людину. Різні повідомлення про підозру в корупції інших суддів. Звичайно, суспільство особливо гостро це сприймає під час війни, і це шкодить довірі до судової системи. Але те, що ми зараз робимо – це фундаментальні речі й вони дадуть свій ефект. І вони покажуть, що у нас більше немає недоторканих. Але не треба забувати, що у нас набагато більше достойних суддів в системі, ніж ті злочинні випадки, які ми фіксуємо.

– Згодна. Але ж ви самі казали колись, що судді – це єдині в Україні люди, які приймають рішення іменем України. У них відповідальність більше, відповідно, з них більше питають.

– Ми з вами часто говоримо в публічному просторі про суддів, але в системі більше 20 тисяч працівників судового апарату. І зарплати у них, як би правильно підібрати слово, неадекватні. Вони демотивують. Я не думаю, що багато з тих, хто критикує, готові піти працювати на цю зарплату з подібним навантаженням.

– Ви згадали про резонансні кейси, один з яких – кейс Всеволода Князєва. Наскільки я пам'ятаю, окрім Князєва проводили обшуки ще у трьох суддів, у однієї з них навіть знайшли гроші, походження яких незрозуміле. Очевидно Князєв розробляв і втілював свої схеми не один. Що нам показує ця історія? Що судова гілка влади прогнила наскрізь?

– Це питання більше до правоохоронних та антикорупційних органів, ми не можемо собою підміняти їх роботу. Верховна Рада одразу відреагувала на цей кейс, засудила цю ганебну ситуацію і зареєструвала ряд законопроектів, які посилять відповідальність за корупційні правопорушення у сфері правосуддя. Я знаю Князєва з особистого спілкування і бачив реакцію його колег. Вони були шоковані цією ситуацією.

– А яким є Всеволод Князєв?

– Копит і рогів я у нього точно не бачив. З особистого спілкування пам’ятаю, що він досить амбітна молода людина. Ми з ним спілкувалися виключно на професійні теми, по деяких питаннях навіть сперечались. Коли це відбулося, мені навіть з США телефонували. Він же якраз напередодні був в Америці, розповідав про судову систему в Україні. Це дуже погана іміджева історія для нас, але з іншого боку, ця історія показала, що у нас немає індульгенції, немає недоторканих людей.

– Це дві паралельні історії. Так, у нас працюють антикорупційні органи і завдяки їхній роботі Князєв тепер сидить на лаві підсудних. І так, дійсно, ми не могли б собі цього уявити ще кілька років тому. Але, по-перше, суд ще не завершився, по-друге, залишається питання – якщо навіть голова Верховного Суду курував незаконними схемами, наскільки у нас в принципі корумпована судова гілка влади.

– Ми зараз намагаємось працювати так, щоб більше таких випадків не траплялося. Тому відновили процедуру дисциплінарних проваджень щодо суддів, зробили відкрите голосування для членів Вищої ради правосуддя, щоб кожен розумів, що те, як він голосуватиме, буде відкритим для суспільства.

Вища рада правосуддя розгляне дисциплінарні скарги по одіозних суддях, які є в кожній області. І я думаю, коли будуть винесені рішення, в тому числі звільнення з посад, тоді всі зрозуміють, що так як було, вже не буде. Більш того, у нас є процедура кваліфікаційного оцінювання, Вища кваліфікаційна комісія суддів України вже теж відновила роботу. Є Громадська рада доброчесності, яка зараз також працює. Надзвичайно велика відповідальність

на сьогоднішній день лежить на Вищій раді правосуддя, в тому числі в питаннях забезпечення доброчесності суддівського корпусу.

Ми хочемо бути зрозумілими для нашого суспільства й робимо те, що потрібно було зробити вже досить давно. І ми хочемо бути зрозумілими для наших міжнародних партнерів, бо вони нам допомагають.

– Щодо справи судді Тандира. Ви також були суддею, ви добре знайомі з вашими колишніми колегами, у вас широке коло спілкування. Скільки серед суддів є таких як Тандир?

– Мало, таких людей мало. І давайте говорити відверто, в кожній групі професій є різні люди, в тому числі, такі як Тандир. Професія судді – це складна, надзвичайно відповідальна професія, де етичні, моральні, навіть законодавчі стандарти є набагато вищими, ніж для інших категорій професій. Але люди, які пішли в цю професію, взяли на себе цей хрест. І дуже важливо, щоб у суспільства була повага до цієї професії. Так, у нас є резонансні кейси, але водночас в нас є тисячі суддів, які працюють, покладаючи на це все своє життя.

– Нещодавно був оголошений конкурс на дисциплінарних інспекторів. Що це таке і що це змінює?

– Дивіться, як зараз розглядає дисциплінарні скарги на суддів Вища рада правосуддя? Фактично вона розглядає їх своїм складом, далі вирішує питання прийнятності таких скарг і приймає рішення. В 2021 році ми проголосували за зміни до закону про дисциплінарних інспекторів. Зараз, коли маємо сформовану ВРП, ми змінили порядок формування служби дисциплінарних інспекторів. Тепер ця служба буде формуватись комісією, яка складається з трьох членів ВРП і трьох представників наших міжнародних партнерів. Ми робили так само з ВРП, з ВККС, з Конституційним Судом. Таким чином ми забезпечуємо відсутність будь якого політичного впливу на ці процеси.

У нас є два висновки Венеційської комісії, вони дали оцінку нашому рішенню і воно було сприйнято схвально. Те саме стосується і Дорадчої групи експертів при КСУ. Ми відстояли своє бачення щодо шести членів, з яких три, а не чотири – це міжнародники.

Ми маємо це робити, оскільки ми на шляху до Європейського союзу. Кожна країна, яка приєднувалась свого часу до ЄС, відстоювала свої позиції, ми бачили це навіть на прикладі Польщі. Нам ще доведеться багато годин провести у перемовинах, інколи досить жорстких. Але ми маємо відстоювати свою позицію, позицію наших людей, інтереси нашої держави, нашого народу, нашої економіки, бізнесу і так далі.

Що стосується служби дисциплінарних інспекторів. Вони будуть набиратись за конкурсною процедурою, де є троє членів Вищої ради правосуддя і троє представників міжнародних партнерів, але з переважним голосуванням голосів міжнародних партнерів при рівності голосів. Це свідчить про те, що українська влада не зможе впливати на цей процес. І до речі, ви не знайдете прикладу в світовій практиці, коли при формуванні того ж Конституційного Суду була подібна конструкція добору.

Дисциплінарні інспектори – це люди, до яких не має бути питань по доброчесності, по професіоналізму. Вони будуть розглядати скарги, готувати матеріали по кожній скарзі і пропонувати рішення. На сьогоднішній день у ВРП близько 14 тисяч скраг лежить, це все потрібно розгрести.

– І скільки людей їх будуть розглядати?

– Зараз до служби будуть входити 26 інспекторів. Вони будуть першими розглядати скарги.

– 26 людей будуть розглядати 14 тисяч скраг?

– Зараз це робить Вища рада правосуддя власними силами, а будуть ще дисциплінарні інспектори. Чому це важливо – відкриття цих скарг не залежатиме від членів ВРП. Якщо зараз можливі закиди про те, що частина членів ВРП призначена органами суддівського самоврядування, то сформована служба дисциплінарних інспекторів матиме певну автономію та досить пристойні заробітні плати на рівні суддів першої інстанції. І вони вже прийматимуть рішення щодо відкриття дисциплінарного провадження по кожній скарзі на суддю. Ці скарги будуть розглядатися

незаангажованим органом без впливу інших посадових осіб. Наші партнери готові нам в цьому допомагати, до речі.

– А ми з когось взяли приклад чи це наш власний винахід?

– Звичайно, є приклади, є аналогічні по функціоналу служби в різних країнах. Там це можуть робити інші інспектори аналогу Вищої ради правосуддя і так далі. Але по порядку формування, по деяких питаннях автономії це унікальний український досвід. Ці зміни має відчути українське суспільство і тоді ось ці опитування, про які Ви згадували, будуть показувати зовсім інші цифри.

Відверто кажучи, якщо повертатись до опитувань, в медійному просторі найбільше заходять негативні речі. Є правила медійного простору – смерть, секс і скандал. Не заходять речі про те, що у нас є судді, які захищають країну. Менш цікавим для загалу є те, що за статистикою навантаження на суддю є понаднормовим. Якщо порахувати кількість справ на одного суддю десь в районному суді, то виявиться, що для розгляду певної кількості справ за рік йому знадобиться більше 400 робочих днів на рік, а у нас їх лише 252. Або можемо згадати часи коронавірусу, коли працівникам в судах було видано дві маски і більше нічого, при тому, що конвой може заводити людину, яка чимось хворіє. Але працівники судів працюють в таких умовах.

– Я згодна, але це ви, як людина, яка була в цій сфері, бачите процеси всередині. Суспільство загалом бачить, що є гучні скандали, а на виході дуже мало кому виносять вирок.

– Так, втратити довіру легко, відновлювати дуже складно.

– На вашу думку, як зараз працюють антикорупційні органи? Чи вірним було рішення виокремити САП з підпорядкування Офісу Генпрокурора і зробити її окремим органом?

– Це було узгоджено з нашими міжнародними партнерами. І знову ж, ми маємо бути зрозумілими й чесними з нашими людьми, з українцями. Тому це було важливе рішення. Я знаю, що з цього питання всередині була дуже складна дискусія, але зрештою Верховна Рада підтримала цей законопроект. І я теж підтримав. Сподіваюсь, що імплементація пройде вдало, але судити ми будемо по результатам.

Ми дали нашим антикорупційним органам все що можливо, щоб вони працювали. Тепер у них має бути результат.

– На вашу думку, корупція і державна зрада – це одне й те ж саме?

– Я думаю, що корупція, яка безпосередньо стосується сфери нашої оборони чи основ нашої державності – так, це державна зрада. Там, де працюють найважливіші державні службовці, в тому числі, з судової гілки влади.

– Я згадую серпень, коли президент Зеленський запропонував прирівняти топ-корупцію з державною зрадою. Так, якщо ми прирівняємо ці два поняття, за топ-корупцію будуть давати терміни на три роки більші, ніж зараз. Але також це означає, що топ-корупцією, як державною зрадою, буде займатись СБУ, а не антикорупційні органи.

– Це питання не до мого профільного комітету. Але свою позицію скажу, тим більше, я зареєстрував законопроекти, які зараз знаходяться на розгляді в правоохоронному комітеті. Вони передбачають зміни до Кримінального кодексу в частині корупційних правопорушень в сфері правосуддя. І це стосується не тільки суддів. Це стосується всіх, хто пропонує хабарі, хто бере хабарі, хто думає вирішити справу за допомогою адвокатів, прокурорів і так далі.

– Що ви пропонуєте?

– Ми запропонували підвищити кримінальну відповідальність, в тому числі до максимального терміну – до п'ятнадцяти років позбавлення волі, особливо під час воєнного стану, під час війни. Тому я сприймаю і розділяю цю позицію, що під час війни корупційні правопорушення, які безпосередньо пов'язані з питаннями оборони чи з найважливішими державними питаннями, мають каратися максимально суворо.

– По санкціях за покарання зрозуміло, хоча якщо говорити про те, що корупційне порушення карається максимальним терміном позбавлення волі до 12 років, а держзрада – до 15, тут є питання доцільності цих трьох років. Але питання в тому, що до антикорупційних органів у наших міжнародних

партнерів є довіра. А СБУ – це орган, який все ж підпорядковується владі.

– Чесно кажучи, я не чув, що у наших міжнародних партнерів є недовіра до Служби безпеки України. По всьому іншому, давайте залишимо це питання правоохоронному комітету. Для мене головне – це зміст законопроекту, його суспільна значущість. І ми в ньому пропонуємо прирівняти топ-корупцію в сферах оборони та основ державності до державної зради, бо де-факто це підрив держави. Щодо підслідності, ми не пропонуємо в законопроекті міняти підслідність.

– Нещодавно в Раді відмінили кілька пунктів правок Лозового. Зокрема, відмінили терміни ведення справ. Ми розуміємо, що це позитивно вплине на провадження САП, але чи не буде це приводом для інших правоохоронних органів відкривати справу на умовного бізнесмена і тримати його на гачку невизначений час?

– Я голосував за ці зміни і скажу Вам свою особисту позицію. Ми маємо орієнтуватись на те, що ми це робимо під час війни, нам допомагають наші партнери, без їхньої допомоги нам було б набагато важче.

Щодо правок, я працював адвокатом і можу сказати, що, в тому числі по кримінальних справах, особливо на стадії досудового розслідування, особливо в частині захисту бізнеса, суб'єктів підприємницької діяльності і так далі завжди існував тиск на бізнес зі сторони правоохоронців.

А які можуть бути наслідки, коли дійсно є фактова справа, немає повідомлення про підозру і така справа може тягнутися рік, два роки, а весь цей час можуть проводитись ті чи інші слідчі дії? Я можу вам навести приклад з практики, коли податкова міліція порушувала кримінальну справу, реєструвалося кримінальне провадження по ухиленню від сплати податків чи по іншій статті, а у підсумку контрагентам регулярно надсилалися «листи щастя», мовляв «є зареєстроване кримінальне провадження, можливе ухилення, надайте документи…». І у живого бізнесу просто нищилась репутація зі всіма негативними наслідками – обшуки, арешти і так далі. Це все може бути. Ризик того, що таке може бути, є.

Я дуже обережно ставлюсь до законопроектів. Але для того, щоб врятувати деякі антикорупційні справи, ми не можемо ставити під загрозу багато інших проваджень по всій Україні, суб'єктів підприємницької діяльності і тому подібне. Ризик є. Питання можливого зловживання зі сторони правоохоронних органів можна вирішити лише шляхом контролю їхньої діяльності. Я підкреслюю, це моя особиста точка зору. Якщо ми побачимо, що ті чи інші зміни до законодавства використовуються як інструмент тиску чи впливу на бізнес, я думаю, що ми повернемось до цього питання. Якщо органи будуть заводити фактові справи, тиснути на бізнес і це заважатиме нашому інвестиційному клімату, думаю, ми обговоримо це з нашими міжнародними партнерами і пояснимо, чому ми повертаємось до правок Лозового.

– Суд присяжних і військовий суд – чи є перспективі, що це буде працювати в Україні?

– Щодо суду присяжних. У нас є законопроекти на розгляді. Я цілком підтримую суд присяжних. Більше того, я підтримую суд присяжних в моделі Сполучених Штатів Америки. Я дуже хочу, щоби ми – громадяни, як це передбачено в нашій Конституції, брали участь у здійсненні правосуддя через суд присяжних. Але чи можливо це зараз?

Пам'ятаю, коли я ще був суддею, розглядав справу разом з народними засідателями. Скажімо так, до їхнього рівня розуміння того, що вони роблять, були питання. Я б хотів, щоб це було так, як це працює в Сполучених Штатах, де по ряду категорії справ рішення приймає суд присяжних. Але я розумію складнощі імплементації, з цим можуть бути проблеми. Проблеми з елементарним розміщенням присяжних в залі судових засідань. Якщо ви поїдете в районні суди, то побачите, що їх нема де посадити.

Питання забезпечення можливості винесення ними вердикту в ізоляції від стороннього впливу. На це досить серйозні кошти мають бути. А я нагадаю, коли заробітна плата секретаря судового засідання копійки, витрачати кошти на повне переобладнання судових залів – проблема. Написати про це

закон – лише половина справи. От як цей закон реалізувати і де взяти на це гроші?

Щодо військового суду. Ми говорили про це з колегами, є різні моделі. Перша модель – створення окремої вертикалі. І це, знову ж таки, колосальні витрати. Окрім цього, це набір суддів. Ми змінили процедуру добору, прийняли відповідний законопроект, але все одно це одна тривала процедура. Враховуючи увесь масив завдань, які наразі має Вища кваліфікаційна комісія суддів, це все займе 12-14 місяців.

І найважливіше питання, чи є в держави ресурсі для того, щоб витратити колосальні кошти на побудову окремої судової вертикалі, якщо на сьогоднішній день держава не може забезпечити потреби існуючих судів? Тому, на мій погляд, навіть з організаційної точки зору це недоречно зараз. Я прихильник того, щоби в окремих судах були судді, які спеціалізуються на розгляді відповідної категорії справ. Вони мають бути відповідно навчені. Багато суддів вже проходили навчання, та ж Національна школа суддів предметно займалась їх навчанням разом з міжнародними партнерами. Зараз у нас вже є досвід розгляду військових і воєнних злочинів ***(РБК-Україна (https://www.rbc.ua/rus/news/hto-bude-vruchati-povistki-ukrayini-novimi-1703708384.html). – 2023. – 30.12).***

Сидорович Р., заступник голови ВККС

Питання подальшого перебування голови ВККС у відпустці чи звільнення його з адмінпосади – дискреція самого пана Ігнатова

(Інтерв'ю)

Цього тижня Служба зовнішньої розвідки (СЗР) у відповідь на запит голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) Романа Ігнатова надіслала на адресу ВККС лист, який оприлюднило ZN.UA і який похитнув ситуацію навколо Комісії. У цьому листі голова СЗР О. Литвиненко зазначив, що «під час опрацювання матеріалів виявлено відомості щодо особи, чиї установчі дані повністю співпадають з установчими даними громадянина України Ігнатова Р.М.».

Голова розвідки навів у листі декілька цифр на підтвердження наявності в реєстрі паспорта, проте самого документа СЗР не оприлюднила, як і року та місця його видачі. Розвідка уточнила, що це неможливо через розрив дипломатичних відносин із Росією 24 лютого 2022 року й незмогу отримати копії документів.

Після цього Роман Ігнатов зібрав прес-брифінг, на якому заявив, що на нього тиснуть. Голова ВККС пов'язав тиск із початком оцінювання суддів ліквідованого Окружного адміністративного суду, а також заявив, що один із народних депутатів написав на нього заяву до правоохоронних органів, після чого Служба безпеки України (СБУ) відкрила проти Ігнатова кримінальне провадження за статтею «державна зрада». За інформацією джерел ZN.UA цей депутат – член парламенту Максим Бужанський.

Після оприлюднення листа СЗР Вища кваліфікаційна комісія суддів також виступила із заявою, в якій зазначила, що вважає неприпустимою наявність у суддів і членів органів суддівського врядування іншого громадянства, окрім України, зокрема Росії. Проте просить низку органів перевірити факт наявності російського громадянства у свого колеги. Також, аби вирішити питання, ВККС планує залучити громадськість і обіцяє, що після аналізу всіх необхідних документів «невідкладно ухвалить рішення».

В день оприлюднення листа від СЗР об'єднання українських адвокатів і юристів «Спілка мертвих юристів» опублікувало власне розслідування, де висунуло версію, що в Романа

Ігнатова немає російського паспорта. А номери, які Служба зовнішньої розвідки навела в листі, найімовірніше, збігаються з номером старого радянського паспорта Ігнатова, інформації про який він не приховував.

Проте Вища рада правосуддя (ВРП), яка й ухвалювала фінальне рішення під час затвердження складу ВККС після конкурсного добору, жодних заяв не зробила. Однак уже опубліковано інформацію про те, що ВРП нібито отримала листа від Державного бюро розслідувань (ДБР), яке, «посилаючись на СБУ, СЗР і власні слідчі дії, наголосило, що очільник ВККС Роман Ігнатов є громадянином РФ». За інформацією джерел ZN.UA, у ВРП офіційного подання ДБР ще немає, але якщо надійде, то ВРП розглядатиме цей документ, аби сформувати свою офіційну позицію. Яка є критично важливою вже зараз.

ZN.UA поговорило із заступником голови ВККС Р. Сидоровичем про ситуацію в Комісії, що склалася після публікації листа, позицію ВККС щодо заяв голови Романа Ігнатова, ймовірні ризики для інституції та можливий тиск на членів Комісії.

– Пане Руслане, які настрої у членів ВККС після листа, який надійшов на адресу Комісії й у якому зазначено, що у голови Комісії нібито є номер російського паспорта?

– Я впевнений, що більшість моїх колег достатньо стресостійкі. У нас складна робота й іще багато викликів попереду. Але, безперечно, це дуже тривожна для нас інформація. Внаслідок цього нам довелося затримати того дня початок пленарного засідання, аби в екстреному режимі відреагувати на цей лист. Ми оприлюднили публічну заяву, направили звернення до компетентних державних органів, у яких можуть бути дані для підтвердження або спростування цієї інформації.

Ці звернення ми направили до Головного управління розвідки, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, а також до ДБР, оскільки там є дві кримінальні справи, що стосуються голови ВККС Романа Ігнатова. І ще один лист надіслали до Міністерства закордонних справ, адже Україна розірвала дипломатичні стосунки з Російською Федерацією, але може просити про дипломатичні послуги інші держави, аби офіційними каналами зв'язку отримати відповідну інформацію з РФ. Ми повинні розуміти, що йдеться про підтвердження інформації, остаточним тримачем якої є держава-агресор. Цей факт теж не можна не брати до уваги.

– Під час такої жорстокої війни посилатися на документи, які надає Росія, – це ще й питання моралі, не лише права. Бо навіть коли ви отримаєте через МЗС відповідь, що в пана Ігнатова точно немає й ніколи не було російського громадянства, хтось скаже: «Дивіться, вони посилаються на російські документи». Як із цим бути, адже й на російські документи, й на російські бази цих документів доведеться посилатися?

– Якщо ми говоримо про членів Комісії, до яких висуваються доволі суворі фахові вимоги, законодавець визначив, що нам у своїй роботі доведеться вирішувати моральні дилеми. І абсолютно вірно, що нам доведеться мати справу з певною інформацією, якою володіє Росія. Бо це буде першоджерело цієї інформації. Сподіваюся, що в цьому випадку нічого не підтвердиться.

Деякі дані, зазначені в листі Служби зовнішньої розвідки, потребують додаткових пояснень і уточнень. Логічно, що інформацію, яку вони зазначили, вони звідкись узяли. І Комісія сьогодні ухвалила єдино правильне рішення – висловила публічну позицію. Крім того, ми звернемося до громадських організацій, які рекомендували своїх представників до Громадської ради доброчесності (ГРД) і журналістів, бо в деяких випадках їхні представники були попереду державних структур. І цим кроком продемонструємо зі свого боку, що Комісія не збирається ховатися за формальними процедурами. Бо й НАБУ, й СБУ відкривають кримінальні провадження за результатами журналістських матеріалів. Тому така проактивна позиція із залучення громадськості покаже нашу силу, готовність до відкритого спілкування із суспільством та безкомпромісну позицію.

Ми відразу зазначили, що особам не лише з російським паспортом, а й із будь-яким іншим

паспортом, окрім українського, не місце ні в судовій системі, ні в системі органів судового врядування. Водночас ми наголосили, що інформації про закиди щодо наявності в Романа Ігнатова російського паспорта недостатньо, оскільки наразі не надано жодних документів, які б це підтверджували. Існування та суть листа СЗР ми під сумнів не беремо, але з погляду демократичного підходу маємо ці моменти дослідити.

– Важливо уточнити: питання, яке ви через МЗС та іншу країну адресуватимете в Росію, стосуватиметься того, чи мав Роман Ігнатов нібито російський паспорт?

– Тут не настільки принципово, мав він паспорт чи має. Важлива наявність громадянства. Забудьмо про суддів і розгляньмо таку ситуацію: громадяни України колись, за певних обставин, отримали громадянство Росії. І вони не відвідували цієї країни, не зверталися до посольства Росії, коли воно ще було в Україні. Й у них цей паспорт припинив свою чинність. Чи свідчить це про втрату громадянства Росії? Нічого не стається автоматично. Громадянство припиняється лише через заяву про вихід із громадянства, а паспорт – це лише документ, який посвідчує юридичний факт. І ми запитуємо про громадянство. Так, як про це говорять і Конституція, і Закон «Про судоустрій і статус суддів». Закон, а Роман Ігнатов нині є чинним суддею, не передбачає припинення повноважень судді за наявності паспорта іншої держави.

– А ви спілкувалися з паном Ігнатовим після оприлюднення цього листа?

– Так, ми з ним спілкувалися вранці того ж дня. Він у відпустці. Але я йому зателефонував і попросив приїхати до приміщення Комісії. Оскільки члени Комісії хотіли поставити йому запитання. Після того, як він відповів на них, щоб уникнути конфлікту інтересів під час обговорення нашого реагування на цю інформацію, Роман Ігнатов залишив приміщення ВККС.

– Як я зрозуміла, пан Ігнатов планує й далі обіймати посаду голови Комісії?

– Так, він особисто сказав, що не збирається здаватися.

– На вашу думку, як це позначиться на самій інституції Вищої кваліфікаційної комісії суддів?

– Комісія серед своїх функцій має таку як розгляд декларацій доброчесності. Один із пунктів звучить так: «Чи тисли на суддю?». Бо якщо на суддю тиснуть, держава має про це знати. До речі, Роман Ігнатов, хоч він – і голова ВККС, досі є чинним суддею. Розглядаючи скарги, ми завжди дуже ретельно підходимо до повідомлень від громадян, громадських організацій, бо ту саму обставину щодо різних людей можна оцінити дуже по-різному. Комісії невідомо про жодні обставини тиску на голову Комісії Ігнатова. Принаймні нам, членам ВККС, він про такі моменти не повідомляв.

Те, що сталося, вже позначилося на роботі Комісії. Така обставина не додає репутації органам суддівського врядування. Хочу сподіватися, що відповіді від усіх органів і громадськості буде зібрано дуже швидко.

– Але під час брифінгу Роман Ігнатов говорив про тиск. Чи може це бути пов'язано з тим, що відбувається кваліфоцінювання, зокрема, колишньої впливової групи судді Павла Вовка? Чи, можливо, спрацював чинник виконавця? Адже Ігнатов сам відправив запит до СЗР (питання, навіщо, якщо пройшов усі перевірки під час конкурсного добору. – Т.Б.), а СЗР, виявивши дані про Ігнатова в російському реєстрі, не могло не повідомити про цей факт.

– Якщо я пов'язую Службу зовнішньої розвідки та суддю Вовка, то мені після нашої розмови потрібно писати заяву в правоохоронні органи. Щодо тиску на мене: я його не відчуваю. Лише тиск суспільства. Тиск відповідальності за роботу нашого органу. Якщо хтось десь намагатиметься схилити мене до незаконних неправильних рішень, хочу сподіватися, що весь мій професійний шлях дасть змогу встояти перед усіма спробами такого впливу. Але на сьогодні ніхто навіть не намагається тиснути. Ми справді є колективним органом. Ніхто з нас не може нав'язати іншим членам Комісії свого рішення.

– Хто з членів ВККС був у кабінеті заступника глави офісу президента Андрія Смирнова, який відповідає за судову реформу й

через якого можуть діяти різні групи впливу? І чи ви самі були?

– Ніколи в житті не перетинався з Андрієм Смирновим. Особисто не знайомий. Останній раз на вулиці Банковій я був під час своєї каденції в парламенті. З владних політичних коридорів відвідував лише профільний комітет Верховної Ради – й це публічна інформація, – коли членів ВККС, ВРП, ГРД та інших залучали до робочої групи під час підготовки 10140-д – змін до закону «Про судоустрій і статус суддів». Інших політичних кабінетів не відвідував. І не запрошували. Я навіть дещо здивований таким слабким інтересом офісу президента до судової реформи. Можливо, вони це перекинули на парламент, у чому, зрештою, нічого поганого немає.

– Гадаєте, поява цієї інформації в листі Служби зовнішньої розвідки підриває довіру громадян і, наприклад, самих суддів, яких ви оцінюєте?

– Не скажу, що підриває, але може. Наприклад, історія Богдана Львова, колишнього судді Касаційного господарського суду Верховного суду. Ми ж не говоримо про те, що звільнення Львова з посади голови КГС ВС підірвало довіру до господарської юстиції в Україні? Не говоримо, й так не є. Що робити, аби цього не сталося? Не приховувати історій, оперативно реагувати, бути максимально відкритими й намагатися максимально швидко надати всі вичерпні відповіді. Сьогодні Комісія продемонструвала саме такі підходи. Гадаю, це випробування зробить нас тільки сильнішими. Й покаже, що немає випробувань, які ВККС не готовий пройти. А отже, це лише збільшить довіру. З викликами потрібно вміти справлятися.

– В продовження питання про довіру: чи може поява листа й інформації, викладеної в ньому, бути підставою для судових позовів? Мовляв, «якщо голова комісії має російський паспорт, то ми йому не довіряємо».

– Жодним чином це не може призвести до того, що ми переглядатимемо результати роботи Комісії. Подумаймо про катастрофу: наприклад, підтверджується така прикра інформація, що призводить до втрати статусу судді. Знов-таки, згадуючи Богдана Львова, попри те, що він втратив статус судді, жодне винесене ним судове рішення не поставлене й не може бути поставлене під сумнів. Бо він виконував свої повноваження. А коли ми говоримо про кейс ВККС – ми є колективним органом. Це не були особисті рішення Романа Ігнатова. Це ніяк не може призвести до втрати юридичної легітимності рішень, ухвалених Комісією.

– Якщо ви вже почали говорити про Богдана Львова, у якого знайшовся російський паспорт. Скажіть, як покроково виглядає процедура перевірки суддів на наявність російського паспорта?

– Якщо ми говоримо про рамку кваліфікаційного оцінювання або конкурсних процедур, то є таке поняття, як «спеціальна перевірка». В її межах направляється велика кількість запитів до різних установ, зокрема й до СБУ, і вони перевіряють не лише наявність громадянства іншої держави, а й імовірну причетність до колабораціонізму. Цю інформацію ми збираємо, оцінюємо й надаємо відповідні висновки. Але самостійно Комісія не володіє ресурсами та можливостями для такої перевірки, це робиться лише через компетентні органи.

Тепер наочно. Якщо хтось із суддів має приїхати за два тижні на співбесіду, то про нього вже зібрано весь необхідний масив даних, є відповіді від усіх органів, витяги з усіх реєстрів, усю цю інформацію перевірено – й тоді йому призначають співбесіду. На якісну перевірку одного судді потрібно близько місяця з погляду обігу документів. Певний член Комісії перевіряє певну кількість суддів на місяць, але час отримання цієї інформації – десь приблизно місяць.

– Ви вже як чинний член ВККС як для себе розцінюєте те, що в Богдана Львова десь «закотився» російський паспорт, а потім його знайшли?

– Це дуже дивна й прикра ситуація. Богдан Львов і далі стверджує, що в нього такого громадянства немає. Він вважає, що його неправомірно звільнили з суду, і звернувся з відповідним позовом, стверджуючи, що

в нього немає громадянства Росії. Справу досі не розглянуто. Я як правник не можу підтримати якусь позицію, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Тільки суд може дати на це відповідь. А не жоден інший орган. Навіть ВККС. Якби Львов проходив співбесіду, ми могли б дати відповідь щодо рівня його професійних знань, етики та доброчесності.

– Є версія, що факт наявності листа СЗР щодо Ігнатова із зазначенням у ньому цифр, які нібито свідчать про російський паспорт, але без самого паспорта, можуть використати ті, хто хоче витіснити з конкурсів міжнародний компонент. Мовляв, міжнародники – не гарантія якісного добору. Що скажете?

– Передусім наївно думати, що коли робиш правильні речі, тобі ніхто не заважатиме. Чи потрібна країні судова реформа? Очевидно, що потрібна. Чи є в нас катастрофа з наповненням суддівських кадрів? Так, 11 судів по країні – без суддів. Тому, звісно ж, будуть сили і всередині країни, і за її межами, які намагатимуться підірвати довіру до процесів, заблокувати роботу. Сьогодні атакують ВККС, завтра можуть Вищу раду правосуддя або Верховний суд. Треба зняти рожеві окуляри: заважатимуть, але ми маємо рухатися вперед, долаючи перешкоди, бо лише так можна досягти результату.

– Очевидно, що лист загострив проблему підтвердження громадянства спецслужбами, яка існувала вже давно. Але це – окрема тема для аналізу. Скажіть, будь ласка, в які строки ви збираєтеся вирішити проблему? Чи розглядаються варіанти відпустки голови на час внутрішнього розслідування або переходу його в статус рядового члена ВККС? І як із допуском до держтаємниці – чи не варто його тимчасово закрити?

– Сподіваємося, що всі остаточні відповіді стосовно підтвердження або спростування наявності в Романа Ігнатова російського громадянства буде надано суспільству в максимально стислі строки, адже особливо в умовах повномасштабної війни це потребує максимально оперативної відповіді. Водночас ми не можемо відповідати за строки надання відповідей на запити, які надіслала Комісія.

Усвідомлюючи, що різні органи можуть надавати відповідь із різним часовим проміжком, ми ухвалили рішення про утворення відповідної робочої групи із залученням громадянського суспільства. Ми вже неодноразово бачили приклади того, як журналісти-розслідувачі бували більш оперативними, ніж певні слідчі органи. Я б не сказав, що це аж так дивно, адже журналісти концентруються на невеликій кількості кейсів, тоді як держоргани постійно мають справи з величезним потоком інформації, і бачимо ми лише ті результати їхньої роботи, які потрапляють у поле зору медіа.

Питання подальшого перебування голови комісії у відпустці чи звільнення його з адмінпосади – це виключно питання дискреції самого пана Ігнатова. Комісія не лише не має повноважень ухвалювати такі рішення, а й, на моє переконання, в цій ситуації це виглядало б як тиск на голову органу, що, звісно ж, є неприйнятним. Відповідно до регламенту Комісії, її голова має імунітет від звільнення з адмінпосади строком на один рік за ініціативою колег. Це демократична практика, що існує в багатьох країнах і демократичних інститутах як інструмент захисту від тиску на відповідних осіб. Водночас, як я вже зазначав, ці питання (відпустка або звільнення) можуть вирішуватися не інакше як за заявою самого Романа Ігнатова.

Щодо позбавлення доступу до держтаємниці, то це питання, відповідно до статті 26 Закону України «Про державну таємницю», належить до виключної компетенції СБУ, до якого ми, серед інших, направили відповідний запит. А отже, закон зобов'язує саме цю спецслужбу бути пильною, щоби доступ до держтаємниці не опинявся в руках осіб, які не мають на це прав.

– Отже, давайте зафіксуємо: те, що відбувається, не впливає на здійснення повноважень ВККС. Так?

– Станом на сьогодні Комісія працює у штатному режимі. 21 грудня, хоч і з часовою затримкою, було розглянуто всі питання, включені до порядку денного пленарного засідання. Це є яскравим свідченням того, що Комісія здатна впоратися з викликами, працювати за будь-яких умов, усвідомлюючи

колосальне значення нашого органу не лише для утвердження доступу людей до справедливого суду, а й як одного з ключових елементів для продовження міжнародної підтримки України та подальшого євроінтеграційного процесу ***(Дзеркало тижня (https://zn.ua/ukr/LAW/ruslan-sidorovich-pitannja-podalshoho-perebuvannja-holovi-vkks-u-vidpusttsi-chi-zvilnennja-joho-z-adminposadi-vidpovidalnist-samoho-pana-ihnatova.html). – 2023. – 23.12).***

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК 342(477)+ 340.134+349.6
DOI: 10.32342/2709-6408-2023-1-6-5

Г. В. Потапчук

До питання про визначення об'єктно-предметного складу екологічного конституціоналізму

У статті досліджуються теоретичні питання та проблематика визначення об'єктнопредметного складу екологічного конституціоналізму, як фактичного якісно нового явища міжнародно-правового життя і національної конституційно-правової реальності, системної та комплексної феноменології, що виступає результатом інтеграційного та синтетичного поєднання різних факторів-тенденцій національного конституційного та міжнародно-правового регулювання в умовах правової глобалізації.

Такий підхід бачиться досить складною задачею в межах як сучасної теорії конституційного, так й сучасної теорії міжнародного права, що оперує низкою нових понять та дефініцій, що індикативно та ідентифікативно відображають новітні тенденції державного та міжнародного розвитку – «права людини в їх національному і міжнародному вимірюванні», «міжнародні правові стандарти прав і свобод людини», «глобальні правові тенденції-тренди державного і міжнародного розвитку», «м'яке право», «основоположні принципи міжнародного публічного права та розширення їх кількості», «дихотомія локального і глобального розвитку», на кінець, «конституціоналізація міжнародного права і інтернаціоналізація конституційного правопорядку держав». Зазначається, що це детерміновано, насамперед, могутніми горизонтально-вертикальними зв'язками управлінської природи, що виникають всередині держави та її соціуму, що функціонують в умовах глобального конституціоналізму, тобто, в умовах наявності загальних методологічних підходів, принципів і норм, управлінських парадигм, що визначають перспективи загального і подальшого розвитку основоположних суб'єктів загального міжнародного права, а також однакових функціональнометодологічних підходів до здійснення внутрішньодержавної та міжнародно-правової діяльності публічної влади відносно основоположних домінант розвитку державності – пріоритету прав людини перед правами держави, визнання прав людини як основоположних індикаторів демократичної діяльності держави та міжнародного співтовариства, принцип верховенства права як основоположна засада зв'язаності держави та її публічної влади правом тощо.

Доведено, що вирішення питання про визначення об'єктно-предметного складу екологічного конституціоналізму характеризується низкою труднощів методологічної властивості. До них, насамперед, відноситься питання чіткого розуміння, тлумачення та ідентифікації саме категорій «об'єкт правового регулювання» і «предмет правового регулювання». Це також ускладняється інноваційно-синтетичним характером екологічного конституціоналізму, який самостійно визначається міжнародно-правовими інституціями на основі відповідних ідентифікаційних ознак.

Враховуючи системно-комплексний характер профільної феноменології, його об'єктом виступає сукупність суспільних відносин, що пов'язана з охороною і захистом

довкілля, а також правами людини на довкілля, що має належний для її життєдіяльності та безпечний стан. Предметом правового регулювання екологічного конституціоналізму виступають суспільні відносини, що напряму або опосередковано пов'язанні з довкіллям. Виходячи з того, що довкілля виступає основоположним природним простором життєдіяльності людини, то такі відносини можуть бути охарактеризованими як глобальні, але при обов'язковому їх локальному, локально-регіональному, регіональному, загальнодержавному, міждержавному, макрорегіональному, глобальному розумінні, вимірювані і реалізації.

Потапчук Г.В. (2023). До питання про визначення об'єктно-предметного складу екологічного конституціоналізму. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*, № 1 (6), С. 48-63. URL: https://law.duan.edu.ua/images/PDF/2023/1/6.pdf

***

УДК 342.731
DOI: 10.32342/2709-6408-2023-1-6-6

І. Г. Посторонко

Надбання та цінності європейського (західного) муніципалізму як конституційні цінності людства і держави та їх сприйняття на пострадянському правовому просторі

Становлення та розвиток в Україні системи місцевого самоврядування, проведення муніципальної реформи в контексті децентралізації повноважень публічної влади актуалізували інтерес до дослідження надбань та цінностей європейського (західного) муніципалізму як конституційних цінностей людства і держави та їх сприйняттю на пострадянському правовому просторі.

Проведений системний аналіз історичної ретроспективи становлення і розвитку європейського (західного) місцевого самоврядування, а по великому рахунку, європейських (західних) цінностей (базових принципів) муніципалізму, дає змогу стверджувати, що: а) останні виникали та формувались на основі міського самоврядування (об'єктно-ідентифікаційний критерій); б) їх поява стала результатом колективних дій, практики, рішень, що приймались всіма членами громади, в їх інтересах, від їх імені та з метою вирішення найважливіших і актуальних питань міського життя (комунікативно-інтерсуб'єктивний критерій); в) їх результатом стало формування відповідних поведінково-діяльнісних настанов кожної людини, її груп та асоціацій, що існували, функціонували та розвивались в умовах міського самоврядування (організаційноформалізуючий критерій); г) такі поведінково-діяльнісні настанови не тільки запозичувались іншими членами та інституціями локального територіального соціуму, а й передавались у спадок іншим поколінням міських жителів та їх асоціацій, укореняючись у повсякденну поведінку і стаючи їх обов'язковими формами і нормами (проспективно-спадковий критерій; г') вони детермінували основоположні засади соціалізації людини і локальному соціуму – тобто, виникнення і формування відповідної системи інтересів, що в перспективі трансформувались у відповідні поведінкові настанови (атитюди), в тому числі й правові, а також відповідні практичні форми життєдіяльності (габітуси), що виникали на основі реалізації відповідних атитюдів, в тому числі й правові (критерій пристосування в локальному соціумі); д) вони розвивались по такій суб'єктно-предметній схемі: «первісна община у стародавньому світі (пріоритет екзистенційнофункціональних питань існування людської спільноти) – давньогрецькі міста-поліси (побудова локальної цивілізації, що суттєво вплинула на формування феноменології державності) – давньоримські міста-муніципії (побудова муніципального господарства та локального соціуму з демократичними засадами в межах єдиної держави /імперії/) – міста феодального періоду розвитку суспільства (церковні, лицарські, князівські /кюрфустерські/ тощо) (період

осмислення та усвідомлення можливостей та переваг спільного проживання в рамках локального соціуму) – середньовічні міста, що керувались Магдебурзьким правом (магістрати + бургомістри) (формування основоположних правових засад міського самоврядування) – міста-муніципалітети постреволюційної (Нові часи) та наполеонівської (постнаполеонівської) Європи (розцвіт муніципального будівництва та становлення прообразу системного масиву сучасних компетенційних повноважень муніципалітетів, що стало запорукою суттєвого зростання їх місця і ролі в державному будівництві) – міста-муніципалітети Новітніх часів (визначення важливої ролі та значення муніципалітетів в контексті муніципальної революції кінця XIX – початку XX ст. фактично заснованої на підходах «муніципального соціалізму») – сучасні муніципалітети об'єднаної Європи (формування суттєвої ролі муніципалітетів в регіональному, державному, макрорегіональному і загальноєвропейському інтеграційному русі в контексті муніципальної революції другої половини XX ст. – початку XXI ст.) – запозичення європейського (західного) муніципалізму, його надбань і цінностей пострадянськими державами у їх стремлінні увійти до європейської родини народів і держав (останнє десятиліття XX ст. – початок XXI ст.)» (історикоретроспективний критерій).

Стверджується, що модальність розвитку місцевого самоврядування представляє не тільки науково-доктринальний, а й праксеологічно-аксіологічний інтерес щодо визначення його властивостей на міському рівні, і особливо щодо виникнення, формування та застосування цінностей муніципалізму, що: а) є визначальними і для людини, її груп і асоціацій, і для держави (держав), міжнародної спільноти тощо, – причому не тільки європейських держав і європейської міжнародної регіональної спільноти, а враховуючи феноменологію рецепції правових традицій, цінностей, нормативного супроводження і забезпечення європейського самоврядування країнами Північної та Південної Америки, Азії, Африки (відношення сюзеренітету-васалітету, колоніальні відносини протекторату та колоній, використання інструментарію підмандатних територій тощо), – саме й для останніх, а звідси й для всієї міжнародної спільноти держав, причому як для запозичення, так й для вивчення та втілення в життя передового досвіду, б) завдяки чому саме інститут локальної демократії не тільки відіграє таку важливу роль на рівні держав та їх міжнародної спільноти, а й в) формує широку і суттєву базу муніципальних цінностей, що є г) великим та суттєвим надбанням людства в оптимальній організації повсякденної життєдіяльності кожної людини-члена громади і г') фактично, розповсюджуючись на більш нижчий – сільський, селищний, та більш вищий рівень самоврядування – асоційований (районний, регіональний) через запозичення цінностей муніципалізму, – детермінують існування, функціонування і розвиток сучасної людської цивілізації на всіх рівнях локального публічного управління та володіє прогностичними властивостями на перспективу такого існування і розвитку, д) визнаються і легалізуються державою через національне законодавство, а також шляхом підписання міжнародних багатосторонніх договорів та взяття відповідних міжнародно-правових зобов'язань щодо визнання та функціонування інституту локальної демократії на теренах конкретної держави, е) легітимізовані населенням кожної держави, що виступають членами відповідної територіальної громади, яка існує і функціонує на її теренах, є) більш того, напряму сприяє виникненню і формуванню муніципальної свідомості (правосвідомості) людини на її індивідуальному, груповому і колективному рівнях існування, а також ж) формуванню на засадах профільної свідомості (правосвідомості) муніципальної психології, що детермінує, формує та корегує відповідну муніципальну поведінку у відповідності до цінностей муніципалізму. Доводиться, що саме конституційні цінності закладають нормативні підвалини для формування, існування, легалізації, легітимації, вдосконалення та розширення кола цінностей муніципалізму, що є іманентною складовою частиною конституційних цінностей – саме цінності

муніципалізму деталізують, конкретизують, сегрегують, сепарують, тлумачать і інтерпретують на локальний рівень, роблять можливими для повсякденного використання і застосування конституційні цінності.

Посторонко І.Г. (2023). Надбання та цінності європейського (західного) муніципалізму як конституційні цінності людства і держави та їх сприйняття на пострадянському правовому просторі. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»,* № 1 (6), С. 64-81. URL: https://law.duan.edu.ua/images/PDF/2023/1/7.pdf

***

УДК 342.553
DOI:10.25313/2520-2308-2023-10-9309

В. Курило,
В. Ладиченко,
О. Піддубний,
О. Гулак

Устрій об'єднаних територіальних громад поствоєнного періоду: теоретико-правовий аспект

У статті здійснено дослідження теоретико-правового аспекту устрою об'єднаних територіальних громад на основі запропонованих профільним парламентським комітетом концепцій та питань для напрацювання положень законопроєкту щодо змін до Конституції України в частині децентралізації. Проаналізовано запропоновані ключові зміни, зокрема, щодо закріплення за громадами права ухвалювати рішення з будь-яких питань місцевого значення, які не передано державою до відання інших органів, запровадження принципу делегування повноважень центральними органами виконавчої влади зі стовідсотковим забезпеченням виконавчих органів об'єднаних територіальних громад відповідними фінансами для їх реалізації, запровадження подвійної природи територіальної громади одночасно як територіальної одиниці та сукупності мешканців, які проживають на її території, а також закріплення права громад на співробітництво між собою. Акцентовано увагу на запропонованій для затвердження в Конституції України моделі «сильного відповідального голови громади».

Досліджено доцільність цієї концепції, проаналізовано реалізацію запропонованої моделі на практиці, змодельовано потенційний порядок можливої ситуації застосування запропонованих конституційних прерогатив голови на практиці та здійснено порівняння концепції із аналогічними нормами муніципального устрою в конституціях демократичних європейських країн таких як Польща, Франція, Болгарія, Чехія, Литва. Запропоновано реалізувати організацію діяльності інститутів самоврядування на основі їх збалансованості, наприклад, із зустрічними важелями впливу на голову громади, які б з одного боку стримували його від резонансних рішень, а з іншого – залишали підконтрольним відповідно до інтересів громади, яка його обрала. А також актуалізовано дискусію з даного приводу в науковому співтоваристві та громадському суспільстві з метою вивчення та дослідження даної проблематики задля напрацювання найефективнішого законопроєкту щодо змін до Конституції України в частині децентралізації у поствоєнний період для закріплення вже досягнутих здобутків.

Курило В. І., Ладиченко В. В., Піддубний О. Ю., Гулак О. В. (2023). Устрій об'єднаних територіальних громад поствоєнного періоду: теоретико-правовий аспект. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*, № 10. URL: https://www.internauka.com/uploads/public/16989504084501.pdf

***

УДК 347.962
DOI: 10.25313/2520-2308-2023-10-9302

Д. Махаринець

Діяльність третейських судів: проблеми теорії та практики

В статті досліджено окремі проблеми теорії та практики діяльності третейських судів. Охарактеризовано правовий статус та юрисдикцію третейських судів в Україні як інституційної складової громадянського суспільства, що має також окремі спільні риси із судами загальної юрисдикції. Зауважено, що діяльність третейських судів ґрунтується на спеціалізованих правових принципах, загально-правових та процесуально-правових принципах. Обґрунтовано, що недосконаліть законодавства в сфері правового регулювання функціонування третейських судів в Україні негативно впливає не тільки на їх діяльність, але й на ефективність діяння всієї системи правосуддя в державі. Визначено, що серед недоліків функціонування третейських судів України виділяють інформаційну необізнаність та недовіра громадськості, зловживання третейськими судами, недружня судова практика державних судів, відсутність узагальненої практики розгляду державними судами справ пов'язаних із діяльністю третейських судів, існування складних системних правових колізій та правових прогалин в сфері правового регулювання діяльності третейських судів та ін.

Зауважено, що серед напрямів вдосконалення організації та функціонування третейського суду можна виділити: вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності третейських судів; формування дружньої судової практики державних судів в цій сфері; інформування широких верств населення щодо діяльності третейських судів підвищення вимог до формування та діяльності третейських судів; залучення до діяльності третейських судів професійних юристів; реалізація комунікативної стратегії в сфері діяльності третейських судів; розвиток взаємодії третейських судів із системою державного правосуддя та типових форм процесуальних документів для третейських судів; підвищення авторитету та забезпечення незалежності організації-засновника третейського суду, репутації третейського суду, усунення передумов зловживання повноваженнями суддями третейського суду та ін.

Махаринець Д. Є. (2023). Діяльність третейських судів: проблеми теорії та практики. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»,* № 10. URL: https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16984702262692.pdf

***

УДК 342.4
DOI: 10.25313/2520-2308-2023-11-9442

О. Іванов

Становлення Автономної Республіки Крим як об'єкта національної безпеки України (1991 – 1998 рр.)

У статті на основі аналізу етапів розвитку правового регулювання відносин між Автономною Республікою Крим та центральною владою України висвітлено процес становлення Автономної Республіки Крим як об'єкта національної безпеки України. Акцентовано увагу на тому, що Проблема правового статусу Автономної Республіки Крим у 1991 – 1998 рр. є нагальною з огляду на те, що саме у цей період сформувалися політико-правові передумови для анексії Автономної Республіки Крим російською федерацією у лютому – березні 2014 р. У цей час відбувалися пошуки оптимальної правової форми існування Кримської автономії у процесі політико-правової взаємодії представників політичної еліти Криму та центральної влади України. За таких умов становлення правового статусу Автономної Республіки Крим як територіальної автономії відбувалося з урахуванням необхідності забезпечення територіальної цілісності України як елемента національної безпеки.

Відтак, Автономна Республіка Крим стала набувати рис об'єкта національної безпеки України. Етапами розвитку правового регулювання відносин між кримською автономією та Україною умовно можна вважати такі: 1991 – 1994 рр. – договірний; 1994 – 1996 рр. – представницький; 1996 – 1998 рр. – конституційний. Кримська влада

повністю ігнорувала рішення Верховної Ради України, зокрема ті, які стосувалися незаконності окремих положень Конституції республіки та скасування близько 40 республіканських законів, прийнятих усупереч нормам українського законодавства у першій половині 1994 р. Автор дійшов висновку, що для розвитку правового регулювання статусу Автономної Республіки Крим як об'єкта національної безпеки України у період 1991 – 1998 рр. важливе значення мали поетапні зміни у характері взаємовідносин органів влади та управління АРК та центральної влади України. Актуалізація загроз територіальній цілісності України з боку Російської Федерації у вигляді активізації проросійських політичних сил Криму зумовила конституційне закріплення у 1996 р. його статусу як територіальної автономії – Автономної Республіки Крим, – завдяки чому було створено найбільш сприятливі умови для перешкоджання проявам регіонального сепаратизму.

Іванов О. Ю. Становлення Автономної Республіки Крим як об'єкта національної безпеки України (1991 – 1998 рр.) (2023). *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»,* № 11. URL: https://www.inter-nauka.com/uploads/public/17021059944303.pdf

***

УДК 349.414
DOI:10.25313/2520-2308-2023-11-9427

С. Потапенко

Новели вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України

В статті проаналізований новий порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України, а також окремих засад функціонування територіальних одиниць України, який буде запроваджений на початку 2024 року. Наголошено на тому, що новий порядок не передбачає внесення змін до Конституції України, він лише забезпечить осучаснення правового регулювання окремих питань адміністративно-територіального устрою України, певною мірою, з врахуванням українських реалій уведеного воєнного стану. Розглянуті нові процедури утворення (ліквідації) адміністративно-територіальних одиниць, порядок їх найменування (перейменування), встановлення (зміни) їхніх меж, визначення та зміни адміністративних центрів районів, віднесення населених пунктів до іншої категорії, включення поселень до населених пунктів. Констатовано, що новим порядком визначені критерії класифікації населених пунктів, уведений правовий режим «поселення».

Обґрунтовано, що планування та забудова нових населених пунктів повинні здійснюватися шляхом розроблення генеральних планів населених пунктів.

Наголошено, що закріплення за сільськими, селищними радами повноважень щодо встановлення (зміни) меж сіл, селищ прискорить у часі процедуру фіксації їх меж та усуне певні бюрократичні перешкоди. Розглянуто, що новим порядком уніфікований перелік документів, які необхідно подавати до компетентних органів для вирішення питань адміністративнотериторіального устрою України. На основі проведеного аналізу сформульовані пропозиції щодо удосконалення нормативно-правових актів, які регулюють порядок вирішення питань адміністративнотериторіального устрою України.

Потапенко С. А. (2023). Новели вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки».* № 11. URL: https://www.inter-nauka.com/uploads/public/17018541829135.pdf

***

УДК 340.1
DOI https://doi.org/10.32782/39221497

О. Северінова

Роль судової влади у правовій державі

Стаття присвячена дослідженню ролі судової влади у правовій державі. Майже кожен новий етап політичного життя України за часи незалежності ознаменовувався запровадженням чергової судової реформи, що зумовлено постійним пошуком оптимальної моделі функціонування судової влади в нашій державі. Тривають такі реформаційні процесі у сфері судової влади і наразі, змінюються підходи до сутності та призначення судової влади, що не може залишатися поза увагою вітчизняної науки.

Метою статті є теоретичне осмислення сутності та призначення судової влади, розкриття існуючих підходів до поняття судової влади та з'ясування особливостей ролі судової влади у правовій державі у сучасних умовах. Проаналізовано існуючі підходи до визначення поняття та ознак судової влади. Наголошено на необхідності забезпечення незалежності судів, оскільки це впливає на рівень довіри суспільства до судової влади, що є одним з ключових мірил ефективності правового регулювання діяльності такої влади та практики здійснення судами правосуддя. Тому важливим є дотримання принципу розподілу влад при реформуванні законодавства про правосуддя, адже повноваження, які судова та виконавча влада мають по відношенню до судової влади повинні бути такими, яких достатньо для забезпечення принципу стримувань та противаг, але не залишати можливостей для неправомірного тиску на суд.

Аргументовано, що судова влада на кожному етапі державотворення повинна відповідати суспільному запиту на оперативне, якісне та справедливе розв'язання правових конфліктів як між фізичними та юридичними особами приватного права, так і з державою в особі відповідних органів державної влади. При цьому судова влада покликана забезпечувати баланс між публічними та приватними інтересами, забезпечуючи вирішення кожної справи на засадах верховенства права та законності. Важливим на сучасному етапі є забезпечення гласності та прозорості роботи судів, у тому числі з використанням сучасних інформаційних технологій. Щодо подальшого реформування судової влади, то враховуючи обраний Україною курс на євроінтеграцію, наголошено на обов'язковому врахуванні при цьому досвіду реформування системи судів у європейських країнах та можливості його адаптації у вітчизняний правовий простір.

Северінова О. Б. (2023). Роль судової влади у правовій державі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції,* № 3, С.16-20. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2023/3.pdf

***

УДК 342.7
DOI https://doi.org/10.32782/39221463

О. Лотюк

Конституційні засади обмеження прав та свобод людини і громадянина у повоєнний період

Дана наукова стаття присвячена конституційним засадам обмеження прав та свобод людини і громадянина у повоєнний період в Україні. Визначено гарантії від необґрунтованого обмеження прав та свобод людини і громадянина, що здійснюється на декількох рівнях – міжнародному та національному. Зроблено висновок, що застосування механізму обмеження прав і свобод людини і громадянина можливо лише у виняткових випадках, у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Такі виключення містяться у статті 64 Конституції України, зокрема це впровадження воєнного або надзвичайного стану. Надано визначення конституційного обмеження прав та свобод людини і громадянина як передбачений Конституцією України та національним законодавством режим тимчасового загального або конкретно-індивідуального призупинення чи звуження обсягу визначених і гарантованих державою прав та свобод людини і громадянина, яке здійснюється в умовах введення воєнного чи надзвичайного стану

спеціально уповноважених на це суб'єктами в інтересах забезпечення прав інших людей, а також національної безпеки. Проаналізовано кризові ситуації, що загрожують національній безпеці як явища, тенденції і чинники, що унеможливлюють чи ускладнюють реалізацію національних інтересів. При цьому крайньою формою зовнішньої загрози виступає війна, а внутрішньої – громадянська війна, бунт, коливання, нестабільність тощо. Визначено, що виникнення такої кризової ситуації, що загрожують національній безпеці можуть потребувати продовження конституційного обмеження прав та свобод людини громадянина після війни. Тому процес обмеження прав та свобод людини громадянина як потреба забезпечення національної безпеки у повоєнний період має бути виважений, з урахуванням загроз політичній безпеці і доцільності його впровадження. Зроблено висновок, що для продовження режиму обмеження прав і свобод людини і громадянина у повоєнний період для забезпечення національної безпеки необхідний комплексний вплив багатьох чинників.

Лотюк О. С. (2023). Конституційні засади обмеження прав та свобод людини і громадянина у повоєнний період. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції,* № 2, С.9-15. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2023/2.pdf

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 12 (115) 2023

(01 грудня - 31 грудня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 29.12.2023.
Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 5,45.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.